

UNIVERSITY OF EDUCATIONAL MANAGEMENT

**BULLETIN
OF POSTGRADUATE
EDUCATION:**

collection of scientific papers

Educational Sciences Series

Issue 27(56)

ISSN 2218-7650

DOI: 10.37321

ID 47812

[https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\(56\)](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56))

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Державний заклад вищої освіти
«Університет менеджменту освіти»

ВІСНИК ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

*Збірник наукових праць
Випуск 27(56)*

*Серія «Педагогічні науки»
Освіта/Педагогіка: 01; код спец.: 011, 012, 013, 014, 015, 016*

*Внесений до переліку наукових фахових видань у галузі
педагогічних наук рішенням Атестаційної колегії
Міністерства освіти і науки України
від 28 грудня 2019 року № 1643 (додаток 4)
Серія «Педагогічні науки» (Категорія «Б»)*

Київ
2024

УДК 378.091.046-021.68(082)

Свідоцтво про державну реєстрацію: серія KB № 22072-11972ПР від 22 квітня 2016 р.

Затверджено Вченою радою
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
(протокол № 2 від 17 січня 2024 р.)

Головний редактор

Віктор Олійник, д-р пед. наук, проф., дійсний член НАПН України <https://orcid.org/0000-0002-2576-0722>

Заступник головного редактора:

Олег Спірін, д-р пед. наук, проф. <https://orcid.org/0000-0002-9594-6602>

Відповідальний секретар:

Оксана Ануфрієва, канд. пед. наук, доцент <https://orcid.org/0000-0002-8465-1681>

Редакційна колегія:

Ірина Андрушук, д-р пед. наук, проф.; **Олександр Галус**, д-р пед. наук, проф.; **Віктор Гладуш**, д-р пед. наук, проф.; **Олена Глазунова**, д-р пед. наук, доцент; **Оксана Дубініна**, канд. пед. наук, доцент; **Ольга Єжова**, д-р пед. наук, проф.; **Деспіна Каракацані**, проф. Департаменту соц. та освіт. політики Ун-ту Пелопоннесу, Корінф, Грецька Республіка; **Микола Кириченко**, д-р філософії, член-кор. Нац. Академії наук вищої освіти України; **Катерина Колос**, д-р пед. наук, проф.; **Наталія Муранова**, д-р пед. наук, проф.; **Василь Олло**, канд. пед. наук, доцент; **Лариса Петренко**, д-р пед. наук, проф.; **Ольга Пінчук**, канд. пед. наук; **Зоя Рябова**, д-р пед. наук, проф.; **Тамара Сорочан**, д-р пед. наук, проф.; **Лариса Сергеева**, д-р пед. наук, проф.; **Вікторія Сидоренко**, д-р пед. наук, проф.

Асоційовані редактори:

Маріола Міровска, д-р гуманітарних наук у галузі педагогіки, доцент, Ченстохова, Республіка Польща; **Ширинбой Олімов**, д-р пед. наук, проф., Бухара, Республіка Узбекистан; **Ірина Сіданіч**, д-р пед. наук, проф.; **Ганна Тимошко**, д-р пед. наук, проф.; **Рагімлі Руслан Гіلال огли**, канд. ист. наук, доцент. Баку, Республіка Азербайджан.

Виконавчий редактор: Яніна Васильченко

Статті, які публікуються у збірнику проходять перевірку щодо плагіату

Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»: зб. наук. праць / НАПН України ДЗВО «Ун-т менедж. освіти»; голов. ред. В. Олійник; редкол. : О. Галус [та ін.]. Київ: Юстон, 2024. Вип. 27(56). 172 с. (Категорія «Б»).

ISBN 978-617-8335-15-1

У збірнику висвітлюються актуальні проблеми загальної і професійної освіти. Представлено результати досліджень з історії педагогіки, методології освіти, теоретичних і методичних аспектів навчання та виховання, формування професійних компетентностей фахівців у галузі освіти, підвищення якості освіти.

Для науковців, педагогічних і науково-педагогічних працівників, керівників закладів вищої освіти, методистів, викладачів і слухачів закладів післядипломної освіти.

УДК 378.091.046-021.68(082)

ISBN 978-617-8335-15-1

© ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2024

ISSN 2218-7650

DOI: 10.37321

ID 47812

[https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\(56\)](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56))

Ministry of Education and Science of Ukraine
National Academy of Educational Science of Ukraine
State Institution of Higher Education
«University of Educational Management»

BULLETIN OF POSTGRADUATE EDUCATION

*Collection of scientific papers
Issue 27(56)*

*Educational Sciences Series
Education/Pedagogy: 01; spec code: 011, 012, 013, 014, 015, 016*

*Listed in the list of scientific professional publications in the field
Pedagogical sciences Decision of the Appraisal Board Ministry
of Education and Science of Ukraine Resolution of the Presidium of HAC of Ukraine
№ 1643 of 28.12.2019 (dod. № 4)
Educational Sciences Series (Category «B»)*

Kyiv
2024

UDC 378.091.046-021.68(082)

Registration certificate KV No 22072-11972PR dated 22.04.2016

Approved by the Academic Council
SIHE «University of educational management»
(protocol № 2 dated 17 January 2024)

Editor-in-Chief

Victor Oliynyk, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-2576-0722>

Deputies Editor:

Oleg Spirin, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor <https://orcid.org/0000-0002-9594-6602>

Executive secretary:

Oksana Anufriieva, PhD of Ped. Sciences, Associate Professor <https://orcid.org/0000-0002-8465-1681>

Members of Editorial Board:

Iryna Androshchuk, Doctor of Sciences in Pedagogy, Prof.; **Alexander Halus**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Prof.; **Victor Hladush**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Prof.; **Olena Glazunova**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Associate Prof.; **Oksana Dubinina**, PhD of Pedagogical Sciences, Associate Prof.; **Olga Yezhova**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Prof.; **Despina Karakatsani**, Prof. of the Department of Social and Educational Policy of the University of Peloponnesus, Corinth, Republic of Greece; **Mykola Kyrychenko**, Doctor of Philosophy, Corresponding Member (Academician) of Higher Education National Academy of Sciences of Ukraine; **Catherine Kolos**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Prof.; **Natalia Muranova**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Prof.; **Vasyl Ollo**, PhD of Pedagogical Sciences, Associate Prof.; **Iarisa Petrenko**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Prof.; **Olga Pinchuk**, PhD of Pedagogical Sciences; **Zoya Ryabova**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Prof.; **Larysa Serheieva**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Prof.; **Viktoriiia Sydorenko**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Prof.

Associate editors:

Mariola Mirovska, Doctor of Humanities in the field of Pedagogy, Associate Prof., Częstochowa, Republic of Poland; **Shirinboy Olymov**, doctor of pedagogical sciences, prof., Bukhara, Republic of Uzbekistan; **Iryna Sidanich**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Prof.; **Tamara Sorochan**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Prof.; **Anna Tymoshko**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Prof.; **Ruslan Rahimli**, PhD, Associate Prof., Baku, Azerbaijan.

Executive editor: Yanina Vasilchenko

Articles published in the Collection are checked for plagiarism on

Bulletin of Postgraduate education. «Educational Sciences Series»: collection of scientific papers / NAES of Ukraine SIHE «University of Educational Management»; Editor-in-Chief V. Oliynyk; Editorial board : A. Halus [and others]. Kyiv: Yuston, 2024. Issue 27(56). 172 p. (Category «B»).

ISBN 978-617-8335-15-1

The collection covers current problems of general and vocational education. The results of researches on the history of pedagogy, methodology of education, theoretical and methodical aspects of teaching and education, formation of professional competencies of specialists in the field of education, improvement of the quality of education are presented.

For scientists, pedagogical and scientific and pedagogical workers, heads of institutions of higher education, methodologists, teachers and students of institutions of postgraduate education.

UDC 378.091.046-021.68(082)

ISBN 978-617-8335-15-1

© SIHE «University of educational management», 2024

Серія «Педагогічні науки»

Освіта/Педагогіка: 01; код спец.: 011, 012, 013, 014, 015, 016

Educational Sciences Series

Education/Pedagogy: 01; spec code: 011, 012, 013, 014, 015, 016

ЗМІСТ

Відомості про авторів	8
Бодом Гаррет. Результати діагностування стану сформованості розвитку цифрової компетентності керівників закладів загальної середньої освіти https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-10-25	
 Copyright (c) 2024. Ліцензія Creative Commons. Цей твір ліцензовано за міжнародною ліцензією Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0	10
Javadova Sevil. Integrative learning as a pedagogical principle https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-26-38	
 Copyright (c) 2024. Creative Commons License. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License	26
Золочевська Ольга. Методика та результати діагностування стану сформованості науково-методичної компетентності вчителів початкової школи https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-39-54	
 Copyright (c) 2024. Ліцензія Creative Commons. Цей твір ліцензовано за міжнародною ліцензією Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0	39
Карташова Любов, Квятковська Анна. Змішане навчання: методика підготовки майбутніх фахівців з телекомунікацій https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-55-69	
 Copyright (c) 2024. Ліцензія Creative Commons. Цей твір ліцензовано за міжнародною ліцензією Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0	55
Mammadova Narmina. Educational resources as a means of improving the quality of education https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-70-83	
 Copyright (c) 2024. Creative Commons License. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License	70
Мешко Андрій. Особливості педагогічного процесу майбутніх дизайнерів до застосування художньо-графічної діяльності https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-84-97	
 Copyright (c) 2024. Ліцензія Creative Commons. Цей твір ліцензовано за міжнародною ліцензією Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0	84
Ноздрін Олексій, Сіданіч Ірина. Правові засади духовно-морального виховання в системі повної загальної середньої освіти України https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-98-116	
 Copyright (c) 2024. Ліцензія Creative Commons. Цей твір ліцензовано за міжнародною ліцензією Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0	98
Перевознюк Вікторія. Дієвість педагогіки місця (place-based education) в аспекті формування активної громадянської позиції https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-117-130	
 Copyright (c) 2024. Ліцензія Creative Commons. Цей твір ліцензовано за міжнародною ліцензією Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0	117
Сергеева Лариса. Організаційно-педагогічні умови формування готовності до професійної діяльності майбутніх IT-фахівців у процесі змішаного навчання https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-131-146	
 Copyright (c) 2024. Ліцензія Creative Commons. Цей твір ліцензовано за міжнародною ліцензією Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0	131
Спірін Олег, Іванова Світлана, Олексюк Василь, Мінтій Ірина, Вакалюк Тетяна, Кільченко Алла. Експеримент з розвитку компетентності з використання інформаційно-цифрових технологій для оцінювання результативності педагогічних досліджень https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-147-170	
 Copyright (c) 2024. Ліцензія Creative Commons. Цей твір ліцензовано за міжнародною ліцензією Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0	147

CONTENT

Information about the authors	8
Garret Bodome. Results of diagnosing the state of formation of the development of digital competence of heads of general secondary education institutions https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-10-25	
 Copyright (c) 2024. Creative Commons License. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License	10
Sevil Javadova. Integrative learning as a pedagogical principle https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-26-38	
 Copyright (c) 2024. Creative Commons License. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License	26
Olga Zolochavska. Methodology and results of diagnosing the state of formation of scientific and methodological competence of primary school teachers https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-39-54	
 Copyright (c) 2024. Creative Commons License. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License	39
Lyubov Kartashova, Anna Kviatkovska. Blended learning: a methodology for training future telecoms professionals https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-55-69	
 Copyright (c) 2024. Creative Commons License. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License	55
Narmina Mammadova. Educational resources as a means of improving the quality of education https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-70-83	
 Copyright (c) 2024. Creative Commons License. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License	70
Andrii Meshko. Features of the pedagogical process of future designers for the application of art and graphic activities https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-84-97	
 Copyright (c) 2024. Ліцензія Creative Commons. Цей твір ліцензовано за міжнародною ліцензією Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0	84
Oleksii Nozdrin, Iryna Sydanych. Legal principles of spiritual and moral education in the comprehensive general secondary education system of Ukraine https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-98-116	
 Copyright (c) 2024. Creative Commons License. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License	98
Viktoria Perevozniuk. The effectiveness of place-based education in the aspect of forming an active civil position https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-117-130	
 Copyright (c) 2024. Creative Commons License. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License	117
Larysa Sergeieva. Organizational and pedagogical conditions for the formation of readiness for professional activity of future IT-specialists in the process of blended learning https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-131-146	
 Copyright (c) 2024. Creative Commons License. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License	131
Oleg Spirin, Svitlana Ivanova, Vasyl Oleksiuk, Iryna Mintii, Tetiana Vakaliuk, Alla Kilchenko. Experiment on the development of competence in the use of information and digital technologies for assessing the effectiveness of pedagogical research https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-147-170	
 Copyright (c) 2024. Creative Commons License. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License	147

Відомості про авторів

Бодом Гаррет Рахматович, аспірант 3-го курсу кафедри менеджменту освіти та права Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ, Україна.

Вакалюк Тетяна Анатоліївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри інженерії програмного забезпечення Державного університету «Житомирська політехніка». Житомир, Україна; провідний науковий співробітник сектору мережних технологій і баз даних відділу відкритих освітньо-наукових інформаційних систем Інституту цифровізації освіти НАПН України. Київ, Україна; професор кафедри інформатики та прикладної математики Криворізького державного педагогічного університету. Кривий Ріг, Україна.

Джавадова Севіль Ейваз Гизи, докторант з програми доктора філософії Інституту освіти Азербайджанської Республіки. Баку, Азербайджан.

Золочевська Ольга Федорівна, аспірантка 4-го курсу кафедри менеджменту освіти та права Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ, Україна.

Іванова Світлана Миколаївна, кандидат педагогічних наук, завідувач відділу відкритих освітньо-наукових інформаційних систем, старший дослідник Інституту цифровізації освіти НАПН України. Київ, Україна

Карташова Любов Андріївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри відкритих освітніх систем та інформаційно-комунікаційних технологій Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ, Україна.

Квятковська Анна Олегівна, аспірантка кафедри відкритих освітніх систем та інформаційно-комунікаційних технологій Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти»; викладач Київського фахового коледжу зв'язку. Київ, Україна.

Кільченко Алла Віленівна, науковий співробітник сектору мережних технологій і баз даних відділу відкритих освітньо-наукових інформаційних систем Інституту цифровізації освіти НАПН України. Київ, Україна.

Мамедова Нарміна Ісрафіль Гизи, доктор філософії з педагогіки, завідувач відділенням індустріально-технологічного коледжу. Баку, Азербайджан.

Мешко Андрій Миколайович, аспірант Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва та Дизайну імені Михайла Бойчука. Київ, Україна.

Мінтій Ірина Сергіївна, кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу відкритих освітньо-наукових інформаційних систем Інституту цифровізації освіти НАПН України. Київ, Україна; доцент кафедри інформатики та прикладної математики Криворізького державного педагогічного університету. Кривий Ріг, Україна; доцент кафедри систем автоматизованого проектування Національного університету «Львівська політехніка». Львів, Україна; доцент кафедри інженерії програмного забезпечення Державного університету «Житомирська політехніка». Житомир, Україна.

Ноздрін Олексій Миколайович, кандидат юридичних наук, адвокат. Одеса, Україна.

Олексюк Василь Петрович, доктор педагогічних наук, доцент, старший дослідник, доцент кафедри інформатики та методики її навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, Україна; провідний науковий співробітник відділу відкритих освітньо-наукових інформаційних систем Інституту цифровізації освіти НАПН України. Київ, Україна.

Перевознюк Вікторія Вадимівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри лінгводидактики та журналістики Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Кременчук, Україна.

Сергеева Лариса Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри професійної і вищої освіти Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ, Україна.

Сіданіч Ірина Леонідівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ, Україна.

Спірін Олег Михайлович, доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту цифровізації освіти НАПН України. Київ, Україна.

Information about the authors

Garret Bodome, 3rd year graduate student of the Department of Public Administration and Management Education Central Institute of Postgraduate Education SIHE «University of Management Education». Kyiv, Ukraine.

Svitlana Ivanova, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Head of the Department of Open Education and Scientific Information Systems Institute for Digitalisation of Education of NAES of Ukraine. Kyiv, Ukraine.

Sevil Javadova, doctoral student in the Ph.D. program Institute of Education of the Azerbaijan Republic. Baku, Azerbaijan.

Lyubov Kartashova, doctor of pedagogical sciences, professor, professor department of open educational systems and informational and communication technologies Postgraduate Education Central Institute SIHE «University of Education Management». Kyiv, Ukraine.

Alla Kilchenko, Researcher of the Department of Network Technology and Databases of the Department of Open Educational and Scientific Information Systems Institute for Digitalisation of Education of NAES of Ukraine. Kyiv, Ukraine.

Anna Kviatkovska, Graduate student of department of open educational systems and informational and communication technologies Postgraduate Education Central Institute SIHE «University of Education Management». Kyiv, Ukraine.

Narmina Mammadova, Ph.D. in pedagogy Head of Department, Industrial and Technological College. Baku, Azerbaijan.

Andrii Meshko, Postgraduate Kyiv State Academy decorative and applied arts and Mykhailo Boychuk Design. Kyiv, Ukraine.

Iryna Mintii, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Senior Researcher of the Department of Open Educational and Scientific Information Systems Institute for Digitalisation of Education of NAES of Ukraine. Kyiv, Ukraine; Associate Professor of the Department of Computer Science and Applied Mathematics Kryvyi Rih State Pedagogical University. Kryvyi Rih, Ukraine; Associate Professor of the Department of Computer-Aided Design Systems Lviv Polytechnic National University. Lviv, Ukraine; Associate Professor of the Department of Software Engineering Zhytomyr Polytechnic State University. Zhytomyr, Ukraine.

Oleksii Nozdrin, candidate of legal sciences, lawyer. Odesa, Ukraine.

Vasyl Oleksiuk, Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Associate Professor of the Department of Computer Science and its Teaching Methods Ternopil National Pedagogical University. Ternopil, Ukraine; Leading Researcher of the Department of Open Educational and Scientific Information Systems Institute for Digitalisation of Education of NAES of Ukraine. Kyiv, Ukraine.

Viktoriya Perevozniuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Linguodidactis and Journalism Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University. Kremenchuk, Ukraine.

Larysa Sergeieva, Doctor of pedagogical sciences, professor, Head of the department of professional and higher education Postgraduate Education Central Institute SIHE «University of Education Management». Kyiv, Ukraine.

Oleg Spirin, Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Director of Institute for Digitalisation of Education of NAES of Ukraine. Kyiv, Ukraine.

Iryna Sydanych, Doctor of Sciences in Pedagogy, professor, Professor of Department of Pedagogy, Administration and special education Educational and Scientific Institute of Management and Psychology SIHE «University of Educational Management». Kyiv, Ukraine.

Tetiana Vakaliuk, Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Head of the Department of Software Engineering Zhytomyr Polytechnic State University. Zhytomyr, Ukraine; Leading Researcher of the Department of Network Technology and Databases of the Department of Open Educational and Scientific Information Systems Institute for Digitalisation of Education of NAES of Ukraine. Kyiv, Ukraine; Professor of the Department of Computer Science and Applied Mathematics Kryvyi Rih State Pedagogical University. Kryvyi Rih, Ukraine.

Olga Zolochesvska, 4th year graduate student of the Department of Public Administration and Management Education Central Institute of Postgraduate Education SIHE «University of Management Education». Kyiv, Ukraine.

DOI [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\(56\)-10-25](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-10-25)
УДК: 378.046.4

Бодом Гаррет Рахматович,
аспірант 3-го курсу
кафедри менеджменту освіти та права
Центрального інституту післядипломної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0001-5342-9220>
garretbodome@gmail.com

РЕЗУЛЬТАТИ ДІАГНОСТУВАННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTI РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті висвітлено результати діагностування стану сформованості розвитку цифрової компетентності керівників закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) на початковому етапі експериментальної роботи. Розглянуто та проаналізовано методики, що необхідні для перевірки згаданої компетентності. Встановлено, що сьогодні цифрова компетентність як складова професійної педагогічної компетентності, в тому числі керівників закладів загальної середньої освіти, обґрунтована в стандарті ЮНЕСКО «ІКТ компетентності ЮНЕСКО для педагогів» («UNESCO ICT Competency Framework for Teachers. VERSION 3» (ICT CFT)), розробленому в 2018 році [2]. Здійснюючи наукові пошуки щодо проблеми управління розвитку цифрової компетентності керівників закладів загальної середньої освіти, нами виокремлено чотири основних її складових компоненти. Кожному компоненту відповідає певний критерій, який дає змогу оцінити основну ознаку, розвитку досліджуваного явища; є ідеальним зразком, який, порівнюючи з реальним явищем, дає можливість встановити ступінь відповідності, наближення до ідеалу. Оскільки критерій має бути розгорнутим, охоплювати найменші одиниці вимірювання, які дають змогу оцінити дійсність порівняно з ідеалом, то такими одиницями виміру є показники. Відповідно до цього, доцільним є детальний розгляд компонентів, критеріїв і показників цифрової компетентності керівників закладів загальної середньої освіти. У зв'язку з цим, ґрунтуючись на аналізі розглянутих компонентів інформаційної компетентності, в рамках даного дослідження, визначено структуру інформаційної компетентності

керівників закладів загальної середньої освіти включаючи компоненти: мотиваційно-ціннісний; інформаційно-технологічний; комунікативний; рефлексивний [2]. Зазначимо, що Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти розглядає інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) в освітньому процесі як «інструмент забезпечення успіху» функціонування Нової української школи (НУШ). Оновлення української школи потребує впровадження в освітній процес ЗЗСО нових освітніх технологій. Одним із шляхів створення такої школи є застосування ІКТ в освітньому процесі. На думку сучасних дослідників, наскрізне застосування ІКТ в освітньому процесі та управлінні закладами освіти і системою освіти має стати інструментом забезпечення успіху Нової школи [8].

Ключові слова: цифрова компетентність; цифровізація; керівники заклади загальної середньої освіти; діагностування; Нова українська школа.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Тенденції цифрової трансформації сфери загальної середньої освіти вимагають від керівників ЗЗСО високого рівня цифрової компетентності для успішної реалізації завдань професійної діяльності.

Тому нині однією з актуальних проблем для дослідження є проблема підготовки керівників ЗЗСО до використання інтернет-сервісів в управлінській діяльності, формування готовності до активного вивчення та використання сучасних інтернет-технологій.

Необхідність теоретичного аналізу та практичного розв'язання цієї проблеми визначається низкою суперечностей між:

- сучасними вимогами до якості, результативності й доступності системи загальної освіти та станом підготовки керівників до їх забезпечення в умовах методичної роботи ЗЗСО;
- необхідністю застосування інформаційних технологій у професійній діяльності керівника ЗЗСО відповідно до принципів НУШ і недостатнім рівнем сформованості цифрової компетентності керівників шкіл;
- необхідністю вироблення дієвих організаційно-методичних умов управління розвитком цифрової компетентності керівників і недосконалістю змісту, форм і методів наявної системи методичної підготовки керівників ЗЗСО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему підготовки педагогів до використання ІКТ та інтернет-сервісів досліджували українські та зарубіжні вчені: Г. Єльнікова, В. Кухаренко, М. Лебедева, Н. Морзе, В. Олійник, В. Осадчий, І. Роберт, А. Уваров та ін.

Проблеми управління освітою та освітнім процесом висвітлювали у своїх працях М. Вачевський, Л. Даниленко, Н. Коломінський, О. Мармаза, С. Ніколаєнко, О. Пометун, Л. Середяк, І. Сущенко, О. Янушевич та інші [1].

Проблемі інформаційної компетентності керівників шкіл, інформаційного менеджменту присвятили свої наукові доробки, Ю. Атаманчук, В. Биков, Ю. Дорошенко, Л. Калініна, В. Маслов, Н. Морзе, В. Лунячек, Л. Забродська та ін.

Використання ІКТ у підготовці та підвищенні кваліфікації педагогів окреслено у працях шведських учених А. Бострьом, Г. Йедеског, Е. Баудард, П. Сіміноу, Л. Гольмстранд та ін.

У скандинавських країнах питаннями розвитку цифрової компетентності вчителів у ЗЗСО займаються такі науковці Р. Крумсвік, С. Людвігсен, М. Собі, І. Срондсен, О. Хатлевік, К. Фло, Д. Коскінен, Л. Манілла, Е. Саномат, М. Кууле та ін.

Питаннями ефективного використання ІКТ в освітньому процесі в Україні займаються такі українські дослідники, як В. Биков, Ю. Жук, Н. Морзе, О. Співаковський, М. Жалдак, М. Шут, С. Литвинова та ін. Серед них питань компетентнісного підходу та розвитку цифрової компетентності суб'єктів освітнього процесу торкаються В. Биков (інформаційно-комунікаційне середовище), С. Литвинова, Н. Морзе (вимоги та комп'ютерно орієнтоване середовище), О. Спірін (інформативна та інформаційно-комунікаційна компетентність вчителя), Н. Сороко, О. Білоус (цифрова компетентність вчителів, що викладають предмети гуманітарного напрямку), І. Іванюк (комп'ютерно орієнтоване середовище розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів та учнів) та ін.

Твердження про те, що дидактичні засоби електронного інформаційно-освітнього середовища розширюють теоретичні уявлення, широко відображено у працях щодо розвитку професійної та інформаційної компетентності фахівців (В. Биков [3], О. Жильцов [7], Л. Карташова [10], Н. Морзе [11] та ін.), а також упровадження інформаційних технологій та електронного навчання в освітній процес закладів освіти різного рівня (В. Гринько [5], М. Жалдак [6], А. Карпенко [9] та ін.). Спираючись на доробки згаданих вчених, видалося доцільним

припустити, що в умовах сучасної освіти, дидактичні засоби електронного інформаційно-освітнього середовища (ЕІОС) є необхідними в процесі розвитку цифрової компетентності керівників ЗЗСО.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

У світлі сказаного *метою* статті є діагностування стану сформованості розвитку цифрової компетентності керівників ЗЗСО.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі *завдання*:

- проаналізувати та визначити актуальний стан сформованості розвитку цифрової компетентності керівників ЗЗСО;
- розглянути та проаналізувати методики, що необхідні для перевірки згаданої компетентності;
- апробувати авторський діагностичний інструментарій для усебічного виміру сформованості компонентів досліджуваної компетентності.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

З розвитком науки і техніки з'являються все досконаліші технології збереження інформації та різновиди носіїв. Традиційні носії інформації поступово витискаються новими [12]. Уживаються поруч і використовуються у взаємозв'язку всі джерела і всі форми освоєного людством інформаційного обміну. Їх різноманіття забезпечує сучасні потреби людства в інформаційному споживанні. Нинішнє віртуальне середовище є не лише носієм великого обсягу інформації, а і володіє специфічними інструментальними можливостями. У ньому моделюються або відтворюються всі раніше освоєні людством форми і способи споживання й обробки інформації, а також з'являються нові. Це стало можливим завдяки унікальному потенціалу цифрових технологій.

Очевидно, що роль сучасного керівника школи, рівень його підготовки, зокрема цифрова компетентність, є надзвичайно важливою для впровадження цінностей НУШ. Саме тому сучасний керівник ЗЗСО має володіти інноваційними практиками для спрямування педагогів до впровадження таких моделей навчання, як: адаптивне навчання, змішане навчання, синхронне й асинхронне навчання, самостійно направлене навчання, дистанційне навчання, віртуальний клас, перевернутий клас, хмарне та мобільне навчання, система управління освітнім процесом, система управління e-learning, курсом (CMS), цифровий сторітелінг тощо.

З метою визначення актуального стану сформованості розвитку

цифрової компетентності керівників ЗЗСО нами було виокремлено й обґрунтовано чотири компоненти цифрової компетентності керівників ЗЗСО: мотиваційно-ціннісний, інформаційно-технологічний, комунікативний, рефлексивний.

З огляду на критерії та показники окреслених компонентів, для виявлення стану розвитку кожного з компонентів обрано відповідний діагностичний інструментарій.

Розглянемо логіку добору діагностичних методик. Обґрунтуємо вибір інструментів і опишемо їхній зміст.

Для діагностики мотиваційно-ціннісного компонента цифрової компетентності керівників ЗЗСО було вивчено низку методик, з-поміж яких:

- «методика вивчення мотиваційної сфери особистості М. Матюхіної;
- мотиваційний тест Х. Хекхаузена (модифікований варіант тесту Л. Собчик);
- методика «Структура мотивації професійної діяльності» (Е. Ільїн);
- психографічний тест В. Леонтьєва;
- методика для діагностики самоосвітньої мотивації дорослої особистості (модифікований варіант методики М. Матюхіної);
- методика для діагностики мотивації самовдосконалення педагогічних працівників (модифікований варіант методики А. Реана і В. Якуніна) та ін.

Після вивчення різних діагностичних методик було ухвалено рішення розробити коротку мініанкету «Ставлення керівників ЗЗСО до проблеми розвитку цифрової компетентності». Розроблений анкетний лист є простим і доступним, водночас він є достатнім для виявлення рівня розвитку якісних характеристик мотиваційно-ціннісного компонента досліджуваної компетентності.

З метою отримання валідних результатів до опитувальника включено низку фонових тверджень, які є «маскувальними» і не підлягають обробці. Позитивними факторами обраної методики є її адаптивність, простота обробки отриманих даних, а також валідність отриманих результатів.

Для діагностики інформаційно-технологічного компонента цифрової компетентності керівників ЗЗСО важливо було підібрати методику, що дозволяє оцінити не лише когнітивну складову, а й діяльнісну. Водночас методика має бути сертифікованою та відповідати потребам сучасного суспільства й етапу розвитку інформаційних технологій.

На нашу думку, найбільш вдалою методикою для оцінювання

інформаційно-технологічного компонента є сертифікований тест «Комп'ютерна грамотність», що було розроблено компанією Microsoft як оцінювальний тест після проходження курсу Digital Literacy (цифрова грамотність) [14] в 2008 році.

З моменту створення цього тесту пройшло більше 15 років, через що в деяких напрямках він втратив свою актуальність. З огляду на це, нами запропоновано авторський варіант модифікованого тесту для виявлення рівня розвитку показників інформаційно-технологічного компонента згаданої компетентності.

Діагностика сформованості інформаційно-технологічного компонента здійснювалася з урахуванням таких важливих віх розвитку сучасних ІКТ:

- ключові тенденції та технологічні новинки, програмне забезпечення тощо;
- Інтернет, хмарні сервіси;
- стандартні програми;
- конфіденційність і безпеку в мережі;
- основні відомості про ПК (структура, забезпечення безпеки інформації).

Взятий за основу сертифікований тест охоплює всі перераховані розділи, які характеризують інформаційно-технологічний компонент і відображають рівень розвитку цифрової компетентності керівників ЗЗСО.

Розроблений авторський тест побудовано таким чином, що він дає змогу не лише оцінити знання керівників особливостей використання сучасних ІКТ (інформаційна складова) в професійній діяльності, а й спрямовує керівників до застосування власних знань у конкретній інформаційній ситуації (технологічна складова), спираючись на практичний і особистий досвід використання інформаційних технологій в управлінні ЗЗСО.

Для встановлення рівня розвитку комунікативного компонента цифрової компетентності керівників ЗЗСО використовувався метод експертного оцінювання з метою оцінювання практичних навичок здійснення комунікації в умовах сучасних інформаційних технологій. Сформованість комунікативного компонента діагностувалася шляхом використання методу експертних оцінок, який полягав у демонстрації керівниками практичних умінь щодо інформаційної взаємодії з використанням цифрових технологій. Апелювання до застосування окресленого методу базувалося на можливості встановлення рівня розвитку різноманітних здатностей і вмінь керівників, зокрема:

- знання технологій і програм дистанційної взаємодії;

- вміння працювати в програмах;
- навички практичної організації та контролю взаємодії інших учасників освітнього процесу.

Для оцінки рефлексивного компонента використовувався авторський опитувальник «Здатність до самовдосконалення». Під час проведення опитування респондентам пропонувалося проаналізувати 15 висловлювань, які необхідно оцінити за п'ятибальною шкалою.

З огляду на це, нами здійснено спробу розробки валідних методик, що дозволяють оцінити рівень розвитку цифрової компетентності керівників ЗЗСО. Для діагностики компонентів згаданої компетентності використовувалися модифіковані методики: авторська мініанкета «Ставлення керівників ЗЗСО до проблеми розвитку цифрової компетентності»; сертифікований тест «Цифрова грамотність», розроблений компанією Microsoft Digital Literacy [14]; розроблений автором опитувальник «Здатність до самовдосконалення»; метод експертних оцінок для оцінювання практичних навичок комунікації в умовах сучасних інформаційних технологій.

Зауважимо, що цифрові показники сформованості кожного з чотирьох рівнів цифрової компетентності керівників ЗЗСО визначалися в межах п'яти балів на всіх етапах дослідження. Оскільки у керівників шкіл не виявлено незадовільного рівня цифрової компетентності, а відтак у дослідженні використовувалося чотири рівні:

- 5 балів – високий рівень;
- 4 бали – достатній рівень
- 3 бали – задовільний рівень;
- 2 бали – низький рівень.

Також обчислювався середній показник (СП), необхідність якого зумовлена потребою його використання в подальших математичних розрахунках для доведення достовірності результатів експериментального дослідження.

З метою діагностики розвитку мотиваційно-ціннісного компонента цифрової компетентності керівників ЗЗСО керівникам пропонувалося взяти участь в анкетуванні. Анкетні листи містили відкриті та закриті запитання, у процесі відповідей на які керівники шкіл самооцінювали власний рівень оволодіння тією чи іншою характеристикою.

Обравши метод самооцінки, ми опиралися на думку В. Сидоренко, яка доводить, що самооцінка особистості є важливим психолого-педагогічним фактором, що (незалежно від якісних характеристик) може істотно

впливати на процес формування самоконтролю у напрямі оволодіння тією чи іншою характеристикою (у контексті дослідження під характеристикою розуміємо цифрову компетентність керівників), продовжувати істотні індивідуальні відмінності в її розвитку та функціонуванні [13].

Детальний аналіз результатів анкетування дав змогу резюмувати, що:

- лише у 19,32 % керівників яскраво виражена потреба в постійному оновленні знань і спеціальних умінь щодо використання цифрових технологій в організаційній діяльності; керівники, що належали до цієї групи, демонстрували сформоване бажання опанувати провідний світовий досвід щодо використання ІКТ у фаховій діяльності, особливо в умовах сьогодення. Керівники, які увійшли до цієї групи, усвідомлено засвідчують прагнення застосувати ІКТ для організації комунікативної взаємодії учасників освітнього процесу;

- водночас у 36,36 % керівників було виявлено потребу в удосконаленні власної організаційної діяльності й роботи ЗЗСО в напрямі застосування сучасних ІКТ, зокрема дистанційних. Однак така потреба не завжди продиктована бажанням керівників ефективно використовувати набутий практичний досвід щодо застосування ІКТ у професійній діяльності, а, подекуди, необхідністю дотримання сучасних вимог щодо забезпечення якості освіти школярів.

Керівники шкіл, які належали до цієї групи, не виявляли активного ставлення до оволодіння методикою застосування ІКТ. Окрім того, їм притаманна сила волі, щоб самостійно опанувати інформацію щодо інтегрування в освітній процес середньої школи інформаційно-комунікаційні методи, форми та засоби навчання школярів, проте ініціативність у ґрунтовному самостійному впровадженні згаданих технологій, виявляється епізодично.

Здійснений аналіз результатів анкетування засвідчив, що 37,50 % керівників оцінили власний рівень розвитку потреби в опануванні досвідом використання ІКТ у професійній діяльності, прагнення систематично вдосконалювати свою діяльність у напрямі цифровізації освітнього процесу в середніх школах, експериментувати з інноваційними методами та засобами освітньої роботи учнів як задовільний.

Натомість 6,82 % респондентів зазначили, що не відчувають потреби, зацікавленості чи інтересу щодо застосування сучасних ІКТ в роботі керівника ЗЗСО. Отримані дані та їх обробка дали змогу встановити, що у значної кількості керівників дещо занижена мотивація щодо застосування сучасних цифрових методів, засобів і форм організації управлінської,

освітньої, виховної діяльності педагогічних працівників та учнів. Це засвідчує недостатність розвитку мотиваційно-ціннісного компонента цифрової компетентності керівників ЗЗСО.

Діагностування рівня сформованості інформаційно-технологічного компонента цифрової компетентності керівників ЗЗСО здійснювалося шляхом проведення анкетування та зрізу знань.

Аналіз отриманих даних дав змогу встановити рівень розвитку: знань керівників щодо використання програмного забезпечення для організації різноманітних напрямів роботи ЗЗСО; знань та вмінь користування різними комп'ютерними програмами; позитивних аспектів і негативних тенденцій зростаючого використання ІКТ в освітньому процесі. Так, встановлено, що у 20,45 % респондентів було виявлено високий рівень; у 35,23 % – достатній; у 36,36 % – задовільний; у 7,96 % – низький, що вказує на необхідність розширення діапазону знань керівників ЗЗСО не лише щодо використання цифрових технологій у роботі шкіл, а й щодо розвитку особистих вмінь користувача.

З метою встановлення рівня розвитку третього компонента цифрової компетентності керівників ЗЗСО – комунікативного – було використано метод експертних оцінок. Це надало можливість виявити рівень розвитку вмінь керівників ЗЗСО встановлювати комунікацію з учасниками освітнього процесу й колегами за допомогою сучасних ІКТ.

Аналіз отриманих результатів засвідчив, що лише 20,45 % керівників шкіл вільно володіють вміннями з організації комунікативної діяльності, управлінської роботи закладу освіти та навчальної активності учнів в умовах застосування цифрових технологій, зокрема засобів дистанційної освіти.

Керівники, які увійшли до цієї групи, вміло обирали та застосовували різні ІКТ для формування взаємодії учасників педагогічного процесу, прогнозували результати діяльності учнів в умовах цифровізації навчання тощо. Натомість значна частина опитаних керівників (35,23 %) виявила достатній рівень розвитку умінь щодо проектування діяльності ЗЗСО шляхом цілеспрямованого використання ІКТ. Однак керівники не завжди відчують впевненість у тому, що застосування окреслених педагогічних інновацій дасть змогу забезпечити ефективність освітнього процесу та належну якість навчання школярів.

Водночас 36,36 % керівників виявили задовільний рівень розвитку вмінь виконувати управлінські професійні дії на основі використання сучасних цифрових технологій і технічних засобів. Натомість 7,96 %

керівників зазначили, що не здатні вирішувати управлінські та фахові завдання шляхом застосування ІКТ.

Для діагностики рівня розвитку рефлексивного компонента цифрової компетентності керівників ЗЗСО було застосовано авторську анкету «Здатність до самовдосконалення». Розроблені твердження містили таке змістове наповнення, щоб визначити рівень розвитку всіх показників четвертого компонента. Узагальнення отриманих результатів після проведення анкетування дало змогу резюмувати, що лише 17,05 % керівників здатні адекватно оцінити рівень розвитку власної цифрової компетентності. Керівники, які увійшли до цієї групи, завжди перебувають у фазі активної самоосвіти.

Натомість значна частина опитаних (34,09 %) керівників зауважила, що саморозвиток у сфері застосування ІКТ у професійній діяльності досить часто зумовлений сучасними вимогами до забезпечення якості освіти учнів ЗЗСО. Епізодичну спрямованість та здатність до самовдосконалення у сфері цифровізації середньої освіти продемонстрували 38,64 % респондентів.

Узагальнені дані та результати діагностичного етапу дослідно-експериментального дослідження відображено в таблиці.

Таблиця

Цифрові показники результатів діагностичного етапу дослідження

Компоненти	Цифрові показники рівнів розвитку компонентів цифрової компетентності керівників ЗЗСО								
	Високий		Достатній		Задовільний		Низький		СБ
	КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	
Мотиваційно-ціннісний	17	19,32	32	36,36	33	37,50	6	6,82	3,7
Інформаційно-технологічний	18	20,45	31	35,23	32	36,36	7	7,96	3,7
Комунікативний	18	20,45	34	38,64	31	35,23	5	5,68	3,7
Рефлексивний	15	17,05	30	34,09	34	38,64	9	10,22	3,6
Загальне значення	17	19,32	32	36,36	32	36,36	7	7,96	3,7

Примітка. Умовні позначення:

- КС – кількість керівників;
- СБ – середній показник сформованості певного компонента і загалом цифрової компетентності керівників ЗЗСО.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для розв'язання завдань і досягнення мети використано комплекс методів дослідження:

- *теоретичні* – вивчення, аналіз, порівняння, систематизація та узагальнення філософської, педагогічної, психологічної літератури і нормативних документів – для виявлення сучасного стану управління розвитком цифрової компетентності керівників ЗЗСО;
- *діагностико-емпіричні* – анкетування, опитування, бесіди, інтерв'ювання, тестування, спостереження, діагностування – для з'ясування рівня розвитку цифрової компетентності керівників ЗЗСО.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

Детальний аналіз табличних даних засвідчує, що високий рівень сформованості цифрової компетентності керівників ЗЗСО притаманний 19,32 % керівників, достатній – 36,36 % опитаних, задовільний рівень виявили 36,36 % керівників, а низький – 7,96 %. Середній показник визначався за рахунок використання цифрових позначень кожного рівня (високий – 5 балів; достатній – 4 бали; задовільний – 3 бали; незадовільний – 2 бали) і становив 3,7 бала.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Відповідно до аналізу результатів діагностичного етапу дослідно-експериментальної роботи було встановлено таке: керівники шкіл не завжди відчують потребу в поглибленні знань і збагаченні власних вмій цифровізації освітнього процесу в школі шляхом використання ІКТ; керівникам важко обирати методи та форми упровадження в діяльність шкіл окреслених інновацій.

Окреслені тенденції засвідчують необхідність удосконалення, оновлення, процесу розвитку цифрової компетентності керівників ЗЗСО, що базуватиметься на активному використанні сучасних ІКТ. З огляду на вищесказане, вважаємо за доцільне висвітлити специфіку організації дослідно-пошукової роботи в межах дослідження.

Перспективи подальших досліджень. Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми управління розвитком цифрової компетентності керівника ЗЗСО. Подальшого дослідження потребують методологічні розробки та апробація інноваційних ІКТ як засобів розвитку цифрової компетентності керівника ЗЗСО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Ю. М. Атаманчук, «Управління навчальним закладом освіти», *Педагогічна освіта: теорія і практика*, вип. 9, с. 8–11, 2011. [Електронний ресурс]. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2011_9_3 Дата звернення: Січ. 05, 2024.
- [2] Г. Р. Бодом, «Методичні засади управління розвитком цифрової компетентності керівників ЗЗСО», *Адаптивне управління: теорія і практика*. Серія «Педагогіка», вип. 10(19), 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/281/253> Дата звернення: Січ. 05, 2024.
- [3] В. Ю. Биков, «Проблеми і завдання розвитку комп'ютерно-технологічної платформи інформаційно-освітнього простору», у *Освітній україноцентризм Георгія Філіпчука*: зб. наук. праць. Київ, Україна: Богданова А.М., 2016, с. 514–522. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://lib.iitta.gov.ua/324352/1/Art129Text-3.pdf> Дата звернення: Січ. 05, 2024.
- [4] П. П. Грабовський, «Інформаційна компетентність учителя середньої школи», *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, № 37, с. 118–123, 2008.
- [5] В. О. Гринько, «Розвиток цифрової компетентності в процесі неформальної освіти педагогів», *Молодий вчений*, № 9.2(49.2), с. 55–69, 2017.
- [6] М. І. Жалдак, «Проблеми інформатизації навчального процесу в середніх і вищих навчальних закладах», *Комп'ютер у школі та сім'ї*, № 5, с. 8–15, 2013.
- [7] О. Б. Жильцов, «Розвиток цифрової компетентності співробітників організаційно-навчальних підрозділів університету як сучасна наукова проблема», *Інноваційна педагогіка*, № 6, с. 115–118, 2020.
- [8] Л. М. Калініна, «Автоматизована система управління «Школа»: моделювання і технологія використання», *Освіта і управління*, т. 9, ч. 1, с. 51–67, 2006.
- [9] А. С. Карпенко, «Використання сервісів Google Apps (G Suite) для формування ІКТ-компетентностей у співробітників організаційно-навчальних підрозділів університету», *Фізико-математична освіта*, вип. 3(21), с. 71–78, 2019.
- [10] Л. А. Карташова, О. М. Чхало, «Створення персонального навчального

- середовища: використовуємо відкритий WEB-інструментарій», *Комп'ютер у школі та сім'ї*, № 5, с. 4–8, 2017.
- [11] Н. В. Морзе, О. В. Барна, В. П. Вембер, М. В. Злочевська, О. В. Ігнатенко, О. П. Давиденко, О. Г. Кузьмінська, «Інформатична компетентність учнів може бути вищою від компетентності тих, хто їх навчає? (за матеріалами моніторингового дослідження з інформатичних компетентностей випускників в Україні)», *Комп'ютер у школі та сім'ї*, № 8, с. 3–8, 2010. [Електронний ресурс]. Доступно: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/903/1/N_Morze_V_Vember_O_Kuzminska_O_Barna_M_Zlochevska_O_Ihnatenko_O_Davydenko_K_SHKS_5.pdf Дата звернення: Січ. 05, 2024.
- [12] Носії інформації. [Електронний ресурс]. Доступно: https://pidru4niki.com/10850224/ekonomika/nosiyi_informa_tsiyi Дата звернення: Січ. 05, 2024.
- [13] В. В. Сидоренко, «Розвиток інформаційно-цифрової компетентності педагога нової української школи за двохетапною дистанційно-очною формою навчання», на *II Всеукр. електрон. наук.-практ. конф. Відкрита освіта та дистанційне навчання: від теорії до практики*. Харків, 2017. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://core.ac.uk/download/pdf/132488140.pdf> Дата звернення: Січ. 05, 2024.
- [14] Microsoft Digital Literacy. [Online]. Available: <https://www.microsoft.com/en-us/digital-literacy> Application date: January 05, 2024.

RESULTS OF DIAGNOSING THE STATE OF FORMATION OF THE DEVELOPMENT OF DIGITAL COMPETENCE OF HEADS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

Garret Bodome,

3rd year graduate student
of the Department of Public Administration and Management Education
Central Institute of Postgraduate Education
SIHE «University of Management Education».
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0001-5342-9220>
garretbodome@gmail.com

Abstract. The article highlights the results of diagnosing the state of formation of the development of digital competence of heads of general

secondary education institutions at the initial stage of experimental work. The methods necessary for checking the mentioned competence have been considered and analyzed. It has been established that today digital competence as a component of professional pedagogical competence, including that of heads of general secondary education institutions, is substantiated in the UNESCO standard "UNESCO ICT Competency Framework for Teachers. VERSION 3" (ICT CFT)), developed in 2018 [2]. Carrying out scientific research on the problem of managing the development of digital competence of heads of institutions of general secondary education, we singled out four of its main components. Each component corresponds to a certain criterion that makes it possible to assess the main feature of the development of the phenomenon under study; is an ideal model, which, when compared with a real phenomenon, makes it possible to establish the degree of conformity, approximation to the ideal. Since the criterion must be comprehensive, cover the smallest units of measurement that allow to evaluate the validity in comparison with the ideal, then such units of measurement are indicators. Accordingly, it is appropriate to consider in detail the components, criteria and indicators of digital competence of managers of general secondary education institutions. In this regard, based on the analysis of the considered components of information competence, within the framework of this study, the structure of information competence of managers of general secondary education institutions was determined, including the following components: motivational and valuable; information technology; communicative; reflexive [2]. It should be noted that the Concept of implementation of state policy in the field of general secondary education reform considers ICT in the educational process as an "instrument for ensuring the success" of the functioning of the National Higher Education Institution. Renewal of the Ukrainian school requires the introduction of new educational technologies into the educational process. One of the ways to create such a school is the use of ICT in the educational process. According to modern researchers, the end-to-end application of ICT in the educational process and management of educational institutions and the education system should become a tool for ensuring the success of the New School [8].

Key words: digital competence; digitalization; heads of educational institutions; diagnostics; New Ukrainian school.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Yu. M. Atamanchuk, «Upravlinnia navchalnym zakladom osvity», Pedagogichna osvita: teoriia i praktyka, vyp. 9, s. 8–11, 2011. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2011_9_3 Data zvernennia: Sich. 05, 2024. (in Ukraine)
- [2] H. R. Bodom, «Metodychni zasady upravlinnia rozvytkom tsyfrovoi kompetentnosti kerivnykiv ZZSO», Adaptivne upravlinnia: teoriia i praktyka. Seriia «Pedagogika», vyp. 10(19), 2020. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/281/253> Data zvernennia: Sich. 05, 2024. (in Ukraine)
- [3] V. Yu. Bykov, «Problemy i zavdannia rozvytku kompiuterno-tehnolohichnoi platformy informatsiino-osvitnoho prostoru», u Osvitnii ukrainotsentryzm Heorhiiia Filipchuka: zb. nauk. prats. Kyiv, Ukraina: Bohdanova A.M., 2016, s. 514–522. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://lib.iitta.gov.ua/324352/1/Art129Text-3.pdf> Data zvernennia: Sich. 05, 2024. (in Ukraine)
- [4] P. P. Hrabovskyi, «Informatsiina kompetentnist uchytelia serednoi shkoly», Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka, № 37, s. 118–123, 2008. (in Ukraine)
- [5] V. O. Hrynko, «Rozvytok tsyfrovoi kompetentnosti v protsesi neformalnoi osvity pedagogiv», Molodyi vchenyi, № 9.2(49.2), s. 55–69, 2017. (in Ukraine)
- [6] M. I. Zhaldak, «Problemy informatyzatsii navchalnoho protsesu v serednikh i vyshchikh navchalnykh zakladakh», Kompiuter u shkoli ta simi, № 5, s. 8–15, 2013. (in Ukraine)
- [7] O. B. Zhylytsov, «Rozvytok tsyfrovoi kompetentnosti spivrobitnykiv orhanizatsiino-navchalnykh pidrozdiliv universytetu yak suchasna naukova problema», Innovatsiina pedagogika, № 6, s. 115–118, 2020. (in Ukraine)
- [8] L. M. Kalinina, «Avtomatyzovana systema upravlinnia «Shkola»: modeliuvannia i tehnolohiia vykorystannia», Osvita i upravlinnia, t. 9, ch. 1, s. 51–67, 2006. (in Ukraine)
- [9] A. S. Karpenko, «Vykorystannia servisiv Google Apps (G Suite) dlia formuvannia IKT-kompetentnosti u spivrobitnykiv orhanizatsiino-navchalnykh pidrozdiliv universytetu», Fyzyko-matematychna osvita, vyp. 3(21), s. 71–78, 2019. (in Ukraine)
- [10] L. A. Kartashova, O. M. Chkhalo, «Stvorennia personalnoho navchalnoho seredovyscha: vykorystovuemo vidkrytyi WEB-instrumentarii»,

- Kompiuter u shkoli ta simi, № 5, s. 4–8, 2017. (in Ukraine)
- [11] N. V. Morze, O. V. Barna, V. P. Vember, M. V. Zlochevska, O. V. Ihnatenko, O. P. Davydenko, O. H. Kuzminska, «Informatychna kompetentnist uchniv mozhe buty vyshchoiu vid kompetentnosti tykh, khto yikh navchaie? (za materialamy monitorynhovoho doslidzhennia z informatychnykh kompetentnostei vypusknnykiv v Ukraini)», *Kompiuter u shkoli ta simi*, № 8, s. 3–8, 2010. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/903/1/N_Morze_V_Vember_O_Kuzminska_O_Barna_M_Zlochevska_O_Ihnatenko_O_Davydenko_K_SHKS_5.pdf Data zvernennia: Sich. 05, 2024. (in Ukraine)
- [12] Nosii informatsii. [Online]. Dostupno: https://pidru4niki.com/10850224/ekonomika/nosiyi_informatsiyi Data zvernennia: Sich. 05, 2024. (in Ukraine)
- [13] V. V. Sydorenko, «Rozvytok informatsiino-tsyfrovoi kompetentnosti pedahoha novoi ukrainskoi shkoly za dvokhetapnoiu dystantsiino-ochnoiu formoiu navchannia», na II Vseukr. elektron. nauk.-prakt. konf. Vidkryta osvita ta dystantsiine navchannia: vid teorii do praktyky. Kharkiv, 2017. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://core.ac.uk/download/pdf/132488140.pdf> Data zvernennia: Sich. 05, 2024. (in Ukraine)
- [14] Microsoft Digital Literacy. [Online]. Available: <https://www.microsoft.com/en-us/digital-literacy> Application date: January 05, 2024. (in English)

*Стаття надійшла до редакції
10 січня 2024 року*

DOI [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\(56\)-26-38](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-26-38)
UDC 371

Sevil Javadova,
doctoral student in the Ph.D. program
Institute of Education of the Azerbaijan Republic.
Baku, Azerbaijan.

 <https://orcid.org/0009-0008-9769-3873>
sevil_yusifova@mail.ru

INTEGRATIVE LEARNING AS A PEDAGOGICAL PRINCIPLE

Abstract. Topic of the article is relevant in terms of the implementation of fundamental reforms in our education system, special attention to this issue in the normative-legal documents, generalization of best practices in school practice, the lack of thorough research in this area in the country. We can summarize these issues as follows: the education system is currently undergoing rapid development due to large-scale relations. Secularization and modernization necessitate the improvement of the education system. The main goal of the reforms is to preserve nationalism while globalizing the education system. It is clear from the education legislation that although the main goal is to build education in accordance with high standards, to create a perfect education system, all this is based on national values, providing easy perception for teachers and students. We build our education in accordance with our history, values, traditions, using the world education system and making the right adjustments. The second paragraph of the Law of the Republic of Azerbaijan “On Education” states the principles of state policy in education: “AR has the policy of creating a system of continuous education. State policy in the field of education is based on the following principles: from a legal point of view, everyone has the opportunity to get education within the state standard; to create equal conditions for the realization of all knowledge, skills and talents; democratization of education and state-public character; increasing the independence of educational institutions; humanization of education; universal human values, human life and health, the priority of free individual development; humanization of education; strengthening the national education base; individualization and differentiation of training; integration of educational content” [1]. When paying attention to the principles, it is possible to observe a special emphasis on the factor of integration of the content of education as a principle. It becomes clear that

as a result of the integration of the content of education, it may have a scientific and secular nature.

Key words: role; subject; lesson; training; plan; contact; integrated.

INTRODUCTION / ВСТУП

Formulation of the problem. The State Strategy for the Development of Education in the Republic of Azerbaijan contains five strategic directions. The first is a strategic direction towards the creation of competency-based personality-oriented education content. The first strategic direction has the following content:

“Personality-oriented education is a process of acquiring individual, unique features and qualities of universal and social significance, which actively influences the individual's ability to fulfill a certain social role, creative communication, perception, evaluation of personality and activity. An integrative indicator of personality integrity is determined by the ability of the acquired knowledge to assess the value of the environment” [2].

Education instills a variety of integrative skills in students. However, students who receive different information have difficulty applying them. They are not able to test data in different situations or on different levels. This is due to the inconsistency between the curriculum of the subjects taught at the secondary level.

The document “State standard and programs (curricula) of general education” expresses the goals and objectives of general education, including the expected learning outcomes for each level. The document sets out the following general requirements for the content of general education:

- “To adapt the content of education to the needs of students and society, to the state policy in the field of education;
- to determine the content on the basis of the result, personality-oriented, student, integrative principles;
- to prevent the inclusion of information that does not serve the general development of students, is beyond application character and aggravates the content” [2].

Integration is one of the main principles of education reform and is necessary for the consistent transfer of generalized knowledge. This is useful in developing thematic content and strategy.

Integration aims at guiding students to develop and understand the world in a comprehensive way within a single education system.

During the research, pedagogical and methodical literature on the problem was analyzed, systematic work was established. The teachers’ approach to

integration, how they can use it in the learning process, the possibilities of using the integrative lesson were studied, and recommendations were given to the educators about the ways of applying it. During the conversation with the teachers, the level of their theoretical knowledge about integration and their perceptions were clarified and relevant notes were made.

Preliminary surveys and a study of teaching practice show that literature teachers use integration in their lessons. However, this is not regular and systematic. Not all teachers think about building their lessons integratively, they do not pay attention to its benefits and opportunities which can be useful in teaching process. Some teachers do not have a clear idea of the importance of using integrated learning opportunities. Some find it unnecessary and ineffective to use integration in the teaching process.

Analysis of major research and publications. Among the Azerbaijani scientists A. Abbasov [3], S. Akhundova [5], N. Kazimov [11], H. Ahmadov [7], A. Hasanov [9], S. Aliyev [8], S. Mayilov [12] conducted some research and published textbooks, teaching aids, scientific articles on the essence, content, structure and effectiveness of integration in teaching.

These researchers have obtained valuable results that facilitate the effective use of integration in the educational process and allow its implementation.

Although the research of these researchers on integration is consistent with the problem of the dissertation, their research does not discuss integration in the teaching of literature in detail. The opportunities of applying integration in teaching have not been the subject of research in the works of these authors and have been overlooked. Most scholars have approached this issue only through the prism of interdisciplinary communication.

Considering the urgency and scientific-practical significance of the problem of integration, as well as insufficient study, we considered it necessary to conduct research on “Opportunities and ways of using integration in the literature lessons of X–XI grades”.

The object of research is to study the possibilities of using integration in the teaching of literature, and the subject is to determine the methods and means that ensure the use of integration in the teaching of literature.

AIM AND TASKS / МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

The *aim* of the research is to develop an effective technology for the application of methods and tools that ensure integration in the process of teaching literature.

The implementation of the following **tasks** are defined:

- the essence of integration in the teaching process;
- the state of research of the problem in the relevant pedagogical and educational-methodical literature;
- defects and their causes after studying the current situation in terms of the problem;
- opportunities of taking into account the use of integration in teaching literature;
- to test experimentally the effective ways and sustainability of the use of integration in teaching literature.

The main provisions of the defense:

1. Integration is a principle in teaching literature.
2. Integration is a process that ensures dialectical development.
3. Integration is a complex solution of an interdisciplinary problem, the transition of ideas, laws and principles from one area to another during the interaction.
4. Integration is the use of one scientific concept, method and tool in another, the formation of new disciplines at the junction of sciences, the convergence of fundamental and applied, theoretical and empirical, social and humanitarian sciences.
5. Carrying out integration on a pedagogical-methodological basis creates a real basis for solving the problem.
6. The learning process is result-oriented when the integration is used regularly in teaching literature in grades X–XI.
7. The use of effective methods, tools and ways of integration in teaching literature improves the quality of students' learning.

Opportunities and ways of using integration in the process of teaching literature have been developed in a systematic way:

- the essence, types and forms of integration are defined;
- pedagogical conditions for increasing the effectiveness of integrated training are substantiated;
- the possibilities of integrated content are identified;
- didactic conditions, methods and tools necessary for the formation of literary skills of students of X–XI grades in the integrated learning environment have been developed;
- integrative lesson models applied in the teaching process for the formation of literary competence in students were developed and applied and tested in practice.

THE THEORETICAL BACKGROUNDS / ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

The ideas and scientific provisions put forward in the research will enrich the science of didactics with new ideas, theoretically allow to determine the scientific basis of the possibilities and ways of using integration in literature lessons.

The ideas reflected in the work, the mentioned research results will provide practical assistance to subject teachers in exploring the possibilities of applying integration in literature.

Modern textbook sets consist of textbooks and teaching aids. As the textbooks are printed in a complete form, they are interconnected and prepared according to the interests and needs of the students. The dissertation will be an interesting source for textbook authors in terms of the development of integrative learning tasks that develop logical, critical and creative thinking, as well as the development of methods of coherent teaching of topics.

In the article clarifies the main essence of integration and has the following pedagogical functions:

- Methodological function – the formation of students' modern ideas about the subjects studied.
- The function of education is the systematization, the systematic connection of individual parts, the formation of depth of cognition, agility and enlightenment.
- Developmental function – the formation of cognitive activity, the elimination of sluggish thinking, the expansion of worldview.
- Educational function – to create conditions for nurture in all areas of education, to encourage, to implement a comprehensive approach to nurture, to form a scientific worldview.
- Constructive function – improving the content of teaching materials, methods and forms of teaching.

As a result of the study of the pedagogical literature, various conclusions of researchers on the degree of complexity of integration were identified. Based on the authors' conclusions, three levels of integration complexity were identified: low, medium and high.

Low level – the implementation of integration on the basis of the general structure of the content elements, as well as the generality of concepts, ideas, concepts in the explanation of individual sections of educational programs. Concepts, ideas form the internal unity of the studied material, form the basis of the teaching material [4].

Intermediate level – is to achieve didactic synthesis by combining the means, methods, forms at the level of teaching. Not only topics but also their methods and means of study are connected here.

High level – is associated with the creation of a new curriculum, a new school subject. The new subject, which is the result of a high level of integration, is not found in any of the previous curricula. It is composed of a synthesis of subjects and is unique.

It became clear that integration is considered to be the most important and significant innovative teaching approach today. It is much more superior than other pedagogical innovations for its experimental expression, the depth of the creative idea and the dialectic of historical development. The concept of integration is complex. It must be studied more precisely and in detail. Just as the existence of subjects leads to the need for integration, the development of integration can lead to the convergence of subjects in the future.

Based on the results of observation and experiment, it was clarified that teachers' understanding of the content and form of integration is incomplete, and that the application is often spontaneous. It was noted that teachers had difficulty in coordinating different content and could not come to an agreement.

During the study of the problem mentioned in chapter I, aspects of the problem of integration of educational content, the current state of formation of students' knowledge, skills and competencies in the teaching of literature and the scientific basis for improving work in this area were researched. Based on the analysis of the scientific literature, different approaches to defining the concept of "integration" were explained. The concepts of "integrative approach", "integration process" applied to the content of education and other concepts important for the educational process were clarified.

Researchers' views on the problems of interdisciplinary and interdisciplinary integration were explained, the advantages and disadvantages of these concepts were shown. The scientific-theoretical bases of the process of interdisciplinary and interdisciplinary integration were defined, the implementation of multilateral relations between subjects, the basis for the formation of unity in the content of education were substantiated, the didactic functions of integration were revealed. The developmental nature of interdisciplinary and specialized integration has formed the basis for the creation of a model for the formation of creative abilities of students at the level of integrated secondary education in an integrated learning environment.

The study of pedagogical literature has shown the existence of various didactic functions, possible levels of integration and their characteristics,

methods of constructing integrated content. Based on the established patterns of integrated learning, a system of various types of integrated lessons aimed at activating the creative activity of students has been developed.

The wide possibilities of integrated learning for the formation of knowledge, skills and competencies of students of X–XI grades in the literature were studied. It becomes clear that that integrated learning allows to study the studied theoretical issues in depth in terms of different subjects.

It was concluded that integrated learning helps to develop students' skills and creative thinking and the formation of their characteristics. Integrated education ensures the development of civilized personality, forms a moral and ethical attitude to nature and society, and contributes to the humanization of general education, allows the formation of knowledge, skills and competencies of students of X–XI grades.

Defining the tasks of the study, the main didactic conditions necessary for the activation of students' creative activity were created: 1) implementation of an integrative approach in teaching; 2) use of teaching methods that stimulate students' cognitive activity in lessons; 3) application of integrated system; 4) to ensure the technological strengthening of the process of organizing training aimed at the development of creative and critical thinking of students.

During the solution of the research tasks, a model of activating the creative activity of X–XI grade students in the conditions of integrated learning was created. The study led to the conclusion that integration is one of the most important areas of modern education.

The work in the direction of our research can be successfully developed if:

- the essence, main purpose and efficiency of integration is clearly understood by the pedagogical staff of schools, including teachers of the Azerbaijani language and literature;
- the opportunities of taking into account the use of integration in the literature textbooks of X–XI grades are correctly identified;
- opportunities and ways of taking into account the forms and methods of integration, application features in teaching literature are always in the center of attention;
- the teachers of the Azerbaijani language and literature start to implement integrative lessons on a regular basis.

In the descriptive experiment, students were given a test task consisting of 5 questions to determine their ability to coordinate tasks, and based on this task, their integrative knowledge was analyzed. Based on the results of the experiment, it was determined that students do the tasks spontaneously.

RESEARCH METHODS / МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1) Theoretical analysis and research. In order to clarify the level of research of the problem, the possibilities of the existing scientific-pedagogical and methodical literature were studied, the observed lessons, the effectiveness of the methodology offered to students in the Azerbaijani language and literature lessons were studied and analyzed, generalized and relevant conclusions were drawn.

2) Pedagogical observation.

3) Questionnaire.

4) Study of documents. Perspective and current plans, curricula and programs were studied.

5) Pedagogical experiment.

6) Mathematical and statistical methods. The results of the survey and the experiment were grouped and summarized. Statistical methods allowed to evaluate the results of the experiment, check the reliability, and make theoretical generalizations.

RESULTS OF THE RESEARCH / РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

The following conclusions have been drawn from the research on the use of integration in teaching literature in X–XI grades:

1. The idea of integrated learning is an objective, dialectical developmental process. There are different approaches to the use of integration in the teaching process:

a) Combining different medium-sized knowledge in the teaching process in order to form a unified worldview in students;

b) qualitative leap resulted in development, ie the principle of centralized integration of the content of all existing programs;

c) The development trend of integration through the creation of modular educational programs, "integrated days" is widespread.

2. Recently, research in the field of pedagogy in Azerbaijan has focused on the issue of integrated learning. Although some articles have been written on the use of integration in teaching literature, there is still a great need for systematic research. At the present stage, the conceptual foundations of integration have been formed. The development of integrated teaching of literature necessitates the constant clarification of existing pedagogical concepts.

3. In order to form an integrated learning theory from the literature, there is an objective need for the analysis and systematization of existing knowledge in this field. The use of integration in the process of teaching literature is

selective: retail theoretical provisions have not been generalized and systematized before us, the conceptual and terminological apparatus have poorly been developed, and there have been many contradictory approaches. All this shows that there is a need for the establishment of forming methodological bases of integrated training from the literature

4. The study of the experience of conducting integration in teaching literature showed that integrated lessons are conducted mainly by experienced teachers. These types of classes are often held as “open lessons”. In most cases, they are generalizing. The planning of these lessons is mostly done arbitrarily. In some rural schools, integrated literature lessons are rare and unsystematic. Some teachers do not need these lessons. However, those who complete secondary education have a positive attitude towards integrated lessons and look forward to them. Teachers who understand the value of these lessons are looking for a simple and effective system for conducting these lessons. Teachers face certain difficulties in preparing and conducting integrated lessons.

5. Factors that reduce the effectiveness of integration in teaching literature have been identified: insufficient accuracy of content integration in programs (curricula) and difficulty of their coordination for the purpose of integration; the subject of the integrated lesson is not further developed in later lessons.

6. The hypothesis put forward in the study was confirmed: the use of integration in literature lessons has increased the effectiveness of teaching, as it is based on the proposed methodological system.

7. Those who obeyed the conditions we set for the use of integration in the teaching process of literature, achieved an increase in the quality of training: the application of the developed methodology allowed to improve the academic performance of students; increased the interest of students in the subject of literature, because the subject of Azerbaijani history has an important role in the formation of knowledge and skills of this subject. Integration has led to a deeper understanding of historical processes in the study of the course of literary history; the use of integration has reduced the teaching load of students by reducing the number of hours allocated to the program; free hours were used for in-depth study of the most complex topics.

8. Methodology of integrated lesson covering three main stages was developed in literature: Stage I – preparation (planning, formation of creative group, definition of general idea and structure of lesson, selection and systematization of material, preparation of syllabus); Stage II – execution (organization of integrated lesson); Stage III – critical-analytical analysis (lesson analysis, results).

9. Integrated lessons lead to the formation of a single teaching module.

10. Teachers are able to define an independent learning strategy after being informed about the types, forms and models of integration.

11. Literature lessons with the application of integration in X–XI grades have a positive effect on students' mastery of epic, lyrical and dramatic works.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH / ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

The following suggestions can be made regarding the results of the study:

1. Since the subject of literature is a national and secular subject, teaching literature in X–XI grades should be carried out at a high level, it should be used as a propaganda weapon.

2. Taking into account the sharp changes in children during adolescence, teachers should be extremely careful when organizing learning activities, and students should not be provided with unnecessary, tedious sets of information as an integration.

3. Literature teachers in grades X–XI should see and take into account the educational, developmental and pedagogical opportunities for students of both topics included in the curriculum and independently selected.

4. For the successful implementation of the process, teachers must take part in courses related to the application of integration.

5. Taking into account the age characteristics of students, it is expedient to conduct integrative lessons using interactive teaching methods.

Prospects for further research in this direction. The following principles have been identified for the use of integration in the process of teaching literature: the principle of historiography (the integrated period should cover all subjects, their study include in the historical sequence of the origin and development of the subject); the principle of synchrony in the study of integrated material (topics should be taught in parallel); the principle of preserving the subject of literature and harmonizing it with another integrated subject (integrated parts should be equal, one part should not be allowed to dominate another).

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED) / СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

[1] Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanunu. *Azərbaycan müəllimi*, 11 sentyabr, s. 2–4, 2009.

[2] Azərbaycan Respublikasının Prezidenti. (2013 cü il 24 oktyabr).

Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası.
[Online]. Available: <https://president.az/az/articles/view/9779>

Application date: January 05, 2024.

- [3] A. N. Abbasov, *Azərbaycan tarix və mədəniyyət abidələrinin məktəblilərə öyrədilməsinin metodikası*. Bakı, Azərbaycan : Təhsil Nazirliyinin nəşri, 1996.
- [4] A. S. Adıgözəlov, *Riyaziyyatın tədrisi prosesində fənlərarası əlaqələrin tətbiqi*. Bakı, Azərbaycan : Maarif, 1993.
- [5] S. L. Axundova, *Həyat bilgisi fənninin digər fənlərlə əlaqəli tədrisinin imkan və yolları*. Bakı, Azərbaycan, 2013.
- [6] S. E. Cavadova, «İnteqrasiyanın tədrisdə rolu», ARTİ-nin Elmi əsərləri, № 3, s. 156–158, 2015.
- [7] H. H. Əhmədov, *Azərbaycan təhsilinin inkişaf strategiyası*. Bakı, Azərbaycan : Elm, 2010.
- [8] S. H. Əliyev, *Ümumtəhsil məktəblərinin X sinifləri üçün Ədəbiyyat fənni üzrə dərslərin metodik vəsaiti*. Bakı, Azərbaycan : Bakı nəşriyyatı, 2017.
- [9] A. M. Həsənov, *Pedaqogika*. Bakı, Azərbaycan : Nasir, 2007.
- [10] S. H. Hüseynoğlu, *Ədəbiyyat dərslərində yeni texnologiyalar: fəal / interaktiv təlim*. Bakı, Azərbaycan : Bakı, 2009.
- [11] N. M. Kazımov, *Məktəb pedaqogikası*. Bakı, Azərbaycan : Çıraq, 2011.
- [12] S. A. Mayılov, *Bioloji aləmin müxtəlifliyi*. Bakı, Azərbaycan : Nurlan, 1998.
- [13] Z. N. Məmmədova, *Monumental abidələr*. Bakı, Azərbaycan : Nurlan, 2009.
- [14] A. M. Bəkirova, *Pedaqoji – metodik əsərlərdən seçmələr*. Bakı, Azərbaycan : Araz, 2013.

ІНТЕГРАТИВНЕ НАВЧАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРИНЦИП

Джавадова Севіль Ейваз Гизи,

докторант з програми доктора філософії
Інституту освіти Азербайджанської Республіки.
Баку, Азербайджан.

 <https://orcid.org/0009-0008-9769-3873>
sevil.yusifova@mail.ru

Анотація. Тематика статті є актуальною з огляду на проведення фундаментальних реформ у нашій системі освіти, особливої уваги цьому питанню в нормативно-правових документах, узагальнення передового досвіду шкільної практики, відсутність ґрунтовних досліджень у цій сфері в країні. Ми можемо резюмувати ці питання так: система освіти зараз переживає стрімкий розвиток завдяки

широкомасштабним відносинам. Секуляризація та модернізація зумовлюють необхідність вдосконалення системи освіти. Основна мета реформ – збереження націоналізму при глобалізації системи освіти. З освітнього законодавства зрозуміло, що хоча головною метою є побудова освіти за високими стандартами, створення досконалої системи освіти, все це базується на національних цінностях, що забезпечує легке сприйняття вчителями та учнями. Ми будуємо свою освіту відповідно до нашої історії, цінностей, традицій, використовуючи світову систему освіти та вносячи правильні корективи. Другий пункт Закону Азербайджанської Республіки «Про освіту» визначає принципи державної політики в галузі освіти: «АР проводить політику створення системи безперервної освіти. Державна політика в галузі освіти базується на таких принципах: з правової точки зору кожен має можливість здобути освіту в межах державного стандарту; створювати рівні умови для реалізації всіх знань, умінь і талантів; демократизація освіти та державно-громадський характер; підвищення самостійності навчальних закладів; гуманізація освіти; загальнолюдські цінності, життя і здоров'я людини, пріоритет вільного розвитку особистості; гуманізація освіти; зміцнення бази національної освіти; індивідуалізація та диференціація навчання; інтеграція змісту освіти” [1]. Звертаючи увагу на принципи, можна спостерігати особливий акцент на факторі інтегрованості змісту освіти як принципі. Стає зрозумілим, що в результаті інтеграції змісту освіти воно може мати науковий і світський характер.

Ключові слова: роль; предмет; урок; навчання; планувати; контактний; інтегрований.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Education Law of the Republic of Azerbaijan. Azerbaijani teacher, September 11, p. 2–4, 2009. (in Azerbaijani)
- [2] President of the Republic of Azerbaijan. (October 24, 2013). State Strategy for the development of education in the Republic of Azerbaijan. [Online]. Available: <https://president.az/az/articles/view/9779> Application date: January 05, 2024. (in Azerbaijani)
- [3] A. N. Abbasov, Methodology of teaching historical and cultural monuments of Azerbaijan to schoolchildren. Baku, Azerbaijan: Publication of the Ministry of Education, 1996. (in Azerbaijani)

- [4] A. S. Adigozelov, Application of interdisciplinary relations in the process of teaching mathematics. Baku, Azerbaijan : Maarif, 1993. (in Azerbaijani)
- [5] S. L. Akhundova, Possibilities and ways of teaching life science subject related to other subjects. Baku, Azerbaijan, 2013. (in Azerbaijani)
- [6] S. E. Javadova, "The role of integration in teaching", Scientific works of ARTI, No. 3, p. 156–158, 2015. (in Azerbaijani)
- [7] H. H. Ahmadov, Development strategy of Azerbaijani education. Baku, Azerbaijan : Elm, 2010. (in Azerbaijani)
- [8] S. H. Aliyev, methodical tool of the textbook on the subject of Literature for X classes of general education schools. Baku, Azerbaijan : Baku publishing house, 2017. (in Azerbaijani)
- [9] A. M. Hasanov, Pedagogy. Baku, Azerbaijan : Nasir, 2007. (in Azerbaijani)
- [10] S. H. Huseynoglu, New technologies in literature classes: active / interactive training. Baku, Azerbaijan : Baku, 2009. (in Azerbaijani)
- [11] N. M. Kazimov, School pedagogy. Baku, Azerbaijan : Chirag, 2011. (in Azerbaijani)
- [12] S. A. Mayilov, Diversity of the biological world. Baku, Azerbaijan : Nurlan, 1998. (in Azerbaijani)
- [13] Z. N. Mammadova, Monumental monuments. Baku, Azerbaijan : Nurlan, 2009. (in Azerbaijani)
- [14] A. M. Bekirova, Selections from pedagogical – methodical works. Baku, Azerbaijan : Araz, 2013. (in Azerbaijani)

*Стаття надійшла до редакції
12 січня 2024 року*

DOI [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\(56\)-39-54](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-39-54)
УДК: 378:456/76:54;1

Золочевська Ольга Федорівна,
аспірантка 4-го курсу
кафедри менеджменту освіти та права
Центрального інституту післядипломної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-2765-1079>
proektalpha@gmail.com

МЕТОДИКА ТА РЕЗУЛЬТАТИ ДІАГНОСТУВАННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTI НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті проаналізовано та визначено актуальний стан сформованості розвитку науково-методичної компетентності (НМК) учителів початкової школи; виокремлено труднощі, що є бар'єрами в професійній діяльності учителів; розроблено та апробовано авторський діагностичний інструментарій із використанням платформи Rediker Software у межах авторського проекту «Альфа» із застосуванням Інтерактивної панелі AdminPlus для всебічного виміру сформованості компонентів досліджуваної компетентності. Установлено, що розвитку НМК кожного педагога початкової школи сприяє така організація методичної роботи в освітній установі, за якої: усі члени педагогічного колективу мають чіткі уявлення про значущість науково-методичного вдосконалення і важливість його доступності в умовах конкретної установи; усі члени педагогічного колективу мають внутрішню мотивацію, яка спрямована на поліпшення результату своєї науково-методичної та професійної діяльності, що підтримується та регулюється адміністрацією освітнього закладу; освітня діяльність в установі будується на принципах нової освітньої парадигми Концепції НУШ з урахуванням контексту суб'єкт-суб'єктних відносин (педагоги та учні) на основі дотримання вимог програмного, цільового та системного управління; зміна системи морально-ціннісних орієнтирів педагогів спрямована на безперервне вдосконалення професійної компетентності з метою поліпшення якості навчання, виховання і життя учнів [14]. Узагальнення досвіду роботи початкової школи дало можливість з'ясувати, що розвиток науково-методичної

компетентності вчителів початкової школи забезпечується, насамперед, шляхом ефективної, цілеспрямованої організації внутрішньошкільної роботи. Методична служба початкової школи має створювати умови для вчителів не лише для реалізації готових навчальних програм, а й брати активну участь у їх розробленні та експериментальній перевірці, інноваційних та авторських підходів до здійснення освітнього процесу, всебічно стимулюючи розвиток потенціалу, спрямованого на вдосконалення особистісних і професійних якостей [8].

Ключові слова: компетентність; Нова українська школа; науково-методична компетентність; вчителі початкової школи; професійна діяльність.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Актуальність проблеми дослідження зумовлена кардинальними змінами, що простежуються в системі загальної середньої освіти і висувають нові вимоги до суб'єктів освітньої діяльності; зростанням соціального та педагогічного значення проблеми управління розвитком науково-методичної компетентності вчителів початкової школи та суперечностями між:

- зростаючими вимогами суб'єктів освітньої діяльності до управління розвитком науково-методичної компетентності учителів і відсутністю обґрунтованих організаційно-методичних умов щодо реалізації цього процесу в системі методичної роботи початкової школи;
- об'єктивною потребою закладів освіти в учителях, які вирізняються науково-методичною компетентністю, і недосконалістю її розвитку в системі методичної роботи початкової школи;
- необхідністю врахування особливостей науково-методичної діяльності вчителів початкової школи та недостатністю технології-побудови індивідуальної освітньої траєкторії розвитку науково-методичної компетентності вчителів у системі методичної роботи початкової школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Предметом дослідження вітчизняних і закордонних учених є поняття «методична компетентність», формалізовані ознаки і властивості якого мають важливе значення у контексті досліджуваної проблеми (В. Адольф, Є. Азімов, Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Зимняя, Р. Зуб'як, О. Локшина, Т. Гущина, О. Лебедева, О. Пометун, Т. Сорочан, Т. Руденко, Л. Шерстюк, G. Akerlind, B. Birman,

A. Porter, M. Garet, S. Kiffer, G. Tchibozo, B. Malm та ін.).

Різні аспекти проблем педагогічної освіти, які мають безпосередній вплив на розвиток НМК учителів, досліджували такі українські учені, як Н. Бібік, О. Біда, М. Вашуленко, Л. Волик, Л. Зімакова, О. Кіліченко, Л. Коваль, Н. Козакова, Н. Колесник, Ю. Короткова, А. Крамаренко, С. Мартиненко, М. Парфьонов, С. Паршук, Н. Пахальчук, Д. Пащенко, Л. Петриченко, О. Просіна, О. Савченко, Т. Сорочан, Г. Тимошко та ін.

Різні аспекти проблеми вдосконалення професійної майстерності педагогів молодших класів знайшли своє відображення у працях таких учених: В. Адольфа, Ю. Алферова, Ш. Амонашвілі, І. Беха, Н. Бібік, М. Бурди, О. Виговської, С. Гончаренка, Л. Іванової, І. Зязюна, В. Мадзігона, Л. Мітіної, О. Пехоти, О. Пошетун, О. Савченко, О. Сухомлинської: зокрема професійної компетентності вчителя (Т. Добудько, А. Маркова, С. Сисоєва, Л. Хоружа та ін.). Ведучи мову про питання розвитку науково-методичної компетентності вчителів початкової освіти відзначимо відсутність цілеспрямованих досліджень окресленої проблеми. Однак знаходимо низку напрацювань, що висвітлюють різноманітні сторони професійного зростання педагогів [8]. Зокрема, Б. Андрієвський вивчав особливості професійно-наукової підготовки майбутнього вчителя початкових класів [4]. О. Бігич конкретизував теоретичні основи формування методичної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи [5]. Важливим є наукові доробки, що стосуються обґрунтування сутності методичної компетентності як мети та результату підготовки вчителя початкових класів [7]; конкретизації структури професійно-методичної компетентності педагогів [6]; особливостей підготовки майбутніх учителів до методичної творчості [10] на основі виокремлення теоретичних засад розвитку педагогічної майстерності вчителя в системі післядипломної освіти [1]; професійного розвитку вчителя-початківця [13]; сучасних особливостей науково-методичної діяльності [12].

Разом з тим аналіз наукової літератури вказує на недостатню вивченість проблеми розвитку науково-методичної компетентності вчителів початкової школи [14]. Проте, в низці сучасних нормативно-правових актів простежується декларування доцільності організації системи науково-методичної роботи педагогів початкової школи [8]. Зокрема мова йде про Концепцію Нової української школи (2016 р.) [2], [11], Закон України «Про повну середню загальну освіту» (2020 р.) [1]. У світлі сказаного метою статті є діагностування стану сформованості науково-методичної компетентності вчителів початкової школи.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у висвітленні методики та результату діагностування стану сформованості розвитку науково-методичної компетентності учителів початкової школи.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**:

- проаналізувати та визначити актуальний стан сформованості розвитку НМК учителів початкової школи;
- виокремити труднощі, що є бар'єрами в професійній діяльності педагогів;
- апробувати авторський діагностичний інструментарій для всебічного виміру сформованості компонентів досліджуваної компетентності.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

З 2017 року в Україні впроваджується реформа «Нова українська школа», яка базується на формуванні в учнів цілої низки компетентностей, необхідних для успішної самореалізації і співпраці у сучасному суспільстві [2]. Нові очікувані результати шкільного навчання вимагають нових компетентностей і від учителя. Особливе значення розвитку НМК набуває для вчителів початкової школи, оскільки державний стандарт початкової загальної освіти спрямований на реалізацію якісно нової особистісно-орієнтованої, розвивальної моделі початкової школи, що покликана допомогти реалізувати здібності кожного і створити умови для індивідуального розвитку дитини [3].

Вимоги до вчителя, якого потребує українське суспільство, окреслено в Законі України «Про повну середню загальну освіту»: «вчитель – це особа з високими культурними та моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний і психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в закладах загальної середньої освіти» [1].

Вивчення стану освітньої практики показало, що деякі педагоги (незалежно від стажу роботи та категорії) не володіють необхідним рівнем професійної компетентності для продуктивної освітньої діяльності. Частина з них відчуває об'єктивну потребу в істотному оновленні своїх методичних, психолого-педагогічних і предметних знань, умінь і навичок.

Так, з метою виокремлення труднощів учителів початкової школи в процесі здійснення науково-методичної роботи, педагогам пропонувалося

виокремити ті труднощі, що є бар'єрами в професійній діяльності.

Результати анкетування 285 педагогів, задіяних у дослідженні, дали змогу виявити і проранжувати за стажем роботи їх професійні особистісні бар'єри (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтинг професійних ускладнень і особистісних проблем педагогів початкової школи під час здійснення науково-методичної діяльності (за стажем роботи педагогів)

Стаж	Ускладнення й особистісні проблеми педагогів початкової школи	Ключові запитання, що хвилюють педагогів
1	2	3
До 6 років	<p>Розрив між реальною педагогічною практикою і знаннями, отриманими у ЗВО, відсутність навичок практичної наукової та методичної діяльності.</p> <p>Брак досвіду і знань у сфері реалізації Концепції НУШ.</p> <p>Низький матеріальний рівень.</p> <p>Брак вільного часу.</p> <p>Складний період адаптації до норм і принципів закладів освіти I ступеня.</p> <p>Трудомісткість процесу методичної підготовки до уроків.</p> <p>Самоствердження.</p> <p>Усвідомлення свого місця в професії.</p> <p>Ухвалення професії педагога як способу життя.</p>	<p>Як забезпечити взаєморозуміння з учнями?</p> <p>Як завоювати авторитет в учнів?</p> <p>Які доцільно використовувати методи активізації освітньої діяльності учнів?</p> <p>Як знайти своє місце в педагогічному колективі?</p> <p>Як реалізувати себе в розрізі наукової діяльності?</p> <p>Як зацікавити учнів предметом?</p>

Продовження табл. 1

1	2	3
До 6 років	<p>Необхідність переоцінки власних цінностей і принципів здійснення професійних функцій.</p> <p>Психологічне перенапруження, невміння переключати увагу, відокремлювати головне від другорядного в методиці навчання учнів.</p> <p>Встановлення взаєморозуміння з учнями та батьками.</p> <p>Завоювання авторитету серед учасників освітнього процесу.</p> <p>Ухвалення правильного рішення в конкретній ситуації вибору методики навчання.</p> <p>Відсутність аналітичних умінь і навичок педагогічної рефлексії результатів наукової та методичної діяльності.</p> <p>Труднощі в плануванні розвитку власної НМК на перспективу</p>	
Від 7 до 20 років	<p>Комунікативні та психологічні навантаження.</p> <p>Ускладнення професійної діяльності у зв'язку з реалізацією нових стандартів освіти та Концепції НУШ.</p>	<p>Який мій внесок у методику навчання молодших школярів?</p> <p>Що я маю ще зробити, щоб реалізуватися в професійній діяльності?</p>

Продовження табл. 1

1	2	3
Від 7 до 20 років	<p>Перебудова системи навчання учнів початкової школи.</p> <p>Виникнення нових функцій у переліку посадових обов'язків.</p> <p>Освоєння інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) і нових методик навчання.</p> <p>Позбавлення від авторитарного стилю спілкування з учнями.</p> <p>Ухвалення нової ідеології освіти учнів початкової школи.</p> <p>Брак теоретичних знань для успішного впровадження Концепції НУШ.</p> <p>Трансформація особистісних установок.</p> <p>Освоєння та впровадження інноваційних педагогічних технологій в освітній процес.</p> <p>Відсутність вільного часу та можливості влаштувати особисте життя.</p> <p>Незадоволеність своєю роботою як класного керівника.</p> <p>Відсутність мотивації професійного розвитку.</p> <p>Недостатні вміння аналізувати й оцінювати результати власної науково-методичної роботи.</p>	Професія – головний сенс мого життя?

Продовження табл. 1

1	2	3
Від 7 до 20 років	Недостатні вміння систематизації, узагальнення та презентації накопиченого досвіду. Недооцінка результатів професійної діяльності керівництвом	
Більше 20 років	Відчуття самотності в сімейній сфері. Психофізичні та нервово-емоційні перевантаження. Дефіцит суспільного визнання. Незадоволеність своїм становищем у педагогічному колективі. Ухвалення нової ідеології освіти учнів початкової школи. Брак теоретичних знань для успішного впровадження Концепції НУШ. Трансформація особистісних установок. Освоєння та впровадження інноваційних педагогічних технологій в освітній процес. Ускладнення професійної діяльності	Чого я досяг у цьому житті? Що зроблено мною в професії? Чи можу я бути корисним для суспільства?

Аналіз отриманих результатів дав змогу розробити чотири комплексні анкети, які були використані на базі платформи Rediker Software в рамках авторського проєкту «Альфа» із застосуванням Інтерактивної панелі AdminPlus, яка показала достовірні результати та прогрес.

Проєкт «Альфа» розглянуто на засіданні науково-методичної комісії з інформатизації закладів освіти Науково-методичної ради Міністерства

освіти і науки України з висновком «Схвалено для використання у ЗНЗ», протокол № 1 від 16.02.2017 р. (лист ІМЗО від 24.04.2017 р. № 21.1/12-Г-71). Слід зазначити, що поданий проєкт має виражений практико-орієнтований характер і передбачає собою створення необхідних передумов для покращення рівня освіти загалом. Детальна інформація про проєкт на сайті <https://www.proektalpha.com/> [14].

Кожна анкета спрямовувалась на аналіз рівня сформованості конкретного компонента НМК (мотиваційно-ціннісний, теоретико-методологічний, технологічний, рефлексивний) учителів початкової школи.

У дослідженні дотримуємося підходу, згідно з яким критерії мають розкриватися через якісні ознаки (показники), за ступенем прояву яких можна говорити про вираженість цього критерію. Водночас критерії мають відображати динаміку якості в процесі професійної підготовки; бути об'єктивними; містити найістотніші, основні моменти досліджуваного явища; формулюватися ясно, коротко, точно. Ступінь розвитку показника характеризує рівень розвитку компонента НМК учителів початкової школи.

Таблиця 2

**Компоненти, критерії та показники розвитку НМК
учителя початкових класів**

Компоненти	Критерії	Показники
1	2	3
Мотиваційно-ціннісний	Мотиваційно-акмеологічний (ціннісне ставлення до професійної діяльності; усвідомлення суспільної значущості педагогічної праці та її гуманістичної сутності; здатність знаходити в професійної діяльності значущий для себе сенс: відповідальність перед державою, можливість самоствердження та саморозвитку в професії; любов і прихильність до дітей; активна дослідницька позиція, розвинені пізнавальні інтереси та	Сформованість мотивів прагнення до творчої самореалізації і самоактуалізації, саморозвитку, самоствердження; мотиваційна установка на вирішення педагогічних завдань, на професійну діяльність

Продовження табл. 2

1	2	3
Мотиваційно-ціннісний	здібності, спрямованість мислення на засадах рефлексивно-дослідного та методичного підходів, прагнення до перетворювальної діяльності, прагнення до творчої самореалізації і самоактуалізації)	
Теоретико-методологічний	Когнітивний (ступінь оволодіння професійними знаннями (предметними, методологічними, психолого-педагогічними, методичними, науковими) необхідними і достатніми для здійснення педагогічної діяльності)	Сформованість системи наукових знань, їхня міцність й усвідомленість
Технологічний	Діяльнісний (система наукових, дослідницьких, методичних умінь і навичок, що необхідні для здійснення творчих задумів (проектувальних, конструктивних, управлінських, рефлексивних) під час проектування і конструювання уроку, проведення виховного заходу, організації взаємодії з дітьми, батьками, громадськістю тощо)	Сформованість умінь і навичок вирішувати професійні завдання, використовуючи знання, уміння та навички; здатність до самоосвіти
Рефлексивний	Контрольно-оцінний (здатність до критичного аналізу, осмислення й оцінки власної науково-методичної професійної діяльності з метою підвищення її ефективності; високий рівень розвитку розумових процесів, чуйність до протиріч)	Здатність осмислювати, прогнозувати й оцінювати власну діяльність та її результати, прагнення до самовдосконалення

Показником високого рівня розвитку НМК учителів початкової школи є висока розвиненість зазначених компонентів і їх цілісна єдність. Від ступеня сформованості показників залежить рівень розвитку досліджуваної компетентності майбутнього вчителя початкових класів і подальша траєкторія його наукового саморозвитку.

Усі отримані дані та результати констатувального етапу експериментального дослідження (визначені компоненти, рівні НМК учителя початкової школи, підсумки анкетування, бесід, вирішення

навчальних професійно спрямованих ситуацій) внесено в таблицю 3.

Таблиця 3

Узагальнені цифрові показники результатів констатувального етапу експериментального дослідження

№ групи і к-сть вчителів	Компоненти НМК	Цифрові показники сформованості компонентів НМК учителя початкової школи								
		Творчо-інтелектуальний		Активно-пошуковий		Нормативно-репродуктивний		Ситуативно-інтуїтивний		СП
		КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	
Перша група - 163 вч.	Мотиваційно-ціннісний	24	14,73	57	34,97	60	36,81	22	13,49	3,51
Друга група - 122 вч.		18	14,75	42	34,43	48	39,34	14	11,48	3,52
Перша група - 163 вч.	Теоретико-методологічний	13	7,98	47	28,83	81	49,69	22	13,5	3,31
Друга група - 122 вч.		13	10,66	34	27,87	54	44,26	21	17,21	3,32
Перша група - 163 вч.	Технологічний	14	8,59	55	33,74	68	41,72	26	15,95	3,35
Друга група - 122 вч.		13	10,66	39	31,97	50	40,98	20	16,39	3,37
Перша група - 163 вч.	Рефлексивний	19	11,66	58	35,58	67	41,10	19	11,66	3,47
Друга група - 122 вч.		18	14,75	43	35,25	41	33,61	20	16,39	3,48
Перша група - 163 вч.	Узагальнені показники	19	11,65	53	32,52	69	42,33	22	13,5	3,42
Друга група - 122 вч.		16	13,12	39	31,97	49	40,16	18	14,75	3,43

Примітка. Умовні позначення: КС – кількість вчителів; СП – середній показник НМК учителя початкової школи.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для розв'язання завдань і досягнення мети використано комплекс методів дослідження:

- *теоретичні*: аналіз філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної, науково-методичної літератури – для вивчення поглядів учених і практиків на проблему дослідження; порівняльний аналіз та узагальнення педагогічного досвіду з проблеми дослідження;
- *емпіричні – діагностичні*: психолого-педагогічне спостереження, бесіди, анкетування, тестування, письмове опитування, експертне оцінювання – для визначення рівня розвитку НМК учителів початкової школи;
- *методи математичної статистики* – для оброблення та перевірки достовірності результатів експерименту;
- *графічні методи* – для унаочнення і порівняння результатів експериментальної роботи.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

Аналіз табличних даних свідчить, що творчо-інтелектуальний рівень сформованості НМК учителя початкової школи притаманний 11,6 % й 13,1 % вчителів, активно-пошуковий – 32,5 й 31,9 % опитаних, нормативно-репродуктивний рівень виявили 42,43 й 40,16 % вчителів, ситуативно-інтуїтивний – 13,5 й 14,7 % педагогів.

Середній показник визначався за рахунок використання цифрових позначень кожного рівня (високий – 5 балів; достатній – 4 бали; задовільний – 3 бали; незадовільний – 2 бали) і становив 3,42 – 3,43 бала.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Аналіз результатів свідчить, що, по перше, сформованість кожного компонента (так само й за даними узагальнених показників) НМК учителя початкової школи визначається не лише творчо-інтелектуальним, активно-пошуковим і нормативно-репродуктивним рівнями, а й ситуативно-інтуїтивним, що потребує вдосконалення роботи методичних служб загальноосвітніх організацій.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми управління розвитком НМК учителів в системі методичної роботи початкової школи.

Перспективи подальших досліджень. Подальшого дослідження потребують методологічні розробки та апробація інноваційних методик на основі використання наукових підходів (аксіологічного, акмеологічного, синергетичного), що сприятиме вдосконаленню НМК учителів в системі методичної роботи початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Верховна рада України. (2020, Січ. 16). *Закон № 463-IX, «Про повну середню загальну освіту»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
- [2] Концепція Нової української школи. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> Дата звернення: Січ. 05, 2024.
- [3] Кабінет Міністрів України. (2018, Лют. 21). *Постанова № 87, «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
- [4] Б. М. Андрієвський, *Професійно-наукова підготовка майбутнього вчителя початкових класів*. Херсон, Україна : Айлант, 2006.
- [5] О. Б. Бігич, *«Теоретичні основи формування методичної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи»*, дис. ... д-ра наук; Київський нац. лінгвістичний ун-т. Київ, 2005.
- [6] Н. І. Білик, О. О. Бабаєва, «Підвищення соціального статусу вчителя початкових класів у Новій українській школі», *Імідж сучасного педагога*, № 3(172), с. 10–14, 2017.
- [7] Я. Гаєвець, «Методична компетентність як мета та результат підготовки вчителя початкових класів», *Наука і освіта*, № 8, с. 38–42, 2012.
- [8] О. Ф. Золочевська, «Проблема управління розвитком науково-методичної компетентності вчителів закладів освіти першого ступеня в педагогічній теорії та освітній практиці», *Імідж сучасного педагога*, № 4(193), с. 20–24, 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://isp.poippo.pl.ua/issue/view/2522-9729-2020-4%28193%29/pdf/85> Дата звернення: Січ. 05, 2024.
- [9] В. Павленко, *«Організація науково-методичної роботи в школах сільської місцевості»*, автореф. дис. ... канд. наук. Харків, 2007.
- [10] Т. Ф. Потоцька, «Підготовка майбутніх вчителів до методичної творчості», *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*, № 1, с. 179–184, 2007.
- [11] В. В. Сидоренко, «Концептуальні засади Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати», *Методист*, № 5(77), с. 4–21, 2018.

- [12] Т. М. Сорочан, «Концепція науково-методичної роботи в добу освітніх змін: традиції, інновації, перспективи розвитку», *Методист*, № 2(14), с. 7–12, 2013.
- [13] О. Шевченко, Критерії професійного розвитку вчителя-початківця: проблемний аналіз. [Електронний ресурс]. Доступно: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp17/Shevchenko_t.pdf Дата звернення: Січ. 05, 2024.
- [14] О. Zolochevska, «Methodical recommendations for managing the development of scientific and methodical competence of primary school teachers», *Information Models and Analyses*, vol. 8, № 4, p. 303–313, 2019. [Online]. Available: <http://www.foibg.com/ijima/vol08/ijima08-04-p01.pdf> Application date: January 05, 2024.

METHODOLOGY AND RESULTS OF DIAGNOSING THE STATE OF FORMATION OF SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Olga Zolochevska,

4th year graduate student
of the Department of Public Administration
and Management Education
Central Institute of Postgraduate Education
SIHE «University of Management Education».
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-2765-1079>
proektalpha@gmail.com

Abstract. The article analyzes and defines the current state of formation of the development of scientific-methodical competence (SMC) of primary school teachers; the difficulties that are barriers in the professional activity of teachers are singled out; developed and tested the author's diagnostic toolkit using the Rediker Software platform within the author's project "Alpha" with the use of the AdminPlus Interactive panel for comprehensive measurement of the formation of the components of the investigated competence. It has been established that the development of the SMC of each primary school teacher is facilitated by such an organization of methodical work in an educational institution, under which: all members of the teaching staff have a clear idea of the importance of scientific and methodical improvement and the importance of its availability in the conditions of a specific institution; all members of

the teaching staff have internal motivation aimed at improving the results of their scientific, methodical and professional activities, which is supported and regulated by the administration of the educational institution; educational activity in the institution is built on the principles of the new educational paradigm of the National Academy of Sciences Concept, taking into account the context of subject-subject relations (teachers and students) based on compliance with the requirements of program, target and system management; changing the system of moral and value guidelines of teachers is aimed at continuous improvement of professional competence in order to improve the quality of education, upbringing and life of students [14]. Summarizing the experience of elementary school work made it possible to find out that the development of scientific and methodological competence of elementary school teachers is ensured, first of all, by effective, purposeful organization of intra-school work. The methodical service of the primary school should create conditions for teachers not only to implement ready-made curricula, but also to take an active part in their development and experimental verification, innovative and original approaches to the implementation of the educational process, comprehensively stimulating the development of potential aimed at improving personal and professional qualities [8].

Keywords: competence; New Ukrainian school; scientific and methodical competence; primary school teachers; professional activity.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Verkhovna rada Ukrainy. (2020, Sich. 16). Zakon № 463-IX, «Pro povnu seredniu zahalnu osvitu». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (in Ukraine)
- [2] Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> Data zvernennia: Sich. 05, 2024. (in Ukraine)
- [3] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2018, Liut. 21). Postanova № 87, «Pro zatverdzhennia Derzhavnogo standartu pochatkovoï osvity». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (in Ukraine)
- [4] B. M. Andriievskiyi, Profesiino-naukova pidhotovka maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv. Kherson, Ukraina : Ailant, 2006. (in Ukraine)

- [5] O. B. Bihych, «Teoretychni osnovy formuvannia metodychnoi kompetentsii maibutnoho vchytelia inozemnoi movy pochatkovoї shkoly», dys. ... d-ra nauk; Kyivskiy nats. lnhvistychniy un-t. Kyiv, 2005. (in Ukraine)
- [6] N. I. Bilyk, O. O. Babaieva, «Pidvyshchennia sotsialnoho statusu vchytelia pochatkovykh klasiv u Novii ukrainskii shkoli», Imidzh suchasnoho pedahoha, № 3(172), s. 10–14, 2017. (in Ukraine)
- [7] Ya. Haievets, «Metodychna kompetentnist yak meta ta rezultat pidhotovky vchytelia pochatkovykh klasiv», Nauka i osvita, № 8, s. 38–42, 2012. (in Ukraine)
- [8] O. F. Zolochevska, «Problema upravlinnia rozvytkom naukovometodychnoi kompetentnosti vchyteliv zakladiv osvity pershoho stupenia v pedahohichnii teorii ta osvittii praktytsi», Imidzh suchasnoho pedahoha, № 4(193), s. 20–24, 2020. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: http://isp.poippo.pl.ua/issue/view/2522-9729-2020-4%28193%29/pdf_85 Data zvernennia: Sich. 05, 2024. (in Ukraine)
- [9] V. Pavlenko, «Orhanizatsiia naukovometodychnoi roboty v shkolakh silskoi mistsevosti», avtoref. dys. ... kand. nauk. Kharkiv, 2007. (in Ukraine)
- [10] T. F. Pototska, «Pidhotovka maibutnikh vchyteliv do metodychnoi tvorchosti», Zbirnyk naukovykh prats Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky, № 1, s. 179–184, 2007. (in Ukraine)
- [11] V. V. Sydorenko, «Kontseptualni zasady Novoi ukrainskoi shkoly: kliuchovi kompetentnosti, tsinnisni oriientyry, osvittni rezultaty», Metodyst, № 5(77), s. 4–21, 2018. (in Ukraine)
- [12] T. M. Sorochan, «Kontseptsiia naukovometodychnoi roboty v dobu osvittnikh zmin: tradytsii, innovatsii, perspektyvy rozvytku», Metodyst, № 2(14), s. 7–12, 2013. (in Ukraine)
- [13] O. Shevchenko, Kryterii profesiinoho rozvytku vchytelia-pochatkivtsia: problemnyi analiz. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp17/Shevchenko_t.pdf Data zvernennia: Sich. 05, 2024. (in Ukraine)
- [14] O. Zolochevska, «Methodical recommendations for managing the development of scientific and methodical competence of primary school teachers», Information Models and Analyses, vol. 8, № 4, p. 303–313, 2019. [Online]. Available: <http://www.foibg.com/ijima/vol08/ijima08-04-p01.pdf> Application date: January 05, 2024. (in English)

*Стаття надійшла до редакції
10 січня 2024 року*

DOI [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\(56\)-55-69](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-55-69)
УДК [377.091:621.39] : 004.771

Карташова Любов Андріївна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри відкритих освітніх систем та
інформаційно-комунікаційних технологій
Центрального інституту післядипломної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-1270-4158>
lkartashova@ua.fm

Квятковська Анна Олегівна,
аспірантка кафедри відкритих освітніх систем
та інформаційно-комунікаційних технологій
Центрального інституту післядипломної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»;
викладач Київського фахового коледжу зв'язку.
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-4977-5515>
sobolevanna29@gmail.com

ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ: МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ

Анотація. У роботі розглянуто методику підготовки майбутніх фахівців з телекомунікацій в умовах змішаного навчання. Розкрито сутність проблеми підготовки майбутніх фахівців з телекомунікацій в цифровому суспільстві та в кризових умовах, обґрунтовано ефективність запропонованих авторських методичних засад. Показано, що процес формування та підвищення рівня професійних компетентностей майбутніх фахівців з телекомунікацій, зокрема виконання розрахунків інформаційно-комунікаційних мереж, телекомунікаційного обладнання та пристроїв, здійснення робіт по забезпеченню вимог до показників якості та надійності споруд, засобів і устаткування телекомунікацій та радіотехніки та ін. є найбільш ефективним за умови включення віртуальних лабораторних та практичних робіт до методики навчання у закладах фахової передвищої освіти (ЗФПО). Авторами окреслено послідовність етапів реалізації методичних підходів професійної підготовки майбутніх фахівців з телекомунікацій в умовах змішаного навчання. Уточнено переваги використання віртуальних

лабораторних та практичних робіт в освітньому процесі ЗФПО відповідно до авторської методики та окреслено перспективи подальших наукових розвідок напряму дослідження. Автори статті стверджують, що змішане навчання є ефективним методом підготовки майбутніх фахівців з телекомунікацій, оскільки дозволяє поєднувати традиційні методи навчання з використанням інноваційних технологій. Змішане навчання дозволяє здобувачам самостійно оволодівати теоретичними знаннями та практичними навичками в зручний для них час і місце. У результаті дослідження можна стверджувати, що зазначена методика змішаного навчання, яку пропонують автори, є ефективним інструментом підготовки майбутніх фахівців з телекомунікацій, оскільки дозволяє забезпечити високий рівень теоретичної підготовки та практичних навичок.

Ключові слова: змішане навчання; телекомунікації; освітній процес; цифрові технології; професійна підготовка; методика навчання.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Сучасний світ, у якому все – процеси, предмети, дії, явища оцифровуються, є найбільш технологічним. Цифрова трансформація, як чинник формування цифрового простору є надзвичайно важливим аспектом в сучасному світі, зокрема для освітньої галузі. Зазначені поняття охоплюють широкий спектр ініціатив і технологій, які спрямовані на використання цифрових технологій (ЦТ) для удосконалення положень освітніх процесів, послуг, спілкування тощо. Ці концепції стають ключовими для розвитку підприємств, урядових організацій, освітніх і наукових установ, а також для покращення повсякденного життя громадськості. Саме тому важливо, щоб заклади освіти (ЗО) належним чином переймались підготовкою молоді до цифрового майбутнього. Адже проявляється потреба радикальних змін в освіті – у суспільстві завтрашнього дня фахівцям потрібні нові компетентності. З деяких пір помітної значимості набуває проблема удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців з телекомунікацій (МФ_ТК). Телекомунікація, радіотехнічні, інформаційні та цифрові платформи і системи завжди займали чільне місце серед флагманів розвитку науки та техніки; радіомовлення і телебачення, мобільний і супутниковий зв'язок, Інтернет існують і розвиваються завдяки телекомунікаційним та інформаційним системам та мережам. Відповідно, на сучасному етапі розвитку інфраструктури електровз'язку і телекомунікаційних послуг, до

рівня практичної та теоретичної підготовленості МФ_ТК висуваються високі вимоги. Виокремлюється потреба у фахівцях з сучасним високим рівнем професійних компетентностей, цілісним баченням перспективи фахової діяльності, які здатні до самостійного прийняття рішень та володіють спеціальними вміннями і технічними навичками, сформованими у процесі професійної підготовки фахівців у коледжах – закладах фахової передвищої освіти (ЗФПО). Фахова передвища освіта, яка є основою для подальшого навчання, характеризується особливостями, що відрізняють її від закладів вищої освіти. Насамперед, це стосується отримання ґрунтовних знань з професії, необхідності уміння здійснення технічних і науково-технічних розробок, здатності МФ_ТК вирішувати типові спеціалізовані завдання в окремій галузі професійної діяльності або у процесі навчання. Йдеться не лише про навички, пов'язані з технікою, а й навички професійного спілкування, уміння самостійного навчання за використання цифрових ресурсів (дистанційного та змішаного) з можливістю побудови індивідуальної траєкторії отримання знань. Війна сформувала певні кризові умови в Україні та підсилила важливість змішаного навчання, адже багато здобувачів освіти були змушені залишити ЗО, де вони навчались.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фактично концепція змішаного навчання (blended learning) існувала вже в ХХ сторіччі. Уперше відповідна термінологія була введена в лексикон корпоративної та вищої освіти американським Інтерактивним Навчальним Центром (Interactive Learning Center) у 1999 р., коли розпочався випуск програмного забезпечення, призначеного для викладання через Інтернет [1]. Аналітичний огляд наукових праць та практик показує, що проблема впровадження змішаного навчання привертає увагу сучасних дослідників, які розкривають в різних аспектах положення та підходи організації освітнього процесу в такому форматі. Зокрема це науковці О. Барна, К. Бугайчук, М. Кадемія, Л. Карташова, К. Копняк, О. Коротун, В. Кухаренко, К. Осадча, О. Рафальська, Н. Рашевська, О. Спірін, А. Стрюк, Г. Ткачук, Ю. Триус, Г. Чередніченко, Л. Шапран, Т. Шроль та інші. Питанням підготовки майбутніх фахівців з інформаційних технологій, з телекомунікацій та фахівців ІТ займалися С. Антощук [3], Н. Руденко, Л. Сергеева [11], А. Кононенко та І. Смирнова [9], Т. Сорочан [10], Л. Харлай [8], І. Войтович [4], О. Манько, М. Руднева, О. Коновалов [8], Р. Одарченко, Ю. Сотніченко, Н. Кунах та ін. Разом з тим, аналіз наукових праць з проблеми професійної підготовки МФ_ТК в коледжах, нормативних

документів та сучасного стану цифровізації вищої та фахової передвищої освіти дозволив виявити розбіжності між необхідністю постійного підвищення рівня професійної підготовки майбутнього фахівця з телекомунікацій із використанням віртуальних лабораторних та практичних робіт як функціонально й особистісно значущого компонента професійної діяльності й недостатньою сформованістю методичних підходів професійної підготовки майбутніх фахівців з телекомунікацій в умовах змішаного навчання.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета дослідження: обґрунтування ефективності методичних засад професійної підготовки МФ_ТК в умовах змішаного навчання.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Виокремити методичні підходи професійної підготовки майбутніх фахівців з телекомунікацій в умовах змішаного навчання.
2. Окреслити послідовність етапів реалізації методичних підходів професійної підготовки майбутніх фахівців з телекомунікацій в умовах змішаного навчання.
3. Уточнити переваги використання віртуальних лабораторних та практичних робіт у освітньому процесі ЗФПО відповідно до авторської методики.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Війна призвела до значних змін в освітньому просторі України, і зміни поставили перед освітянами нові виклики. Їм необхідно було забезпечити доступ до освіти для всіх здобувачів, незалежно від їхнього місцезнаходження та особистих обставин; створити безпечні умови для навчання; забезпечити якість освіти в умовах обмежених ресурсів. У відповідь на ці виклики освітяни в Україні вже розроблено та впроваджено низку нових стратегій та методик організації й проведення освітнього процесу. Однією з таких стратегій є активне використання змішаного навчання. Змішане навчання поєднує в собі офлайн- та онлайн-навчання, що дозволяє МФ_ТК отримувати доступ до освіти незалежно від їхнього місцезнаходження та особистих обставин. Автори визначають змішане навчання як «цілеспрямований процес здобування знань, набуття умінь і навичок, на основі комплексного і систематичного використання традиційних й інноваційних педагогічних технологій та ЦТ навчання за

принципом взаємного доповнення з метою підвищення якості освіти».

Традиційно види занять, за якими реалізується навчання МФ_ТК в закладах фахової передвищої освіти, є такі:

- *Лекція* – викладач у формі монологу надає навчальний матеріал. Лекції є основним видом занять у ЗФПО, викладач – ознайомлює здобувачів освіти з основними теоретичними положеннями навчальної дисципліни [2].

- *Семінар* – здобувачі освіти під керівництвом викладача обговорюють теоретичні питання навчальної дисципліни та/або виконують практичні завдання. Семінарські заняття дозволяють МФ_ТК удосконалювати свої теоретичні знання та набувати практичних навичок [2].

- *Практична робота* – здобувачі освіти під керівництвом викладача виконують практичні завдання, метою яких є закріплення теоретичних знань та формування практичних навичок.

- *Лабораторна робота* – здобувачі освіти під керівництвом викладача виконують лабораторні дослідження. Мета – отримання практичних навичок у використанні лабораторного обладнання та уміння проведення лабораторних досліджень [2].

- *Консультація* – МФ_ТК отримують індивідуальну допомогу від викладача з окремих питань навчальної дисципліни. Консультації дозволяють здобувачам освіти усунути прогалини у своїх знаннях та отримати допомогу у виконанні практичних завдань.

- *Самостійна робота* – заняття, на якому здобувачі освіти самостійно вивчають навчальний матеріал або виконують практичні завдання. Самостійні роботи спрямовані на удосконалення отриманих теоретичних знань та закріплення практичних навичок в зручний для них час.

Слід зазначити, що напрями професійної діяльності МФ_ТК включають розроблювання та експлуатацію систем телекомунікацій, радіозв'язку, телебачення, радіоуправління, мобільного зв'язку, електронних і комп'ютерних систем тощо. Випускники реалізують себе на підприємствах та в компаніях операторів мобільного зв'язку, інтернет-провайдерів, на телебаченні та радіо, на виробництвах телекомунікаційної та радіоелектронної апаратури, програмного забезпечення тощо. Відповідно окрім окреслених вище традиційних видів занять, у ЗФПО доцільним вбачається задіяння й інших видів занять, наприклад:

- *Проектна робота (курсіві проекти та курсіві роботи)* – заняття, на яких МФ_ТК під керівництвом викладача розробляють проєкт, що прив'язується до тематики навчальної дисципліни. Проєктна робота

дозволяє здобувачам освіти набути та закріпити навички та уміння самостійної роботи, розвивати творче мислення та удосконалюватись у вирішенні проблем професійного характеру.

- *Інноваційні методи навчання* – методи навчання, які передбачають включення сучасних технологій та підходів з метою підвищення ефективності навчання зі спрямованістю на неперервність підвищення рівня професійних компетентностей, уміння самостійного отримання знань у подальшій професійній діяльності. До інноваційних методів навчання належать, наприклад, інтерактивне навчання, цифрове навчання, віртуальні лабораторії, програми симулятори тощо [5].

Важливо, що у підготовці МФ_ТК вибір видів занять також залежить від конкретних цілей та завдань навчання, а також від особливостей навчальної дисципліни. Так, наприклад, для проведення лабораторно-практичних робіт з дисципліни «Технічне обслуговування станційного обладнання» за темами: «Сигналізація СКС № 7», «Види абонентських сигналізацій», «Сигналізація на IP-мережах» методичні підходи, яка використовуються викладачами, мають бути спрямовані на надання теоретичних знань та їх закріплення під час виконання практичних робіт на базі розробленого циклу віртуальних лабораторних робіт [7]. Програма навчальної дисципліни «Технічне обслуговування станційного обладнання» укладена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахового молодшого бакалавра спеціальності «Монтаж, обслуговування і ремонт станційного обладнання зв'язку» напряму телекомунікації. Предметом вивчення навчальної дисципліни є види технічного обслуговування на СК, мова для роботи на терміналах, сигнали сигналізацій СКС № 7, їх структура, основні принципи формування та передачі в системах зв'язку, вивчення основних протоколів, які використовуються в ТК-мережах, побудова локальних мереж, її обслуговування.

Викладачами зазначених 30 були враховані рекомендації, які були зазначені в попередньому дослідженні, а саме [5]:

- У розробленні та оновленні навчальних програм особливої уваги слід приділяти посиленню професійно-практичної складової підготовки фахівця (практико орієнтованому контенту, наприклад: використання програм симуляторів; екскурсійні відвідування підприємств, компаній, установ, автоматичних телефонних станцій з метою практичного ознайомлення з обладнанням (у тому числі використовуючи веб-заходи); створення віртуальних лабораторних комплексів, особливо зважаючи на

змішане навчання; покращення інформаційного забезпечення здобувачів цифровими ресурсами, які використовуються у галузі, через проведення тренінгів та залучення спікерів з установ, підприємств телекомунікаційного напрямку).

- Відповідно до змісту навчальних програм слід включити оновлені методики проведення практичних робіт з застосуванням програм-симуляторів, наприклад Cisco Packet Tracer, GNS3, OPNET та ін.

- Під час планування освітнього процесу варто оцінювати ефективність використання інтерактивних робочих зошитів (у тому числі в цифровому форматі) та вводити їх до програми.

- Проводити оцінювання результатів навчання (рефлексія) з метою включення завдань, які спрямовані на формування ключових фахових компетентностей здобувачів освіти та виключають питання академічної недобросовісності.

- У процесі проведення опитувань максимально застосовувати професійні терміни, які можуть містити незначні відмінності у визначеннях, включати поняттєву компетентність до кожної системи професійного тестування.

- Необхідно розробляти та/або використовувати інтерактивні лабораторні практикуми, тренажери, ігрові програми (наприклад офіційний сайт Cisco <https://www.cisco.com/>; офіційний сайт програми симулятора GNS <https://www.gns3.com/>).

- Слід користуватися рекомендованими бібліографічними посиланнями (наприклад бібліотека Київського фахового коледжу зв'язку: <https://sites.google.com/view/kkz/>; література, яку викладачі додають до Google Clas чи іншу платформу для організації змішаного навчання).

- Необхідно використовувати навчальні онлайн бібліотеки та сховища навчально-методичних матеріалів (у тому числі й зарубіжні), які призначені для викладачів ЗФПО.

- Необхідно неперервно підвищувати особистий рівень цифрових компетентностей через різноманітні тренінги (наприклад компанії Cisco, Mikrotik періодично проводять безкоштовні тренінги, відео-трансляції, семінари для підвищення кваліфікації за спеціальністю; освітня платформа Prometheus допомагає покращувати та підвищувати компетентності у викладачів, і здобувачів; вивчати вітчизняний та зарубіжний досвід з метою якісного вирішення професійних завдань у сфері освітньої, наукової та виробничої діяльності через написання наукових статей, відвідування конференцій).

Укладаючи методичні підходи професійної підготовки МФ_ТК в умовах змішаного навчання на прикладі зазначеної дисципліни передбачаємо послідовність наступних етапів:

- Лекція. Надання теоретичних знань здобувачам в аудиторному чи онлайн форматі: викладач на лекціях та семінарах викладає теоретичні основи навчальної дисципліни, здобувачі вивчають теоретичний матеріал самостійно з використанням цифрових та друкованих ресурсів (електронних підручників, навчальних посібників, розроблених авторських зошитів та інших джерел); спрямованість на надання теоретичних знань; формування мотивації до використання ЦТ та умінь самостійного отримання знань.

- Самостійна робота. Засвоєння теоретичного матеріалу, формування запитань викладачу відповідно до тематики заняття; спрямованість на закріплення теоретичних знань.

- Лабораторна робота. Виконання віртуальних лабораторних та практичних робіт в середовищі програм симуляторів, таких як OPNET, MATLAB Simulink, Cisco Packet Tracer; попередньо викладач відповідає на підготовлені запитання здобувачів освіти; здобувачі освіти виконують віртуальні лабораторні роботи та практичні роботи на комп'ютерах чи ноутбуках; спрямованість на закріплення теоретичних знань, формування практичних навичок та отримання навичок роботи у безпечному середовищі; формування мотивації до використання ЦТ та умінь самостійного отримання знань.

- Самостійна робота. Засвоєння теоретичного матеріалу, виконання завдань віртуальних лабораторних та практичних робіт на комп'ютерах чи ноутбуках; спрямованість на закріплення теоретичних знань, удосконалення практичних навичок у безпечному середовищі, удосконалення практичних умінь; формування запитань викладачу відповідно до тематики заняття.

- Семінар. Обговорення результатів виконання віртуальних лабораторних та практичних робіт; викладач дає оцінку виконаній роботі та відповідає на запитання здобувачів освіти; спрямованість на формування мотивації до використання ЦТ та умінь самостійного отримання знань.

- Самостійна робота. Використанням цифрових та друкованих ресурсів (електронних підручників, навчальних посібників, розроблених авторських зошитів та інших джерел), діяльність в середовищі програм симуляторів, таких як OPNET, MATLAB Simulink, Cisco Packet Tracer.

Спрямованість на неперервне удосконалення отриманих теоретичних знань та закріплення практичних навичок в зручний, для кожного здобувача освіти, час.

Авторський досвід показує, що виконання віртуальних лабораторних та практичних робіт у освітньому процесі має низку переваг:

Забезпечує доступність навчання, адже віртуальні роботи можна виконувати в будь-який час і в будь-якому місці, що є особливо важливим для здобувачів освіти, які проживають у віддалених регіонах або мають обмежений доступ до лабораторного обладнання.

Підвищує ефективність навчання. Віртуальні лабораторні та практичні роботи відкривають для МФ_ТК можливість самостійно вивчати матеріал та виконувати практичні завдання в зручному для них темпі, що дозволяє їм більш ґрунтовно засвоїти матеріал та набути практичних навичок.

Сприяє розвитку критичного мислення. Віртуальні лабораторні та практичні роботи вимагають від МФ_ТК самостійного вирішення проблем та прийняття рішень.

Як приклад можна навести досвід організації підготовки МФ_ТК відповідно до наведеної методики, в Київському фаховому коледжі зв'язку, Вінницькому технічному фаховому коледжі, Київському електромеханічному фаховому коледжі: під час онлайн-етапу викладач надає роз'яснення, теоретичну частину в вигляді відео-лекцій чи конференцій за допомогою презентацій, особистої сторінки на YouTube тощо. Лабораторна та практична частина, зокрема налаштування обладнання, відтворення електричних схем, робота на симуляторах, пайка деталей, налаштування роботи мережевих компонентів та інше проводиться у лабораторії в ЗО. Як зазначено вище, освітній процес наскрізно пронизує такий складник (етап) як «самостійна робота» – на всіх інших етапах формується мотивація та активізація МФ_ТК до цього виду діяльності. Така модель розвиває вміння оперувати знаннями, логічно мислити, проявляти творчість та використовувати допоміжні елементи знань у вигляді опорних і пізнавальних наочних знаків і таким чином формує необхідну структуру знань та вмінь майбутнього фахівця з телекомунікацій [5]. Адже однією з ключових переваг включення віртуальних лабораторних та практичних робіт як методики навчання в ЗФПО є те, що вони сприяють підвищенню рівня фундаментальних професійних компетентностей МФ_ТК, які пов'язані з їх майбутньою фаховою діяльністю, зокрема виконання розрахунків інформаційно-

комунікаційних мереж, телекомунікаційного обладнання та пристроїв під керівництвом інженерно-технічного персоналу; здійснення роботи для забезпечення вимог до показників якості та надійності споруд, засобів і устаткування телекомунікацій та радіотехніки та ін.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Відповідно до мети використано такі методи дослідження: ретроспективно-порівняльний, логічний аналіз філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури, дисертаційних праць з метою з'ясування стану та перспектив досліджуваної проблеми; узагальнення, теоретичне проектування, що дало змогу розкрити сутність проблеми, обґрунтувати ефективність методичних засад професійної підготовки МФ_ТК в умовах змішаного навчання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

Під час проведеного дослідження, через опитування здобувачів освіти було встановлено, що застосування запропонованих методичних підходів у Київському фаховому коледжі зв'язку, Вінницькому технічному фаховому коледжі, Київському електромеханічному фаховому коледжі має лінійку пріоритетів:

Збільшує активність здобувачів освіти на аудиторних заняттях. Здобувачі, які вже ознайомилися з теоретичним матеріалом, можуть зосередитися на практичній частині лабораторної роботи, що дозволяє викладачеві більше часу приділяти індивідуальній роботі з кожним студентом.

Покращує якість підготовки здобувачів освіти до лабораторних робіт. Здобувачі, які самостійно вивчають теоретичний матеріал, краще розуміють його і можуть задавати більш якісні питання під час аудиторних занять.

Сприяє формуванню мотивації здобувачів освіти до отримання знань та до самостійного навчання. Здобувачі, які беруть активну участь у освітньому процесі, відчують себе більш відповідальними і зацікавленими в успішному навчанні.

Отже, на сьогодні важливо, щоб 30 належним чином підготували молодих фахівців до майбутнього. Задля цього, відповідно до умов цифрового суспільства, є потреба у радикальних змінах системи освіти, в тому числі й у ЗФПО. Окреслені у роботі методичні засади професійної підготовки МФ_ТК в умовах змішаного навчання є одним із активних

сучасних підходів, де враховується можливість забезпечення індивідуальної освіти, формування мотивації до отримання знань, залучення цифрових технологій з врахуванням умов і можливостей навчання кожного. Авторським баченням закладаються основи до сприйняття завтрашнього закладу освіти як віртуальної (цифрової) освітньої лабораторії, яка функціонує офлайн і онлайн та одночасно поєднує процеси викладання, навчання та проведення експериментів.

Перспективи подальших досліджень. Більш глибокий розгляд методик змішаного навчання проведення навчання з дисциплін «Системи комутації та розподілу інформації» та «Сигналізація телекомунікаційних систем» для майбутніх фахівців з телекомунікацій знайде місце в подальших наукових дослідження авторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Blended Learning: The Definitive Guide. [Online]. Available: <https://www.educationcorner.com/blended-learning-guide/> Application date: January 05, 2024.
- [2] Н. В. Шолойко, «Роль лекції у навчальному процесі дисципліни "Організація та економіка фармації" у системі новітніх цілей вищої фармацевтичної освіти», *Медична освіта*, № 4, с. 64–67, 2015. <https://doi.org/10.11603/me.v0i4.5326>
- [3] С. Антошук, «Підвищення цифрової компетентності здобувача технічної освіти в закладах фахової передвищої освіти», *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»*, вип. 26(55), с. 36–49, 2023. [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-26\(55\)-36-49](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-26(55)-36-49)
- [4] В. Білецький, І. С. Войтович, Ф. В. Апшай, І. С. Теліш, «Інформаційно-комунікаційні технології в умовах змішаного навчання», *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький: Центральноукраїнський держ. пед. ун-т імені Володимира Винниченка, вип. 208, с. 91–97, 2023. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2023-1-208-91-97>
- [5] А. Гуржій, Л. Карташова, А. Квятковська, В. Зайчук, «Підготовка майбутніх фахівців з телекомунікацій у форматі змішаного навчання: рекомендації щодо проведення практично-лабораторних робіт», *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 3(127), с. 423–450, 2023. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp->

<content/uploads/2023/10/%D0%93%D1%83%D1%80%D0%B6%D1%96%D0%B9.pdf> Дата звернення: Січ. 05, 2024.

- [6] Т. Джежуль, «Лабораторні роботи міжпредметного змісту як засіб розкриття прикладної спрямованості математичних знань майбутніх судноводіїв», *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, вип. 27, с. 43–45, 2013. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://surl.li/ppovq> Дата звернення: Січ. 05, 2024.
- [7] А. Квятковська, «Факторний аналіз дистанційного та змішаного навчання закладів фахової передвищої освіти», *Вісник КРНУ імені Михайла Остроградського*, вип. 2, с. 145–149, 2022. <https://doi.org/10.32782/1995-0519.2022.2.19>
- [8] О. Ю. Коновалов, М. С. Руднева, С. В. Антошук, Л. О. Харлай, «Викладання інформатики в процесі змішаного навчання в закладах фахової передвищої освіти: особливості, ризики, структура занять», *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, № 95, 2023.
- [9] А. Кононенко, І. Смирнова, «Порівняльний аналіз використання хмарних технологій майбутніми фахівцями з телекомунікацій та судноводіїв в умовах змішаного навчання», *Інноваційна педагогіка*, т. 1, вип. 63, с. 177–183, 2023. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/63.1.33>
- [10] Л. Кушнір, Т. Сорочан, «Використання моделі SAMR для створення ефективної стратегії змішаного навчання в ЗВО та ЗФПО», *Актуальні питання гуманітарних наук*, вип. 70, 2023.
- [11] Л. М. Сергеева, Т. І. Стойчик, К. В. Мартиненко, «Організація професійної підготовки фахівців електротехнічного профілю в навчально-практичних центрах закладів професійної (професійно-технічної) освіти», *Наукові записки малої академії наук України*, № 3(25), с. 145–154, 2022. <https://doi.org/10.51707/2618-0529-2022-25-16>
- [12] Т. Собченко, «Змішане навчання: поняття та завдання», *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, т. 3, № 75, с. 73–76, 2021. [Електронний ресурс]. Доступно: [http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/75/part 3/16.pdf](http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/75/part%203/16.pdf) Дата звернення: Січ. 05, 2024.

BLENDED LEARNING: A METHODOLOGY FOR TRAINING FUTURE TELECOMS PROFESSIONALS

Lyubov Kartashova,

doctor of pedagogical sciences, professor,
professor department of open educational systems
and informational and communication technologies
Postgraduate Education Central Institute
SIHE «University of Education Management».
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-1270-4158>
lkartashova@ua.fm

Anna Kviatkovska,

Graduate student of department of open educational systems
and informational and communication technologies
Postgraduate Education Central Institute
SIHE «University of Education Management».
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-4977-5515>
sobolevanna29@gmail.com

Abstract. The paper considers the methodology of training future telecommunications specialists in blended learning. The essence of the problem of training future telecommunications specialists in the digital society and in crisis conditions is revealed, the effectiveness of the proposed author's methodological principles is substantiated. It is shown that the process of forming and improving the level of professional competencies of future telecommunications specialists, in particular, performing calculations of information and communication networks, telecommunications equipment and devices, working to ensure the requirements for quality and reliability of facilities, means and equipment of telecommunications and radio engineering, etc. is most effective if virtual laboratory and practical work is included in the teaching methods in the VET. The authors outline the sequence of stages of implementation of methodological approaches to the professional training of future telecommunications specialists in blended learning. The advantages of using virtual laboratory and practical work in the educational process of VET in accordance with the author's methodology are clarified and prospects for further research in this area are outlined. The authors of the article argue that blended learning is an effective method of training

future telecommunications specialists, as it allows combining traditional teaching methods with the use of innovative technologies. Blended learning allows students to independently master theoretical knowledge and practical skills at a time and place convenient for them. As a result of the study, it can be argued that the methodology of blended learning proposed by the authors is an effective tool for training future telecommunications specialists, as it allows to provide a high level of theoretical training and practical skills.

Keywords: blended learning; telecommunications; educational process; digital technologies; professional training; teaching methods.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Blended Learning: The Definitive Guide. [Online]. Available: <https://www.educationcorner.com/blended-learning-guide/> Application date: January 05, 2024. (in English)
- [2] N. V. Sholoiko, «Rol lektsii u navchalnomu protsesi dystsypliny "Orhanizatsiia ta ekonomika farmatsii" u systemi novitnikh tsilei vyshchoi farmatsevtichnoi osvity», *Medychna osvita*, № 4, s. 64–67, 2015. <https://doi.org/10.11603/me.v0i4.5326> (in Ukraine)
- [3] S. Antoshchuk, «Pidvyshchennia tsyfrovoy kompetentnosti zdobuvacha tekhnichnoi osvity v zakladakh fakhovoy peredvyshchoi osvity», *Visnyk pisliadyplomnoi osvity. Seriia «Pedahohichni nauky»*, vyp. 26(55), s. 36–49, 2023. [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-26\(55\)-36-49](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-26(55)-36-49) (in Ukraine)
- [4] V. Biletskyi, I. S. Voitovych, F. V. Apshai, I. S. Telish, «Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v umovakh zmishanoho navchannia», *Naukovi zapysky. Seriia: Pedahohichni nauky. Kropyvnytskyi: Tsentralnoukrainskyi derzh. ped. un-t imeni Volodymyra Vynnychenka*, vyp. 208, s. 91–97, 2023. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2023-1-208-91-97> (in Ukraine)
- [5] A. Hurzhii, L. Kartashova, A. Kviatkovska, V. Zaichuk, «Pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv z telekomunikatsii u formati zmishanoho navchannia: rekomendatsii shchodo provedennia praktychno-laboratornykh robit», *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, № 3(127), s. 423–450, 2023. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/10/%D0%93%D1%83%D1%80%D0%B6%D1%96%D0%B9.pdf> Data zvernennia: Sich. 05, 2024. (in Ukraine)

- [6] T. Dzhezhuł, «Laboratorni roboty mizhpredmetnoho zmistu yak zasib rozkryttia prykladnoi spriamovanosti matematychnykh znan maibutnykh sudnovodiiv», Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu, vyp. 27, s. 43–45, 2013. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://surl.li/ppovq>
[Data zvernennia: Sich. 05, 2024.](#) (in Ukraine)
- [7] A. Kviatkovska, «Faktorni analiz dystantsiinoho ta zmishanoho navchannia zakladiv fakhovoi peredvyshchoi osvity», Visnyk KRNU imeni Mykhaila Ostrohradskoho, vyp. 2, s. 145–149, 2022. <https://doi.org/10.32782/1995-0519.2022.2.19> (in Ukraine)
- [8] O. Yu. Konovalov, M. S. Rudnieva, S. V. Antoshchuk, L. O. Kharlai, «Vykladannia informatyky v protsesi zmishanoho navchannia v zakladakh fakhovoi peredvyshchoi osvity: osoblyvosti, ryzyky, struktura zaniat», Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy, № 95, 2023. (in Ukraine)
- [9] A. Kononenko, I. Smyrnova, «Porivnialnyi analiz vykorystannia khmarnykh tekhnolohii maibutnimy fakhivtsiamy z telekomunikatsii ta sudnovodiiv v umovakh zmishanoho navchannia», Innovatsiina pedahohika, t. 1, vyp. 63, s. 177–183, 2023. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/63.1.33> (in Ukraine)
- [10] L. Kushnir, T. Sorochan, «Vykorystannia modeli SAMR dlia stvorennia efektyvnoi stratehii zmishanoho navchannia v ZVO ta ZFPO», Aktualni pytannia humanitarnykh nauk, vyp. 70, 2023. (in Ukraine)
- [11] L. M. Serheieva, T. I. Stoichyk, K. V. Martynenko, «Orhanizatsiia profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv elektrotekhnichnoho profilu v navchalno-praktychnykh tsentrah zakladiv profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity», Naukovi zapysky maloi akademii nauk Ukrainy, № 3(25), s. 145–154, 2022. <https://doi.org/10.51707/2618-0529-2022-25-16> (in Ukraine)
- [12] T. Sobchenko, «Zmishane navchannia: poniattia ta zavdannia», Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh, t. 3, № 75, s. 73–76, 2021. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: [http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/75/part 3/16.pdf](http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/75/part%203/16.pdf) [Data zvernennia: Sich. 05, 2024.](#) (in Ukraine)

*Стаття надійшла до редакції
10 січня 2024 року*

DOI [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\(56\)-70-83](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-70-83)

UDC 37.01

Narmina Mammadova,

Ph.D. in pedagogy

Head of Department, Industrial and Technological College.

Baku, Azerbaijan.

 <https://orcid.org/0000-0002-9767-8621>
nermine_m@mail.ru

EDUCATIONAL RESOURCES AS A MEANS OF IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION

Abstract. In the modern era, which is characterized as the “age of knowledge”, “the age of information”, the rapid development of science and technology and quick access to information are vital for the development of man and society. In the conditions of revolutionary technological changes observed in the world economy in the XXI century, the real power is no longer in physical strength, but in the trained human brain, the widespread use of information and communication technologies in education and the transformation of natural resources into high potential human capital. Everywhere in the world, at every stage of social development, there was an organic connection between society and education. It may happen that some societies may not be able to mobilize sufficient resources for educational activities and institutions, but not all accept the central role of education in public life. In a world moving towards rapid globalization, education and technology must be interconnected, and scientific and technological innovation must be carefully monitored in order to take its rightful place in the information society. Formation of an independent, creative personality and citizen with the qualities of human adaptation to modern requirements and conditions, competitiveness, responsibility, participation in collegial decision-making, the functioning and development of democratic institutions, democracy, nationalism and secularism, efficiency, humanism. There is an urgent need for each country to devote more attention to education in order to form a personality based on the principles of continuity, unity and continuity. This is only possible for training an individual in accordance with the conditions of the present and new conditions that will appear in the future.

Key words: educational resources; students; efficiency; educational

process; resources.

INTRODUCTION / ВСТУП

Formulation of the problem. When it comes to national education systems, as well as their integration into the global education system, it is necessary to create modern conditions for the targeted provision of schools with modern educational resources and the organization of their effective use. In a modern world where technology is not available (most modern information and communication technologies – computer, Internet, email, etc.), we can talk about technology in education or in the absence of education. Changes in information and communication technologies have also led to changes in students, which are the most important element of education. Of course, this change in students also led to many difficulties for teachers who teach in traditional and methodical ways.

In order to improve the quality of education and improve the quality of education in our country, it is necessary to study the necessary educational resources for schools of various indicators and categories operating in the country and establish a mechanism for their optimal use. To be more precise, the education system must be completely modernized, and all potential opportunities in this area should be explored.

With regard to national education systems, as well as their integration into the global education system, there is a need to create modern conditions for the targeted provision of schools with modern educational resources and the organization of their effective use. In a modern world where technology is not available (most modern information and communication technologies – computer, Internet, email, etc.), we can talk about technology in education or in lack of education. Changes in information and communication technologies have also brought about changes in students, who are the most important element of education. Of course, this change of students has also caused many difficulties for teachers who teach in a traditional and methodical manner.

In order to improve the quality of education and improve the quality of education in our country, it is necessary to study the educational resources needed for schools of various indicators and categories operating in the country and establish a mechanism for their optimal use. To be more precise, the education system must be completely modernized and all potential opportunities in this area must be explored.

In this regard, the use of modern educational resources in schools should take into account the age, physiological, psychological, personal characteristics and potential of the pupils and should be considered as the most pressing

problem of the education system. At the same time, the development of scientific pedagogical, psychological and physiological foundations for the use of educational resources is also an urgent problem. Strengthen the material and technical base of the education system to ensure development in this area, provide secondary schools with modern teaching resources, create innovative teaching methods and related resources for all educational levels, introduce new interactive methods, teaching elements modules in information and communication technologies. There is a need to increase the efficiency of the development of analytical and methodological forecasting materials, teaching materials, teaching aids based on new programs and information and communication technologies.

In this context, the content of education in modern conditions, along with teaching methods and tools, as well as the use of educational resources are also an integral part of education and are one of the main priorities.

Analysis of major research and publications. Addition to this professors M. Muradkhanov [8] and others' "Pedagogy", A. Abbasov [1] and E. Alizade's [4], A. Hasanov [5], F. Ibrahimov [6] and Y. Talibov [10], N. Kazimov's [7] "School pedagogy, E. Pashayev [9], book "Teaching Methods in the History of Azerbaijan" discusses best practices and discusses ways to solve problems using textbooks used by teachers in the school environment, which demonstrates the visual, systematic and systematic use of learning resources.

AIM AND TASKS / МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

The aim of the *research* is to create a system of work on the use of modern educational resources in secondary schools.

The *objectives* of the study. Based on the purpose of the study and assumptions, the object and subject of the study, the following tasks were identified:

- clarify the theoretical issues of teaching in secondary schools when using educational resources in the classroom;
- study the general issues of using educational resources;
- bring to the attention the didactic, psychological, physiological foundations of the use of educational resources;
- clarify the didactic issues of the use of educational resources;
- clarify the psychological aspects of the use of educational resources;
- clarify the physiological basis for the use of educational resources;
- analyze existing literature;

- develop a mechanism for the optimal application of the classification of educational resources;
- determine the principles of preparation, selection and use of educational resources;
- development of principles for planning educational resources;
- consider the use of educational resources in the classroom as a factor in increasing the effectiveness of training;
- consider students as a criterion for the quality use of educational resources;
- substantiate the personal and professional qualities of the teacher as a factor that regulates the spiritual and psychological atmosphere of the learning environment and improves the use of educational resources;
- identify ways to improve the quality of educational resources in training;
- to make a general idea about the organization, conduct and conduct of the experiment.

THE THEORETICAL BACKGROUNDS / ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

The scientific results of research will enrich the theory of pedagogy with new ideas and will be based on a scientific basis for the formation of the necessary knowledge, skills and abilities that can be used to create conditions and conditions for the use of modern educational resources.

The main scientific ideas and suggestions expressed in the study, positive experience, problem solving systems and research results are designed for focused, systematic and planned work on the use of educational resources, faculty, teachers, all teachers and undergraduates, will help everyone.

In the modern world, the rapid development of society, science and technology and their rapid development are both a cause and a consequence of changes in the content of educational resources. This factor affects the content of other areas, including educational resources, and makes them change.

The absence or absence of sufficient educational resources, especially written resources in our country, as well as the preparation of a 12-year education in the country, the development of a new curriculum, requires the creation of new educational resources. It is also impossible to think independently of learning resources, among other factors that make up the learning process, but this one resource can be used throughout the entire teaching and learning process.

Factors contributing to the change in learning resources can be divided into two groups.

1) external factors, including social, economic, technological and legal consequences;

2) Internal factors associated with the structure of the education system, the human factor and technology.

One of the key aspects of changes in the modern scientific and pedagogical process is that it affects the content of educational resources. One of the features of facts, processes, and manifestations is that they are not constant. They change over time, and they have to give new ones. In particular, educational resources in the humanities should be updated on the basis of modern science, against the background of new facts, processes and manifestations.

Public education, changes and changes in society have had a greater impact on the teaching of subjects (especially in the humanities). Democratically humanistic, respect for human rights and freedoms, etc. Thus, educational resources in the humanities can play an important role in the formation of moral and ethical values. In this context, a new approach to the content of educational resources, including the humanities, appears, and there is a need to revise the content.

Preparation of a training resource begins with the development and implementation of an appropriate plan. The plan indicates the purpose of the resource, how it will be used, and so on. Questions should be reflected.

The principles common to the development of learning resources can be grouped as follows: simple and clear; to be selected and prepared in accordance with the purpose of the subject and subject; not all information covering the subject and course, but important and concise information should be included; the content should be scientifically correct and contain relevant information; There should be no scientific errors; Features of the Azerbaijani language should not be violated and used correctly; must not conflict with fundamental human rights and should not be discriminated against on the basis of gender, race, religion, language, color, political thinking, philosophical beliefs, religion or the like; the subjects making up the subject must be free from extremism; correspond to aesthetic, literary, cultural and social values; safety should be considered during operation; used visual elements (images, graphics, colors) should be used to highlight important points and to avoid overuse; graphics, diagrams, drawings, tables, photographs, posters, portraits, diagrams, maps and similar works should be auxiliary and complementary texts; visual design (drawing, graphics, etc.) should not contradict the general values of society; design elements should not include advertising functions; used written texts,

audiovisual elements must comply with the pedagogical characteristics of the student; reflect real life and show the student's attitude to real life; questions and assignments should provide students with the opportunity to practice and apply; Different levels (upper and lower) should be suitable for use by students; not only as easy as a teacher can easily use, but as simple as students can use; be made of durable materials suitable for recycling and should not be disposed of at a time; should not interfere with the user; be written in a font appropriate to the student's level and readable; and should be easily updated and updated as necessary in accordance with curriculum changes.

When choosing educational resources in secondary schools, it is important to apply certain principles and a number of methods.

The use of training equipment and resources in the modern education system means the educational environment, the classroom of the teacher's main workplace with personal computers, projectors, screens, scanners, printers, mimo devices, smart boards, etc. It is planned to deliver. E-schools also have mobile classes equipped with laptops. Teachers and students use these learning resources and equipment both in the learning process and in extracurricular activities.

Modern technologies are used at different stages of the course using different computer programs.

You can demonstrate the following forms of organization of work with educational resources in the classroom environment: 1) online lessons; 2) Presentation lessons; 3) Seminars and lessons; 4) mental and intellectual activities; 5) Design lessons; 6) Combined lessons: video, sound, animation, "smart" boards, etc.; 7) Organization of classes using the explanations of the teacher; 8) Online – lessons, etc.

Certain principles should be considered for the use of educational resources in the school environment:

1) Compliance with the work plan for the academic year: proper planning of the educational process, including using educational resources (including educational equipment);

2) teachers have relevant knowledge and skills;

3) the creation of a conscious (problematic) problematic situation by the teacher;

4) the student's position as a "discoverer" and "researcher";

5) the position of the teacher as a facilitator (facilitating the English language – creating favorable conditions);

6) psychological support for students;

- 7) targeted cooperation with a teacher whose task is to teach;
- 8) to guide students in setting goals, to provide methodological assistance in solving them, to teach them how to acquire and master knowledge;
- 9) types of student learning: taking into account their individual abilities, interests and habits, levels of training, form of training;
- 10) stimulation of an active research position of students;
- 11) creating conditions that allow students to independently discover, acquire and master new and necessary knowledge, as well as realize their potential;
- 12) the disclosure of new knowledge by students, not by the teacher;
- 13) the use of educational resources aimed at multiple feelings;
- 14) are easily accessible and easy to use, do not use complex and expensive training equipment and resources;
- 15) restrictions: taking into account financial resources and time factors;
- 16) the orientation of the physical characteristics of the learning environment;
- 17) the resources used will correspond to the age and individual characteristics of the students.

One of the organizations working with educational resources (including educational equipment) in the learning environment is presentation lessons. Presentation lessons are organized using smart whiteboards, not mechanical memorization, so that students understand and understand.

Practice shows that it is advisable to pay attention to the following aspects of organizing a lesson based on a smart board, which has a number of advantages compared to a regular course.

If the teacher uses the “smart board” to teach the subject, then the equipment becomes a teaching aid. This means that no matter what the teacher uses in the classroom, he / she must use and use resources to improve the quality of education.

From the point of view of new pedagogical thinking, the role of educational resources and the teacher as an object of using educational resources in the education system is gradually increasing. The influence of modern teaching resources on the consciousness and activity of teachers and students, learning and student behavior can be considered as a form of interaction and interaction. Effective and efficient use of modern educational resources is necessary in every area. Thus, the activity of all enterprises, offices and organizations, state and state structures is noticeable with the help of modern educational equipment. Teachers play a unique role in the use of

modern pedagogical resources in teaching and out-of-school education in secondary schools. Their professionalism and pedagogical skills determine the effectiveness of learning in the classroom. The effectiveness of the psychological and spiritual environment in the school environment depends on the efforts of each of the teachers, their pedagogical skills, their skills in pedagogical ethics and tactics, theoretical and methodological training, and the level of relationship between teacher and student.

A professional teacher expects pedagogical ethics in the classroom, respects the personality of the student, and becomes objective and fair. In addition, secondary school teachers are concerned about the democratization and humanization of the educational process, contributing to the cognitive activity, initiative and independence of students who regard them as equal participants in the educational process.

The positive effect of using modern educational resources is usually measured by the end result of the work done. The criterion is the use of modern educational resources. If the result is high, then modern learning resources are used effectively and efficiently in the learning process. The use of modern educational resources in the educational process cannot be discussed without the effective use of modern educational resources when work in this direction is not organized.

The high level of use of modern educational resources in secondary schools depends on the personal qualities of the teacher. The teacher should be able to track, benefit and apply the latest innovations in the field of information and communication technologies, innovations, educational systems and teaching methods. He should be humanistic, fair, caring, objective, principled, sincere and not distinguish students, no matter how he reads, but also serious and demanding. Another problem is that the student does not read well and his behavior is incorrect. Systematic, focused work in this direction should be provided and carried out.

RESEARCH METHODS / МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

The methodological basis of the study is a combination of theoretical principles, methods and tools used to understand and generalize the didactic approach to existence, pedagogical fact, events and processes.

During the study, the following research methods were used:

1. Theoretical analysis;
2. Sociological methods (questionnaires, interviews, written surveys);

3. Analytical diagnostics (comparison of the formation and development of indicators in various subjects);
4. Modeling: study and systematization of documents;
5. Mathematical statistics;
6. Pedagogical supervision;
7. Pedagogical interview;
8. Pedagogical experiment.

RESULTS OF THE RESEARCH / РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Thus, the results of the study confirmed that the use of computer technology and other educational resources in the subject area is an ideal tool for education. Thus, training and teaching become more accessible when educational resources are used for the purposeful, planned, systematic and continuous use of educational resources, providing students with cognitive activity, acquiring knowledge in subjects and increasing their level of logical thinking. plays an important role in the proper construction of relations between teacher and student, improving the quality of teaching and communication skills. Therefore, it is desirable that teachers systematically and consistently work in the learning process, both in the learning process and in the classroom.

The study led to the following conclusions: Since independence, Azerbaijan has undergone significant changes in all aspects of society, including the education system, both in form and content. Thus, new steps were taken in the theory of education, the main directions of state policy in the field of education, the content, purpose and structure of education, for the first time national curricula and textbooks for special schools were developed, the educational system is integrated into the international education system. laid the foundations of a modern national education system based on the latest achievements.

When it comes to national education systems, as well as integration into the global education system, it is necessary to create all the necessary conditions and opportunities for the targeted provision of schools with modern teaching equipment and resources, as well as for their effective use.

Today, studying how to use new ICT-based teaching methods in the country's education system, creating a resource base, increasing the motivation of school administrators and teachers to use ICTs effectively in the educational process, as well as improving school infrastructure and supplies, is an important requirement of the day. Teachers (trainees) are forced to use the latest

educational resources: computer and audiovisual resources, CDs, DVDs, videos, the Internet, smart cards, projectors and other similar technological innovations.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH / ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

In conclusion, it should be noted that the main factors that should be considered when applying educational resources are: purpose and topic; easy access and use; student age and personality; teacher and student attitude to resources; suitability of physical conditions, achievement of goals in the educational process; provide effective training; orientation of the student to new classes; time and economic profitability, etc.

1) Updating educational resources in accordance with rapidly developing technologies, which makes them more responsive to the requirements of the time and more efficiently uses their capabilities and advantages; providing each educational institution with the necessary technical equipment, resources and connecting all educational institutions to a single educational network.

2) To emphasize a systematic approach to the use of modern pedagogical resources. A systematic approach is to consider education as a whole so that the goals, content, methods and training resources (including educational equipment) adequately complement each other. Since a change in one component affects all elements, it is important to master the system as a law.

3) Providing Internet access to all educational institutions of Azerbaijan (including schools located in remote areas); providing adequate financial support and assistance from relevant government agencies in this regard.

4) Studying the best practices of the countries of the world, establishing rules for using the Internet in schools to ensure a filtering process to protect students from harmful information and ensure the safety of the Internet when connecting the Internet to schools.

5) The acquisition by teachers of appropriate knowledge and skills for the use of modern educational equipment (including intellectual) and resources. To overcome this limitation, first of all, it is the provision of a wide range of teacher training courses on the job and the systematic continuation of the process while the service is free. Ensuring its sustainability by making the necessary updates to training courses on the job every year.

6) Development and improvement of educational standards and curricula in the field of modern educational resources.

7) To include, first of all, the systematic annual planning of the educational process with the aim of more efficient use of modern educational resources.

8) Creation and development of the regulatory framework of modern educational resources (including equipment) of the education system.

9) Elimination of teachers' shortcomings through the curriculum. Providing teachers with sufficient time for the effective use of modern teaching equipment (computer technology) and resources for educational programs.

10) School management should always focus on the use of modern teaching resources, as well as support teachers in this work. The increasing role of school management in the field of innovation in this area is an important factor in the organization of special training courses in order to form a wider understanding of them.

11) Preparation and provision of free educational materials in the Azerbaijani language, especially national electronic resources, covering all subjects, especially the Azerbaijani language and literature, the content of state disciplines; taking into account individual and age characteristics of students in the development and use of educational resources.

12) Modernization of library activities and an increase in the number of electronic libraries.

13) The importance of including existing teaching equipment and resources in the curricula of pedagogical universities for future teachers.

14) The use of advanced teaching resources ("smart" boards, word-power-point-excel lessons, communication with students, extra-curricular activities, assignment distribution systems) at the first stage of training at university teaching departments providing systematic lessons on how to use the system, podcast, active inspiration, etc.) to gain their theoretical knowledge and practical skills on new technologies.

15) Ensure consistent communication and coordination between school parents and teacher students to ensure the sustainable use of modern educational resources in education. The implementation of the teacher-student communication, communication, appointment and exchange of necessary documents using technological devices even in extracurricular times.

16) Encourage teachers to show interest in the field of modern teaching resources and related equipment (computer and related technologies). To encourage teachers to use modern teaching equipment and resources, the Ministry of Education once a year provides the best teachers and schools with modern educational resources and equipment (gifts, computers, projectors, computers, tablets, video cameras, video cameras, etc.).

17) Strengthening activities – the creation and regular continuation of television broadcasts aimed at informing teachers, especially teachers in schools, about innovations in modern teaching resources.

Prospects for further research in this direction. The use of learning resources is an organic component of the learning and training process. Modern teaching resources are also used by teachers of various disciplines, the leadership of the educational institution and the general teaching staff. The effectiveness of using modern educational resources, preparing students for a high level of education and upbringing from the infrastructure of educational resources, physical support of the classroom environment, moral and psychological atmosphere, the level of teacher-student, pedagogical, methodological, and pedagogical.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED) / СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] A. N. Abbasov, *Pedaqogika*. Bakı, Azərbaycan : Mütərcim, 2015.
- [2] Ə. Ə. Ağayev, *Təlim prosesi: ənənə və müasirlik*. Bakı, Azərbaycan : Adiloğlu, 2006.
- [3] H. H. Əhmədov, *Pedaqogika*. Bakı, Azərbaycan : Elm və təhsil, 2016.
- [4] Ə. Ə. Əlizadə, «Kıçıkyaşlı məktəblinin koqnitiv xüsusiyyətləri: təfəkkür və təxəyyül problemləri», *Məktəbəqədər və ibtidai təhsil*, № 2, s. 79–84, 2009.
- [5] A. M. Həsənov, *Pedaqogika*. Bakı, Azərbaycan : Nasir, 2011.
- [6] F. N. İbrahimov, *Pedaqogika: 2 cildə*. Bakı, Azərbaycan : Mütərcim, 2012, cild. 1.
- [7] N. M. Kazımov, *Ali məktəb pedaqogikası*. Bakı, Azərbaycan, 2006.
- [8] M. Ə. Muradxanov və b. *Pedaqogika*. Bakı, Azərbaycan, 1964.
- [9] Ə. X. Paşayev, *Pedaqogika*. Bakı, Azərbaycan : Elm və təhsil, 2010.
- [10] Y. P. Talıbov, *Pedaqogika*. Bakı, Azərbaycan : Maarif, 1993.

ОСВІТНІ РЕСУРСИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Мамедова Нарміна Ісрафіль Гизи,

доктор філософії з педагогіки,

завідувач відділенням індустріально-технологічного коледжу.

Баку, Азербайджан.

 <https://orcid.org/0000-0002-9767-8621>
nermine.m@mail.ru

Анотація. У сучасну епоху, яку характеризують як «вік знань», «вік інформації», стрімкий розвиток науки і техніки та швидкий доступ

до інформації є життєво важливими для розвитку людини і суспільства. В умовах революційних технологічних змін, які спостерігаються у світовій економіці XXI століття, справжня сила вже не у фізичній силі, а в тренуваному людському мозку, широкому застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій в освіті та трансформації природних ресурсів, у високому потенційному людському капіталі. Скрізь у світі, на кожному етапі суспільного розвитку існував органічний зв'язок суспільства з освітою. Може статися так, що деякі суспільства можуть не в змозі мобілізувати достатні ресурси для освітньої діяльності та установ, але не всі визнають центральну роль освіти в суспільному житті. У світі, який рухається до стрімкої глобалізації, освіта та технології мають бути взаємопов'язані, а наукові та технологічні інновації мають ретельно відслідковуватися, щоб посісти належне їм місце в інформаційному суспільстві. Формування незалежної, творчої особистості та громадянина з якостями адаптованості людини до сучасних вимог та умов, конкурентоспроможності, відповідальності, участі в ухвалі колегіальних рішень, функціонування та розвитку демократичних інститутів, демократизму, націоналізму та секуляризму, ефективності, гуманізму. Існує нагальна потреба в кожній країні приділяти більше уваги освіті з метою формування особистості на принципах наступності, єдності та неперервності. Це можливо лише для підготовки особистості відповідно до умов сьогодення і нових умов, які з'являться в майбутньому.

Ключові слова: освітні ресурси; студенти; ефективність; навчальний процес; ресурси.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] A. N. Abbasov, Pedagogy. Baku, Azerbaijan : Translator, 2015. (in Azerbaijani)
- [2] A. A. Agayev, Training process: tradition and modernity. Baku, Azerbaijan : Adiloglu, 2006. (in Azerbaijani)
- [3] H. H. Ahmadov, Pedagogy. Baku, Azerbaijan : Science and Education, 2016. (in Azerbaijani)
- [4] A. A. Alizade, "Cognitive characteristics of a young schoolchild: problems of thinking and imagination", Preschool and elementary education, No. 2, p. 79–84, 2009. (in Azerbaijani)
- [5] A. M. Hasanov, Pedagogy. Baku, Azerbaijan : Nasir, 2011. (in Azerbaijani)

- [6] F. N. Ibrahimov, Pedagogy: in 2 volumes. Baku, Azerbaijan : Translator, 2012, vol. 1. (in Azerbaijani)
- [7] N. M. Kazimov, Higher school pedagogy. Baku, Azerbaijan, 2006. (in Azerbaijani)
- [8] M. A. Muradkhanov and others. Pedagogy. Baku, Azerbaijan, 1964. (in Azerbaijani)
- [9] A. Kh. Pashayev, Pedagogy. Baku, Azerbaijan : Science and Education, 2010. (in Azerbaijani)
- [10] Y. P. Talibov, Pedagogy. Baku, Azerbaijan : Maarif, 1993. (in Azerbaijani)

*Стаття надійшла до редакції
12 січня 2024 року*

DOI [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\(56\)-84-97](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-84-97)

УДК 74

Мешко Андрій Миколайович,
аспірант Київської державної академії
декоративно-прикладного мистецтва
та Дизайну імені Михайла Бойчука.
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0001-8338-1643>
meshko.art@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті вивчено стан особливості педагогічного процесу майбутніх дизайнерів до застосування художньо-графічної діяльності у науковій і методичній літературі та педагогічній практиці. У контексті даної публікації, окреслено поняття «художньо-графічна діяльність», «візуальна комунікація» та «дизайнер». Під час широкого розгляду художньо-графічної діяльності було встановлено, що її можна розглядати як унікальну форму людської діяльності. Ця форма діяльності відзначається декількома характерними ознаками: переважаючими в особистості художньо-естетичними нахилами; бажанням займатися графікою; наявністю концепції; ідеї чи мети; соціокультурною чи особистісною значущістю діяльності; сприятливими умовами для його досягнення; особистими передумовами, такими як специфічні здібності та психологічні якості, а також прагнення до новизни та оригінальності як у процесі, так і в результаті. В публікації зроблений наголос на таких ключових аспектах: художньо-графічна діяльність являє собою суспільну діяльність, переплетену з духовним і практичним дослідженням свого оточення, сприяючи втіленню змістової діяльності з гуманістичним спрямування через емоційно-образне вираження, що сприяє естетичному розумінню світу. Ця діяльність сприяє реалізації культурної функції індивіда, яка філософськи характеризується як здатність робити внесок у культурну творчість. Крім того, художньо-графічна діяльність постає як соціально-психологічний феномен, що формує емоційно-естетичну активність особистості, зумовлену багатограними когнітивними та комунікативними мотиваціями як внутрішнього, так і зовнішнього спрямування. У роботі обґрунтовано, що для ефективного покращення педагогічного

процесу майбутніх дизайнерів у процесі вивчення художньо-графічних дисциплін необхідно ширше вивчати традиційні мистецькі дисципліни (рисунок, живопис, композиція), насичувати навчальну діяльність сучасними методами створення дизайн-продуктів, більш ширше розглядати комп'ютерні технології як основний на сьогодні засіб створення привабливого і конкурентоспроможного продукту, практикувати інтерактивні методи освоєння навчального матеріалу, створювати необхідну базу даних та програмно-методичне забезпечення процесу формування фахової компетентності з урахуванням специфіки діяльності майбутніх дизайнерів.

Ключові слова: дизайнерська освіта; художньо-графічна діяльність; мистецька освіта; проектні технології; професійна діяльність.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Інтеграція художньо-графічної діяльності в педагогічний процес майбутніх дизайнерів виступає як стрижнева тема, яка заслуговує на ґрунтовне дослідження. Зважаючи на це, необхідно заглибитися в нюанси цієї інтеграції, щоб краще зрозуміти її складність і наслідки.

Сучасні навчальні заклади, особливо ті, що зосереджуються на дисциплінах дизайну, часто стикаються з проблемами в ефективному включенні художньо-графічної діяльності у педагогічний процес. Це створює значну перешкоду для належної підготовки майбутніх дизайнерів до динамічних вимог сучасного творчого середовища. Відсутність комплексних підходів і стратегій, розроблених для цього, підкреслює необхідність глибшого вивчення педагогічного процесу в цьому контексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість вчених освітньої галузі (А. Бровченко, В. Тименко, В. Титаренко, О. Бусленко, А. Руденченко, О. Отич, В. Чекурін, С. Чирчик, В. Шемберко, Р. Шиян, та ін.) висловлюють думку, що на сучасному етапі її модернізації, особливого значення набуває проблема підготовки майбутніх дизайнерів до професійної діяльності в сучасному інформаційному суспільстві. Адже глобалізація нині набрала таких темпів, котрі зумовлюють гостру потребу адекватно реагувати на різні процеси, сучасного життя. Інакше ціле покоління у найближчому майбутньому може лишитися у сучасному інформаційному вакуумі, зокрема і майбутні бакалаври дизайну.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою даного дослідження є особливості педагогічного процесу формування у майбутніх дизайнерів навичок художньо-графічної діяльності.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**:

- дослідити особливості педагогічного процесу формування у майбутніх дизайнерів навичок художньо-графічної діяльності;
- проаналізувати інтеграцією цих видів діяльності в дизайн-освіту;
- з'ясувати базові принципи педагогіки, якими керується ефективність майбутніх дизайнерів до застосування художньо-графічної діяльності.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Педагогічний процес майбутніх дизайнерів щодо застосування художньо-графічної діяльності ґрунтується на кількох теоретичних основах і концепціях, які формують основу цього дослідження. У цьому розділі викладено ключові теоретичні основи дослідження:

1. *Експериментальне навчання*: теорія експериментального навчання, передбачає, що навчання є найефективнішим, коли воно відбувається через конкретний досвід, рефлексію, концептуалізацію та активне експериментування. У педагогічному процесі майбутніх дизайнерів об'єднання художньо-графічної діяльності дає студентам відчутний досвід, який дозволяє їм розвивати навички, розуміння та здібності критичного мислення, необхідні для їх професійного зростання.

2. *Естетична освіта* зосереджена на вихованні цінування краси, творчості та художнього вираження як невід'ємних компонентів людського розвитку. Інтегруючи художньо-графічну діяльність у дизайн-освіту, викладачі прагнуть виховувати естетичну чутливість студентів, розвивати творчі здібності та поглиблювати їхнє розуміння принципів візуальної комунікації та естетики дизайну.

3. *Дизайн-мислення* – це орієнтований на людину підхід до вирішення проблем, який наголошує на співчутті, креативності та співпраці. У контексті педагогічного процесу для майбутніх дизайнерів включення художньої та графічної діяльності узгоджується з принципами дизайнерського мислення, заохочуючи студентів досліджувати різноманітні перспективи, створювати інноваційні рішення та передавати ідеї візуально через різні засоби.

4. *Теорія візуальної комунікації* досліджує, як візуальні елементи, такі як зображення, символи та типографіка, передають значення та полегшують спілкування. У освіті дизайну розуміння принципів візуальної комунікації має важливе значення для того, щоб майбутні дизайнери могли ефективно передавати ідеї, концепції та наративи через свою роботу. Художня та графічна діяльність служить для студентів практичним засобом для розвитку візуальної грамотності та вміння візуально передавати повідомлення.

Обґрунтовуючи дослідження в цих теоретичних рамках, це дослідження має на меті забезпечити всебічне розуміння педагогічного процесу майбутніх дизайнерів та ролі художньо-графічної діяльності у формуванні їх творчого розвитку та професійної готовності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для досягнення окреслених цілей буде використано багатоаспектний підхід до методології дослідження. Це включатиме ретельний огляд існуючої літератури, що стосується педагогіки, дизайнерської освіти та художньо-графічної діяльності. Крім того, якісні методи, такі як інтерв'ю та опитування, можуть бути використані для збору думок від педагогів, практиків і студентів у цій галузі. Також можуть бути проведені спостережні дослідження та аналіз, щоб забезпечити додатковий контекст і глибину висновків. Загалом поєднання цих методів дослідження має на меті запропонувати всебічне розуміння педагогічних процесів, пов'язаних із вихованням художньо-графічних здібностей майбутніх дизайнерів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

На нинішньому етапі розвитку людства питання освіти стає першочерговим серед інших суспільних проблем. Освіта стає ключовим фактором, що визначає виживання людства та його сталий розвиток. Серед низки багатьох суспільних проблем освіта займає чільне місце, виступаючи, таким чином, стратегічним елементом для виживання людства та подальшого сталого розвитку.

Оглядаючи та аналізуючи наукову літературу щодо проблематики педагогічного виміру художньо-графічної діяльності, доречно наголосити на таких ключових аспектах: художньо-графічна діяльність являє собою суспільну діяльність, переплетену з духовним і практичним дослідженням свого оточення, сприяючи втіленню змістової діяльності з гуманістичним

спрямування через емоційно-образне вираження, що сприяє естетичному розумінню світу. Ця діяльність сприяє реалізації культурної функції індивіда, яка філософськи характеризується як здатність робити внесок у культурну творчість. Крім того, художньо-графічна діяльність постає як соціально-психологічний феномен, що формує емоційно-естетичну активність особистості, зумовлену багатограними когнітивними та комунікативними мотиваціями як внутрішнього, так і зовнішнього спрямування.

У рамках цього дослідження ми вважаємо, що художньо-графічна діяльність, яка характеризується художніми способами сприйняття, пізнання, втілення та відображення, перетинається з поняттям візуальної комунікації і, отже, може функціонувати як інструмент її просування. Візуальна комунікація – це акт організації інформації в образи, що допомагає створювати рішення проблем та / або сприяє розумінню. Це і інструмент для вирішення проблем, і засіб для ефективного передавання інформації. Вчені, математики, економісти, містобудівники тощо регулярно знаходять рішення проблем і візуально діляться цими рішеннями.

Художня та графічна діяльність відтворює специфічну форму людської активності, під час якої особистості проймаються самовдосконаленням, самореалізацією та самовираженням, створюючи як духовні, так і матеріальні цінності, що мають важливе значення на рівні як суспільства, так і індивіда. Ця форма діяльності є соціально-психологічним явищем, яке впливає на емоційну та естетичну сфери особистості, зумовлені різноманітними когнітивними та комунікативними стимулами. Вона проявляється через художній спосіб сприйняття, пізнання, втілення та відображення, який, на нашу думку, переплітається з концепцією візуальної комунікації і може сприяти її розвитку. Візуальна комунікація – це акт організації інформації в образи, що допомагає створювати рішення проблем та / або сприяє їх розумінню, а також є інструментом для їх вирішення і засобом для ефективного передавання інформації.

Художньо-графічна діяльність розвиває комплексну здібність особистості до створення кінцевого продукту художнього твору, який забезпечує: здібність до художньо-образного освоєння світу, в якому поєднуються об'єкт і суб'єкт, і відношення до нього суб'єкта, тобто ціннісну інформацію про світ; здібність до створення художньої реальності: наочних, наочно-імітаційних образів, співпереживання і співчуття суб'єкта; здатність користуватися мовою мистецтва, тобто

здатність образно моделювати предметне середовище і своє відношення до нього, здатність втілювати його в реальній формі.

У контексті даного дослідження художньо-графічна діяльність, що виражається в художньому способі сприйняття, пізнання, втілення і рефлексії, пересікається, на нашу думку, з поняттям візуальної комунікації і, у свою чергу, може служити інструментом її розвитку.

Візуальна комунікація – це акт організації інформації в образи, що допомагає створювати рішення проблем та / або сприяє розумінню. Це і інструмент для вирішення проблем, і засіб для ефективного передавання інформації. Вчені, математики, економісти, містобудівники тощо регулярно знаходять рішення проблем і візуально діляться цими рішеннями.

Річард Вурман називав візуальні комунікації інформаційною архітектурою. Для Вурмана інформаційний архітектор використовує мистецтво та науку візуальної комунікації, щоб якомога простіше і чіткіше донести складну інформацію до цільової аудиторії [3]. Роберт Хорн досліджував ідеї про візуальну комунікацію, яку можна знайти в науковій візуалізації, відеоконференціях, комп'ютерній анімації, рекламі, телебаченні, фільмах, коміксах, а також за допомогою інших повсякденних комунікацій. Хорн використовував термін «візуальна мова», щоб описати поєднання слів, зображень та форм, що використовуються в єдиному ефективному спілкуванні [4]. Можна стверджувати, що візуальна образність є середовищем творчої думки в людській діяльності і що школи, наголошуючи на словах і числах, розмежовують візуальне мислення та творчість. Роберт МакКім одним із перших стверджував, що традиційна освіта надто часто ігнорує наочні шляхи навчання. МакКім припустив, що візуальна комунікація частіше підходить для потреб учня, ніж мова. Візуальна комунікація - це акт організації інформації у зображення, що допомагає створювати рішення проблем та/або сприяє розумінню [5].

Оскільки суспільство надає такий великий пріоритет мовному та математичному інтелекту, часто лише у формах читання, письма та арифметики, багато людей мають недостатню освіту щодо візуально-просторових способів пізнання та спілкування. Потім вони проводять все життя, з низькою здатністю вирішувати проблеми або передавати ідеї, які потребують візуальної складової. Хоча 80 відсотків всієї інформації ми отримуємо візуально, уроки мистецтва – одне з небагатьох місць у шкільній програмі, де учні мають систематичні можливості розвивати навички візуального мислення.

Візуальна комунікація допомагає людям розуміти та передавати складні ідеї, інформацію та образи. Розуміння систем часто вимагає вміння формувати розумові карти та будувати візуальні метафори. Спілкування ідей та інформації вимагає вміння візуально кодувати та декодувати досвід та знання. Карти, діаграми, схеми, плани та моделі – це приклади візуальних інструментів, які допомагають людям зрозуміти складні системи. Варто лише врахувати такі складні природні та створені людиною структури, як система кровообігу людини, схема метро, функціонування мобільного телефону, екосистема річок чи зростання чисельності населення, щоб визначити, як зображення та візуальні символи полегшують уявлення, осмислення та розуміння складних систем. Системи візуального спілкування мають специфічні для культури корені.

Ми відчуваємо всю силу інтелекту людини, коли спостерігаємо та взаємодіємо із системами зв'язку, якими користуються люди у всьому світі, як-от: алфавіти, музичні партитури, танцювальні нотації, піктограми, карти, схеми проводки, семафор та мова жестів. Кожна з цих систем має подібність та відмінності, які допомагають нам краще розуміти та використовувати існуючі візуальні системи. Знаючи ці візуальні системи, нам пропонується експериментувати з розробкою власних систем.

Ескізи та малюнки зроблені для суто естетичних цілей та як наочні інструменти, які показують нам, як влаштований світ, інші типи швидких та спонтанних малюнків є корисними інструментами для передачі ідей. Розвиток вміння робити графічні зображення ідей та інформації за допомогою замальовок та рисунку має бути частиною основної освіти кожного [5].

Коли майбутні дизайнери заглиблюються в художні та графічні дисципліни, вкрай важливо запропонувати їм широкі можливості для творчого зростання, особливо для виховання обдарованих і талановитих студентів. Свіжі та захоплюючі враження, такі як відвідування музеїв і екскурсії, пов'язані з мистецтвом і дизайном, часто служать каталізаторами творчого розвитку студентів. Додаткова діяльність, як-от стажування з професійними художниками/дизайнерами, участь у молодіжних мистецьких організаціях, участь у мистецьких конкурсах, залучення в соціальних мережах, дослідження класики образотворчого мистецтва, участь у творчих дискусіях та співпраця з художніми колективами – все це сприяє підвищенню творчості та естетики студентів. розуміння.

Керівництво вчителя дизайну відіграє ключову роль у навчанні, особливо в художніх та графічних дисциплінах. Хоча всі студенти отримують

користь від наставництва, дуже важливо не пригнічувати їх автономію. Обдаровані студенти, зокрема, процвітають, коли їм дозволено встановлювати власні цілі та напрями, обдумувати нові ідеї та брати участь у дослідницькій діяльності для вирішення творчих завдань.

Моніторинг прогресу студентів є важливим, щоб переконатися, що вони повністю реалізують свій потенціал. Це особливо важливо при роботі з обдарованими учнями. Ключовим є заохочення їх взяти на себе відповідальність за процес навчання, включаючи планування, дослідження та постійну мотивацію. Методи оцінювання повинні включати дискусії з колегами, групову критику та самооцінку їх власної роботи, а також роботи їхніх однолітків [1].

Щоб забезпечити постійне вдосконалення, дизайнерам-початківцям важливо регулярно відстежувати свій прогрес. Така практика не тільки підвищує мотивацію, а й заохочує студентів ставити перед собою вищі цілі. Ведення щоденників, альбомів для малювання чи книг ідей, складання портфоліо чи відеозаписів їхніх робіт, участь у виставках і міждисциплінарних заходах – усе це може служити для документування позитивних результатів зусиль студентів у графічному мистецтві [2].

Вивчаючи сучасний стан проблеми, стає очевидним, що багатьом сучасним вищим навчальним закладам бракує адекватних орієнтирів для ефективного використання естетичного та освітнього потенціалу у формуванні особистості сучасних обдарованих студентів. Цей процес багатогранний і складний, вимагає глибокого теоретичного осмислення.

На жаль, педагоги, як правило, мають обмежені знання в цій галузі та намагаються зрозуміти суть обдарованості, часто покладаючись на педагогічні знання, які відірвані від контексту реального світу. Отже, випускники – як обдаровані студенти, так і дизайнери-початківці – цих закладів можуть виявитися погано підготовленими до вимог сучасної економіки та соціального середовища.

В ідеалі професійну підготовку майбутніх дизайнерів має підготувати їх до сумлінної та творчої діяльності на конкурентних і непередбачуваних ринках праці, а також підготувати їх до гнучкої професійної діяльності, перепідготовки та зміни кар'єри. Крім того, випускникам необхідно допомогти адаптуватися до ринку праці та спланувати свою професійну траєкторію.

Сучасний дизайн постійно розвивається разом із технологічним прогресом і авангардними тенденціями, роблячи раніше викладені концепції застарілими. Проте існує дефіцит навчально-методичної

літератури, зокрема вітчизняної, яка б розкривала нюанси педагогічного процесу при роботі з обдарованими студентами-дизайнерами, які вивчають художньо-графічні дисципліни [6], [7].

У нашому всебічному аналізі дилеми художньо-графічної діяльності ми дійшли висновку, що вона являє собою унікальну форму людської активності, яка характеризується декількома факторами: усепроникною художньо-естетичною спрямованістю, потребою в графічному мистецтві, наявністю ідей чи завдань, соціально-культурна чи особиста значущість, сприятливі умови, особисті передумови, такі як особливі здібності та психологічні риси, а також прагнення до новизни та оригінальності як у процесі, так і в результаті.

На думку майбутніх дизайнерів, у вищих мистецьких навчальних закладах потрібно більш ефективно використовувати потенціал художньо-графічних дисциплін як основної складової формування фахової компетентності. Для цього потрібно якомога ширше вивчати традиційні мистецькі дисципліни (рисунок, живопис, композиція), насичувати навчальну діяльність сучасними методами створення дизайн-продуктів, більш ширше розглядати комп'ютерні технології як основний на сьогодні засіб створення привабливого і конкурентоспроможного продукту, використовувати інтерактивні методи для засвоєння навчального матеріалу, розробляти необхідні бази даних та програмно-методичне забезпечення процесу, формування фахової компетентності з урахуванням специфіки діяльності майбутніх бакалаврів дизайну. Значна частина (78,8 %) планують у подальшій професійній діяльності керуватися запропонованою структурою фахової компетентності майбутніх бакалаврів дизайну як посібник до ефективного професійного зростання [8].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Оцінка поточної ситуації показує, що сучасним закладам вищої освіти часто бракує адекватного керівництва для ефективного використання естетичного освітнього потенціалу у формуванні особистості майбутнього дизайнера. Цей складний процес вимагає глибокого теоретичного розуміння. Отже, випускники цих закладів освіти можуть виявитися погано підготовленими до вимог сучасної економіки та соціального середовища.

По суті, професійна підготовка майбутніх дизайнерів має підготувати їх до продуманої та інноваційної роботи в умовах конкуренції та нестабільності роботи, а також до гнучкої кар'єри, перенавчання та

переходів. Крім того, необхідним є сприяння адаптації випускників до ринку праці та надання їм можливості планувати свою професійну траєкторію.

Сучасний дизайн постійно зазнає впливу останніх технологічних досягнень і авангардних тенденцій, що робить попередні вчення застарілими. Проте існує дефіцит навчально-методичної літератури, зокрема вітчизняної, у якій розглядаються нюанси педагогічного процесу при роботі з обдарованими студентами-дизайнерами, які вивчають художньо-графічні дисципліни.

Перспективи подальших досліджень. Хоча це дослідження дає цінну інформацію про педагогічний процес майбутніх дизайнерів щодо застосування художньої та графічної діяльності, є кілька шляхів, які вимагають дослідження. Наступні перспективи окреслюють потенційні напрями для майбутніх досліджень:

1. Порівняльний аналіз: проведення порівняльного аналізу між різними навчальними закладами або програмами для оцінки ефективності різних педагогічних підходів до інтеграції художньої та графічної діяльності в дизайн-освіту. Це порівняльне дослідження може включати вивчення структур навчального плану, методологій викладання та результатів студентів у різних умовах.

2. Лонгітюдні дослідження: проведення лонгітюдних досліджень для відстеження довгострокового впливу художньої та графічної підготовки на професійний розвиток та успіх майбутніх дизайнерів. Слідкуючи за когортами студентів протягом тривалого періоду, дослідники можуть отримати глибше розуміння того, як таке навчання впливає на кар'єрні траєкторії та творчі практики з часом.

3. Міждисциплінарне дослідження: вивчення взаємозв'язку художньої та графічної діяльності з іншими дисциплінами, такими як психологія, соціологія чи технології. Дослідження того, як міждисциплінарне співробітництво та перехресне запилення ідей можуть збагатити педагогічний процес та сприяти інноваціям у дизайн-освіті.

4. Інтеграція технологій: дослідження ролі нових технологій, таких як віртуальна реальність, доповнена реальність або цифрові інструменти, у покращенні художньої та графічної освіти для майбутніх дизайнерів. Вивчення того, як ці технології можуть сприяти захоплюючому навчанню, спільним проектам і новим способам творчого вираження в рамках навчальних програм дизайну.

5. Педагогічні інновації: вивчення інноваційних педагогічних підходів і стратегій навчання, спрямованих на оптимізацію інтеграції художньої та графічної діяльності в дизайн-освіті. Це може включати вивчення перевернутих класів, навчання на основі проєктів, методології дизайнерського мислення або ініціативи навчання на досвіді, адаптовані до потреб майбутніх дизайнерів.

6. Культурні та контекстуальні міркування: вивчення того, як культурні та контекстуальні фактори впливають на педагогічний процес майбутніх дизайнерів у застосуванні ними художньої та графічної діяльності. Це може включати дослідження впливу культурних норм, очікувань суспільства та регіональних відмінностей на методику викладання та результати навчання студентів.

7. Оцінка та оцінювання: розробка всебічних рамок для оцінки та оцінювання ефективності художньої та графічної освіти в програмах дизайну. Це може включати розробку рубрик, критеріїв і показників для вимірювання рівня знань, креативності та навичок критичного мислення студентів, які розвиваються за допомогою художньої та графічної діяльності.

Вивчаючи ці перспективні напрями дослідження, науковці можуть зробити внесок у постійний дискурс навколо педагогічного процесу майбутніх дизайнерів і ще більше поглибити наше розуміння того, як мистецька та графічна діяльність може бути ефективно інтегрована в дизайнерську освіту для виховання творчої досконалості та інновацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Н. П. Дементієвська, «Формуюче оцінювання в курсі з допрофільної підготовки за програмою Intel "Шлях до успіху"», *Інформатика і інформаційні технології в навчальних закладах*, № 6 36), 2012. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/PhiDG5> Дата звернення: Січ. 05, 2024.
- [2] R. H. McKim, «Designing for the whole man», in *Creative engineering: Promoting innovation by thinking differently*; W. J. Clancey, Ed. Stanford Digital Repository, 2016, pp. 198–217. [Online]. Available: <http://purl.stanford.edu/jb100vs5745> Application date: January 05, 2024.
- [3] R. S. Wurman, «The non-information explosion», in *Information Anxiety*. New York : Doubleday, 1989, ch. 1, pp. 31–50.

- [4] Horn, Robert E., «Visual Language: Global Communication for the 21st Century», *Language Problems and Language Planning*, № 23(3), pp. 299–301, 1999. [Online]. Available: https://www.academia.edu/79951718/Robert_E_Horn_Visual_Language_Global_Communication_for_the_21st_Century Application date: January 05, 2024.
- [5] R. H. McKim, *Experiences in visual thinking*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing, 1972.
- [6] Л. С. Ващенко, «Уміння вчитися – ключова компетентність учнівської молоді сучасного інформаційного суспільства», *Інформаційні технології і засоби навчання*, т. 43, № 5, с. 1–14, 2014. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1130>
Дата звернення: Січ. 05, 2024.
- [7] Н. В. Морзе, Н. Р. Балик, «Шляхи формування підприємницької компетентності майбутніх інформатиків», *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*, № 1(54), с. 8–17, 2015.
- [8] А. І. Шевченко, «Результати навчання майбутніх педагогів-дизайнерів, з метою підготовки їх до художньо-проектної діяльності», *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*, т. 3, № 11, 200 с., с. 170–173, 2017. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/NZ-PMFMT0/article/view/1228> Дата звернення: Січ. 05, 2024.

FEATURES OF THE PEDAGOGICAL PROCESS OF FUTURE DESIGNERS FOR THE APPLICATION OF ART AND GRAPHIC ACTIVITIES

Andrii Meshko,

Postgraduate Kyiv State Academy
decorative and applied arts
and Mykhailo Boychuk Design.

Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0001-8338-1643>
meshko.art@gmail.com

Abstract. The publication examines the state of peculiarities of the pedagogical process of future designers for the use of artistic and graphic activity in scientific and methodical literature and pedagogical practice. In the context of this publication, the concepts of «artistic and graphic

activity», «visual communication» and «designer» are outlined. During a broad review of artistic and graphic activity, it was established that it can be considered as a unique form of human activity. This form of activity is characterized by several characteristic features: artistic and aesthetic inclinations prevailing in the individual; the desire to do graphics; the presence of the concept; ideas or goals; socio-cultural or personal significance of the activity; favorable conditions for its achievement; personal prerequisites, such as specific abilities and psychological qualities, as well as the desire for novelty and originality both in the process and in the result. The publication emphasizes the following key aspects: artistic and graphic activity is a social activity intertwined with the spiritual and practical study of one's environment, contributing to the realization of meaningful activity with a humanistic orientation through emotional and figurative expression that contributes to the aesthetic understanding of the world. This activity contributes to the realization of the individual's cultural function, which is philosophically characterized as the ability to contribute to cultural creativity. In addition, artistic and graphic activity appears as a socio-psychological phenomenon that forms the emotional and aesthetic activity of an individual, determined by multifaceted cognitive and communicative motivations of both internal and external direction. The work substantiates that in order to effectively improve the pedagogical process of future designers in the process of studying artistic and graphic disciplines, it is necessary to study more widely traditional artistic disciplines (drawing, painting, composition), to saturate educational activities with modern methods of creating design products, to consider computer technologies more broadly as today's main means of creating an attractive and competitive product, practice interactive methods of mastering educational material, create the necessary database and software-methodical support for the process of forming professional competence, taking into account the specifics of the activities of future designers.

Keywords: design education; artistic and graphic activity; art education; project technologies; professional activity.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] N. P. Dementiievskaya, «Formuiuche otsiniuvannia v kursy z doprofilnoi pidhotovky za prohramoiu Intel "Shliakh do uspiyku"», *Informatyka i informatsiini tekhnolohii v navchalnykh zakladakh*, № 6(36), 2012.

- [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/PhiDG5> Data zvernennia: Sich. 05, 2024. (in Ukraine)
- [2] R. H. McKim, «Designing for the whole man», in Creative engineering: Promoting innovation by thinking differently; W. J. Clancey, Ed. Stanford Digital Repository, 2016, pp. 198–217. [Online]. Available: <http://purl.stanford.edu/jb100vs5745> Application date: January 05, 2024. (in English)
- [3] R. S. Wurman, «The non-information explosion», in Information Anxiety. New York : Doubleday, 1989, ch. 1, pp. 31–50. (in English)
- [4] Horn, Robert E., «Visual Language: Global Communication for the 21st Century», Language Problems and Language Planning, № 23(3), pp. 299–301, 1999. [Online]. Available: https://www.academia.edu/79951718/Robert_E_Horn_Visual_Language_Global_Communication_for_the_21st_Century Application date: January 05, 2024. (in English)
- [5] R. H. McKim, Experiences in visual thinking. Belmont, CA : Wadsworth Publishing, 1972. (in English)
- [6] L. S. Vashchenko, «Uminnia vchytysia – kliuchova kompetentnist uchnivskoi molodi suchasnoho informatsiinoho suspilstva», Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia, t. 43, № 5, s. 1–14, 2014. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1130>
Data zvernennia: Sich. 05, 2024. (in Ukraine)
- [7] N. V. Morze, N. R. Balyk, «Shliakhy formuvannia pidpriemnytskoi kompetentnosti maibutnikh informatykyv», Informatyka ta informatsiini tekhnolohii v navchalnykh zakladakh, № 1(54), s. 8–17, 2015. (in Ukraine)
- [8] A. I. Shevchenko, «Rezultaty navchannia maibutnikh pedahohiv-dyzaineriv, z metoiu pidhotovky yikh do khudozhno-proektnoi diialnosti», Naukovi zapysky. Serii: Problemy metodyky fizyko-matematychnoi i tekhnolohichnoi osvity, t. 3, № 11, 200 s., s. 170–173, 2017. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/NZ-PMFMT0/article/view/1228> Data zvernennia: Sich. 05, 2024. (in Ukraine)

*Стаття надійшла до редакції
08 січня 2024 року*

DOI [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\(56\)-98-116](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-98-116)
УДК 37.01:342

Ноздрін Олексій Миколайович,
кандидат юридичних наук, адвокат.
Одеса, Україна.
nozdrin1986@gmail.com

Сіданіч Ірина Леонідівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-2992-3808>
2363395@ukr.net

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація. Міждисциплінарний характер статті виявляє її актуальність. Адже прослідковано шлях духовно-морального виховання від базового нормативного підґрунтя до практичної реалізації в освітній програмі. Досліджено правові основи духовно-морального виховання в Україні на рівні Конституції, а також законів: «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» та «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», і додатково Державного стандарту загальної середньої освіти й основних засад Нової української школи. Виявлено певний конфлікт цінностей між особистим та суспільним. Приділено увагу важливості виховання та його духовно-моральних орієнтирів не лише в психологічному та педагогічному сенсі, а і першочергово в дослідженні процесу їх закріплення та реалізації в нормативно-правовому просторі. Розглянуто основні принципи реформи загальної середньої освіти, в рамках якої відбувається впровадження духовно-морального виховання, як окремого напряму реформ, так і окремого навчального предмету. В умовах повномасштабної війни, розглянуто рівень реалізації духовно-морального виховання в системі повної загальної середньої освіти України. Охарактеризовано модельну навчальну програму авторства В. Жуковського, І. Сіданіч, Д. Грищука, І. Губені розроблену для 5–6 класів закладів загальної середньої освіти –

«Духовність і мораль в житті людини і суспільства». Програма є першою офіційно затвердженою по духовно-моральному вихованню в загальній середній школі. Зафіксовано актуальність подальших досліджень в сфері духовно-морального виховання та його нормативного закріплення. Висвітлено актуальність подальших наукових досліджень, в напрямку майбутнього впровадження програм духовно-морального спрямування в старших класах загальної середньої школи, в рамках реформування Нової української школи.

Ключові слова: духовно-моральне виховання; Конституція України; закони; право на освіту; загальна середня освіта.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. У сучасних умовах геополітичних викликів в Україні, формування свідомо-відповідальної особистості, з вираженими духовно-моральними принципами, стає надзвичайно важливим.

Постає питання, завдяки чому має відбуватися це формування. Адже на відміну від модернізації галузей економіки чи оборонного комплексу, де чітко видно об'єкт змін та методи їх впровадження, духовно-моральна сфера більш загальне поняття. Особливо це стає видно, коли мова йде про правове поле, на базі якого ці зміни мають затверджуватися та реалізовуватися на практиці. Що робить цю проблему актуальною та значущою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема духовно-морального виховання завжди була центральною в психології, педагогіці. Їй присвячені праці таких класиків педагогіки, як А.Макаренка та В.Сухомлинського, а також таких відомих психологів як Л.Виготський, Г.Костюк, О.Леонтьєв, С.Рубінштейн та інших.

Серед сучасних вчених, які займаються цією проблематикою, варто згадати Г.Балла, І.Беха, М.Боришевського, І.Зязюна, С.Максименка, Е.Помиткіна, В.Рибалка.

Якщо говорити про аспект права у цьому напрямку (правове виховання, формування правосвідомості), то багато уваги приділено у працях С.Алексєєва, В.Бабкіна, К.Бельського, В.Бурмистрова, В.Головченка, О.Зайчука, В.Зеніна та ін. Адже без усвідомлення норми в її смисловому та юридичному різноманітті, неможливо мати чіткі моральні орієнтири. Звісно, норми права не завжди тотожні моральним нормам. Але вони їх визначають. Як і моральні норми легітимізують наявність та фактичне функціонування юридичних норм.

У нашому випадку тема має міждисциплінарний характер, адже тут важливо не стільки дати визначення вихованню та його духовно-моральним орієнтирам, скільки дослідити процес його закріплення та реалізації у нормативно-правовому просторі.

Перш за все варто звернути увагу на праці В. Жуковського, І. Сіданіч, Д. Грищука, І. Губені, які розробили навчальну програму «Духовність і мораль в житті людини і суспільства», що є модельною для 5–6 класів закладів загальної середньої освіти. Це перша офіційно затверджена програма по духовно-моральному вихованню в середній школі. Реформа нової української школи продовжується, тому варто чекати появу нових програм та підготовленої для них нормативно-правової бази.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у дослідженні нормативно-правової бази, яка забезпечує процес впровадження духовно-морального виховання в системі загальної середньої освіти.

Відповідно до мети поставлено такі **завдання**:

- аналіз законодавчих актів, стандарту та програми, які регулюють та регламентують впровадження духовно-морального виховання в системі загальної середньої освіти;
- надання характеристики основним орієнтирам реформи загальної середньої освіти, в рамках яких відбувається впровадження духовно-морального виховання.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Було досліджено ряд нормативно-правових актів, а саме Конституцію України, а також законів «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», і додатково Державний стандарт загальної середньої освіти й матеріали про Нову українську школу, оприлюднені Міністерством освіти і науки України, а також модельну навчальну програму авторства В. Жуковського, І. Сіданіч, Д. Грищука, І. Губені розроблену для 5–6 класів закладів загальної середньої освіти – «Духовність і мораль в житті людини і суспільства».

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для досягнення задекларованої мети використано аналіз сучасного

стану нормативних актів, які регулюють та регламентують проблему духовно-морального виховання, а також рівень їх реалізації в системі загальної середньої освіти.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

В Основному Законі нашої держави, можливо не достатньо, але ж все таки закладено певні основи для духовно-морального становлення [1].

Конституції України в статті 15 встановлює, що суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах багатоманітності (політичної, економічної та ідеологічної). При цьому жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова, а цензура під заборону.

Поряд з цим Конституція декларує рівність усіх людей в своїх правах та гідності. Невідчужуваними та непорушними є права і свободи людини.

Варто звернути увагу, що не допускається звуження змісту та обсягу наявних прав і свобод при ухваленні нових законів чи внесенні змін до існуючих. У світлі радикалізації настроїв у суспільстві через затяжну війну, соціальну та економічну кризи, які являються її наслідком, необхідно кожному про це пам'ятати.

Перераховане в нашій Конституції має бути не лише юридичними нормами, а і вектором, цінностями, принципами, без яких неможлива побудова базису демократичного суспільства.

Якщо говорити про конституційні засади духовно-морально виховання особистості, то статтю 23 Конституції можна вважати її основою, оскільки вона гарантує вільний розвиток своєї особистості для кожної людини. При цьому є обов'язки перед суспільством та мають не порушуватися права і свободи інших людей. Закріплене є логічним, адже права і обов'язки невід'ємні один від одного, якщо ми маємо на меті побудову демократичного суспільства.

Далі Основний Закон розширює перераховані принципи, вказуючи, що громадяни є рівними перед законом та наділені рівними конституційними правами і свободами. Стать, мова, колір шкіри, раса, етнічне та соціальне походження, місце проживання, майновий стан, релігійні, політичні, будь-які інші переконання, не можуть надавати жодних привілеїв чи обмежень.

Означені права є великим надбанням сучасного суспільства, в історії якого було безліч війн між представниками різних релігій, культур, ідеологій. Завжди існували опоненти міцної України, які спонукали та підтримували конфлікти на релігійному, мовному, політичному підґрунті.

Наразі, в українському суспільстві загострилася проблема між російськомовними українцями та тими, хто виступає за абсолютну українізацію. І це при тому, що в Україні на рівні Конституції надаються гарантії вільного використання, розвитку, та захисту мов національних меншин, до яких де-юре і де-факто відноситься російська мова. Це досить болюче питання, яке піднімає як наявні соціальні протиріччя, так і стає ще одним екзаменом на зрілість та демократичність нашого суспільства.

Варто не забувати, що кожен зобов'язаний слідувати Конституції України та законам України, а саме поважати права та свободи, честь і гідність інших громадян нашої держави. Отже, вбачаємо певні прогалини у духовно-моральному вихованні, у правосвідомості нашого населення, що є причиною озвучених вище проблем.

Якщо подібна тенденція продовжиться, з часом українське суспільство матиме ще більше соціальних протиріч. Замало, на рівні закону, закріпити свободу або права. Потрібно формувати відповідну культуру в суспільстві, завдяки якій ця свобода буде використана, а права реалізовані без порушення прав інших.

Соборність, самобутність, воля та гідність являються основними суспільно-державними (національними) цінностями України.

Так, соборність виступає як єдність та неподільність територій нашої країни. Вона втілена в духовній єдності українців, незалежно від їх фактичного місця проживання чи перебування – чи то на території України, чи за її межами. Соборність об'єднує всіх громадян нашої держави незалежно від їх національності та релігійної приналежності. Головна спрямованість соборності – це утвердження суверенітету та незалежності України. А також побудова нашої країни як процвітаючої демократичної національної держави.

Вважаємо, що концепція «духовна єдність українців» стосується спільного усвідомлення духовності, ідентичності та культурних цінностей народу України. Це пов'язано з ідеєю, що ми українці, як нація, маємо спільні історичні, культурні та духовні зв'язки, сформовані історією, традиціями та колективним досвідом. Це почуття духовної єдності може проявлятися різними способами, як-от спільна релігійна спадщина – православне християнство, що дісталось нам завдяки хрещенню Київської Русі – України Володимиром Святославовичем (Великим) у Києві в 988 році.

Ця духовна єдність українців залишається навіть через тисячоліття. Якщо звернутися до преамбули Конституції України, то вбачаємо, що Верховна Рада від імені українського народу приймала Основний Закон,

усвідомлюючи свою відповідальність перед Богом, власною совістю, а також перед поколіннями, які будуть жити в цій державі.

Як показує світовий досвід, основою духовно-морального виховання громадян в Україні має стати формування високого рівня культури населення, усвідомлення своєї особистої відповідальності перед суспільством та державою, а також поваги до людей, які притримуються інших поглядів або позицій. І таке формування, в першу чергу, має здійснюватися завдяки освіті. Оскільки саме освіта постає фундаментом розвитку особистості в інтелектуальному, духовному, фізичному та культурному розумінні. Завдяки їй відбувається успішна соціалізація, розвиток суспільства, і як наслідок – зростання економічного добробуту як населення, так і держави загалом.

В нашому випадку Закон «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [2], та Закон України «Про освіту» [3] є базовим підґрунтям, бо основна аудиторія духовно-морального виховання – це підростаюче покоління. Тобто діти, молодь.

Закон, який регулює державну політику у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності набрав чинності 1 січня 2023 року [2]. Фактично він є одним з найновіших законів нашої країни, які регулюють певну сферу. Його прийняття було викликане безпрецедентними умовами, в яких перебуває держава, через повномасштабну війну. Закон чітко вказує, що духовно-моральне виховання – процес, який спрямований на формування та розвиток духовних і моральних цінностей всіх українців, як в середині держави так і поза її межами, а також всіх інших хто перебувають в державі на законних підставах, на підґрунті національних цінностей України.

Закон визначає, що є суспільно-державні (національні) цінності, на основі яких формуються духовні та моральні цінності. Сам перелік цих цінностей не вказаний, але враховуючи інші поняття, яким дає пояснення Закон, легко можна зрозуміти, про які цінності йде мова, а саме про:

- військово-патріотичне виховання;
- громадянсько-патріотичне виховання;
- національно-патріотичне виховання;
- громадянську компетентність;
- громадянську освіту;
- громадянську стійкість;
- інститути громадянського суспільства;

- українську громадянську ідентичність;
- українську національну ідентичність;
- оборонну свідомість.

Тобто, ми бачимо, що основні цінності, які перераховані в Законі, переважно суспільні, направлені на формування певної громадянської культури, яка складається з патріотизму, усвідомлення своєї ідентичності – національної та громадянської, а також готовності захищати ці цінності.

Закон України «Про освіту» проголошує інші цінності [3]. Саме освіта є фундаментальним стержнем інтелектуального, духовного, фізичного та культурного розвитку особистості. Основною метою освіти є повноцінний розвиток особистості та визнання її як найважливішої цінності для суспільства. Освіта є основною діяльністю дітей та молоді до 18 років, і саме вони є головною цільовою аудиторією для виховного процесу.

Тобто, якщо попередній Закон на перше місце ставить суспільні цінності, то Закон «Про освіту» – особистість. Іншими словами, навіть з преамбул Законів видно, що вони пропагують різні вектори цінностей. А отже спостерігаємо споконвічну боротьбу між суспільним та індивідуальним, загальним та конкретним, потребами індивіда та соціуму, які протилежні один одному. Цей конфлікт з давніх часів був головною темою роздумів видатних філософів. У наш час він вимагає оптимальних шляхів рішення для закриття базових потреб суспільства, яке зіткнулося з безпрецедентними викликами нового часу. Зміна фокусу від задоволення індивідуальних потреб до відповіді на суспільні запити свідчить про суттєві зміни в українському суспільстві. Цей процес вимагає подальшої уваги від науковців різних шкіл, напрямків та дисциплін.

Постає питання – як в середовищі, де на перше місце поставлено особистість, пропагувати суспільні цінності? Якщо врахувати, що поняття цінностей може кардинально відрізнятися серед різних релігійних, соціальних груп, то це робить задачу духовно-морального виховання ще складнішою.

Звернувшись до Закон України «Про повну загальну середню освіту» [4], вбачається, що він направлений більше на прикладні питання, які виникають під час впровадження правового регулювання освіти, ніж на загальні поняття. Наприклад, це трактування поняття державних стандартів повної загальної середньої освіти, закладу освіти, навчальної програми, освітньої програми, повної загальної середньої освіти, територіальної доступності тощо. І звісно, законодавче регулювання по їх реалізації на практиці.

Аналіз законодавчої бази висвітлює, що лише Закон «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» має визначення категорії «духовно-моральне виховання». Тобто в той час, як закони, які регулюють освіту, вирішують здебільшого практичні питання, пов'язані з нею, то духовно-моральне виховання лежить в площині державної політики, яка визначає українську та громадянську ідентичність. Звісно, освіта не розвивається окремо від загальної політики держави, про що піде мова далі. Але варто зазначити, що тут спостерігаємо феномен, коли одна сфера властивим тільки їй інструментарієм реалізує задачі іншої сфери, яка досить суттєво відрізняється від першої. Подібного явища в нашому законодавстві не спостерігалось на такому широкому рівні, який стосується всіх громадян.

Окремо, варто приділити увагу стандарту загальної середньої освіти. Згідно пункту 3 статті 12 Закону «Про освіту», структура повної загальної середньої освіти складається з трьох рівнів: початкової, базової та профільної середньої освіти. Відповідно, кожен рівень має свої затверджені державні стандарти. Вони затверджуються відповідною постановою Кабінету міністрів України. Ці стандарти переглядаються раз на десять років. Зміна іншими органами виконавчої влади змісту та обсягу Державних стандартів загальної середньої освіти не допускається. Чинний Державний стандарт загальної середньої освіти вступив в силу з першого вересня 2022 року для учнів, які навчаються за програмами дванадцятирічної повної загальної середньої освіти. Тобто, його положення будуть актуальними до 2032 року [5].

Основні ціннісні орієнтири базової середньої освіти полягають у:

- дотриманні принципів академічної доброчесності у взаємодії учасників освітнього процесу;
- становленні вільної особистості учня, підтримці його самостійності, підприємливості та ініціативності;
- формуванні культури здорового способу життя учня;
- створенні освітнього середовища, де забезпечена атмосфера довіри, де відсутня дискримінація всіх учасників освітнього процесу;
- формуванні серед учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови;
- плеканні в учнів любові до рідного краю, відповідального ставлення до екології.

Останні два пункти є яскравим прикладом того, як суспільно-

державні (національні) цінності мають бути реалізовані в рамках загальної середньої освіти. При цьому пріоритет надається компетентнісному підходу – тобто оцінюється не стільки об'єм засвоєних знань, а те, як учень їх розуміє, вміє працювати з інформацією, комунікувати.

До ключових компетентностей Державного стандарту відносяться:

- 1) вільне володіння українською мовою;
- 2) здатність спілкуватися рідною (якщо учень відноситься до етнічних меншинств) та іноземними мовами;
- 3) математична компетентність;
- 4) компетентності в природничих науках, техніці та в технологіях;
- 5) інноваційність;
- 6) екологічна компетентність;
- 7) інформаційно-комунікаційна компетентність;
- 8) навчання впродовж життя;
- 9) громадянські та соціальні компетентності,
- 10) культурна компетентність;
- 11) підприємливість і фінансова грамотність.

Громадянські та соціальні компетентності включають в себе ідеї демократії, справедливості, рівності, прав людини. Згідно зі Стандартом вони проявляються як спроможність діяти в якості відповідального громадянина, спираючись на розуміння загальнолюдських та суспільних цінностей, співіснування людей та спільнот у глобальному світі, критичне осмислення основних подій національної, європейської та світової історії.

Розуміння духовно-моральних та громадянських цінностей має базуватися на ряді компетентностях, розвиток яких є пріоритетним в сучасній школі. До речі, це є головним вектором реформування сучасної школи в рамках Нової української школи [6].

Наскрізними в усіх ключових компетентностях є навички:

- 1) читання з розумінням;
- 2) висловлювання власної думки в усній та письмовій формах;
- 3) критичного та системного мислення;
- 4) логічного обґрунтування своєї позиції;
- 5) діяти творчо;
- 6) проявляти ініціативу;
- 7) конструктивно управляти емоціями;
- 8) оцінювання ризиків, зважаючи на оточуючі фактори;
- 9) ухвалювання рішень;
- 10) вирішення проблем;

11) співпраці з іншими.

Тобто на законодавчому рівні є запит на формування свідомого громадянина-патріота, який усвідомлює свою суспільну, індивідуальну відповідальність перед суспільством. Він є освіченою, підприєжливою людиною, яка володіє критичним мисленням, має навички співпраці з іншими людьми та володіє культурою висловлювання своїх думок, позиції. А отже здатен ухвалювати рішення на благо собі, суспільства, в якому живе та держави, громадянином якої він є. Щоб втілити це, потрібна окрема навчальна програма.

Узагалі, подібна практика не є чимось новим для нашої освіти. В програмі Києво-Могилянської академії, яка була заснована в XVII столітті, багато уваги приділялося вивченню праць філософів, логіці, риториці. Учні вчили латину, давньогрецьку мову, щоб читати твори в оригіналі. Подібна програма продовжувала традиції тогочасних університетів. І це відбувалося в епоху, коли навіть вміти писати та читати було не обов'язковим для всіх. Але було обов'язковим для вищих верств суспільства, які займали керівні посади, приймали стратегічні рішення. Тому що подібні предмети вчили критичному мисленню. Подібна програма зберігалася і у XIX столітті, але у XX була спрощена в бік прибрання цих предметів з загальноосвітньої програми. Бо авторитарному суспільству не потрібні люди з критичним мисленням. У той час для побудови демократичного суспільства такі люди є його основою та рушійною силою.

Навчальні предмети в НУШ подаються інтегративно, а тому діляться по галузям. Серед них наявні: технологічна; математична; громадянська та історична; природнича; інформативна; мовно-літературна; соціальна і здоров'язбережувальна; мистецька галузі, а також галузь фізичної культури.

Кожна освітня галузь має мету; список компетентностей, які має розвивати, визначені результати навчання учнів; а також відповідну кількість навчальних годин за циклами навчання.

Подібний підхід дозволяє більш систематично вибудовувати освітні програми, за потреби створювати інтегративні курси, ніж коли навчальний матеріал подавався у вигляді різноманітних предметів, які не були об'єднані в єдину систему.

Безперечно, в школі і раніше існували навчально-методичні об'єднання вчителів, які викладали відповідні предмети. Сучасний підхід поглиблює кооперацію між педагогами та робить навчальний процес

більш зрозумілим самим учням та батькам, які можуть вважати, що той чи інший предмет їм не треба знати. Особливо якщо він не буде вноситись на ДПА чи ЗНО.

Звісно, це вибір кожного, що йому вчити або не вчити. Головне володіти відповідною компетентністю, на чому наголошує сама філософія НУШ, де в пріоритеті ставиться набуття компетентностей, а не лише нагромадження знань. Адже у нашому сучасному світі мало знати, а треба вміти орієнтуватися в отриманій інформації, бути гнучкими та приймати свідомі, відповідальні рішення.

Базова середня освіта має адаптаційний цикл та цикл базового предметного навчання. Адаптаційний цикл охоплює період у 5–6 класах. Він є перехідним від початкової школи до предметного навчання. 7–9 класи – це цикл базового предметного навчання.

Виходячи з Державного стандарту, формуються:

- 1) базовий навчальний план;
- 2) типові освітні та навчальні програми (затверджує МОН);
- 3) освітня програма та робочий навчальний план (схвалюється та затверджується на рівні школи).

«Духовні і моральні основи в житті людини» як модельна навчальна програма була введена в освітній процес відносно нещодавно, а саме Наказом Міністерства освіти і науки України від 09.02.2022 р. № 143 [7]. Програма базується на Державному стандарті базової середньої освіти, але здебільшого є орієнтиром для досягнення вимог Державного стандарту. Тобто є не постановою, а скоріше методичними рекомендаціями, на базі яких школа або вчитель розробляють власні програми.

Подібний підхід є практичним втіленням одного з принципів Нової української школи (НУШ), а саме автономності школи. Десятиліття в державних школах панувала адміністративно-командна система, коли вчителі працювали згідно поданих програм, підручників, постанов. Подібне середовище мало сприяло розвитку індивідуального стилю у роботі, розвитку творчого начала, коли педагогу відводилася лише роль виконавця. Аналогічне було ставлення до учня, якому також відводилася здебільшого пасивна роль в освітньому процесі. Це мало сприяло високій мотивації отримання знань, адже в наш час ця радянська спадщина давно не відповідає вимогам часу.

На сайті Міністерства освіти і науки України (МОН) представлені модельні навчальні програми для 5–9 класів НУШ. Програму «Духовні і моральні основи в житті людини» можна знайти в розділі «Етика і

предмети морального спрямування» серед модульних програм «Етика», «Вчимося жити разом», «Культура добросусідства». Усі вони відносяться до соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі НУШ.

Мета курсу «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» полягає в розкритті змісту духовності, моралі, особливостей поведінки особистості в середовищі, яке її оточує: в сім'ї, класі, громаді, державі, на природі. Очікується, що в результаті опанування цього курсу особистість отримає сформовані відповідні духовні та моральні компетентності.

Раніше цю функцію виконував предмет «Людина і світ», але він починав читатися з 9 класу. Це відносно пізно, адже в цей час вже відбулося основне формування особистості учня. Тому логічно було подібний предмет ввести на кілька років раніше, коли діти ще допитливі, відкриті новому і в них не так яскраво проявлений підлітковий максималізм. Хоча в наш буремний час мати духовні орієнтири актуально навіть для дорослих.

Якщо взяти структуру НУШ, то шостий клас відноситься до базової середньої освіти. Перший цикл базової середньої освіти (5–6 класи) вважається адаптивними, перехідними від початкової школи. В цей період відбувається закладання фундаменту свідомого самовизначення учня як особистості, члена сім'ї, нації та суспільства. Що є основою громадянського, демократичного суспільства. Модельна програма курсу має такий поділ по темах (див. табл.) [8].

Таблиця

5 клас	6 клас
Розділ 1. Джерело духовності та моралі	Розділ 1. Духовні та моральні взаємини в сім'ї
Розділ 2. Поняття духовності та моралі	Розділ 2. Духовні та моральні засади шкільного життя
Розділ 3. Людина – носій духовності та моралі	Розділ 3. Духовні та моральні основи життя в громаді і державі
	Розділ 4. Духовні та моральні засади ставлення до природи

Якщо врахувати, що зараз батьки все частіше дітей віддають до школи у віці бти років, то в 5му класі дітям вже по 10–11 років. Це той вік, коли дитина вже не учень початкової школи. Тобто вона пройшла адаптацію до школи, ігрова діяльність як основна замінилася на навчальну. Але поки що не настав підлітковий вік з його фізіологічною,

емоційною, ментальною перебудовую особистості. Коли нерідко навчання стає другорядним по відношенню до інших активностей та інтересів. Вкрай важливо не пропустити цей період, а закласти в дитину відповідні орієнтири, на які вона буде спиратися, поступово входячи в доросле життя.

Другий цикл базової середньої освіти включає 7–9 класи. Його головна задача полягає у сприянні формуванню учнів як відповідальних членів суспільства. Одна з основних чеснот яких – вміння самостійно вирішувати проблеми повсякденного життя. Як наслідок, така людина в майбутньому свідомо обирає шлях подальшого навчання згідно своїм інтересам та здібностям. Це дуже актуально, якщо врахувати, як часто наявна освіта та професія не збігаються, що створює труднощі як для самої людини, так і знецінює якість освіти, знижує її соціальний престиж.

Тим паче це актуально у зв'язку з тим, що учні отримують можливість здобувати освіту в коледжах для отримання професії. Ті, хто залишаються в школі в 10–11 класах також здебільшого орієнтовані на подальше навчання у закладі вищої освіти (ЗВО). Тому вибір предметів у школі здебільшого залежить від того, що учень буде здавати на ЗНО та який профіль ЗВО обиратиме. Тобто вибір напрямів знань тут більше прикладний, ніж з метою усебічного розвитку особистості.

У планах НУШ є намір відокремити третій ступінь загальної середньої школи, тобто 10–11 класи, та зробити на їх базі академічні ліцеї. Подібна практика характерна закордонній системі навчання. Але поки цей етап далекий від завершення.

Розбудова Нової української школи триває в три етапи (фази).

Перший етап (2016–2018 рр.) охарактеризувався:

- розробленням і затвердження стандартів початкової освіти на компетентнісній основі;
- створенням підручників нового покоління;
- формуванням національної електронної платформи, де розміщені електронні курси та підручники. Вона також містить функціонал для створення електронних підручників, розробки курсів для дистанційного навчання згідно програм предметів старшої школи;
- розробленням нового Закону «Про загальну середню освіту».

Як показав досвід карантину, війни, розробка дистанційної форми навчання була вірним рішенням.

Другий етап (2019–2022 рр.) характеризувався:

- розробленням і затвердженням стандартів базової середньої освіти на компетентнісній основі;

- створенням професійних стандартів педагогічної діяльності в початковій та середній школах.

Хоча варто наголосити, що воєнні дії дещо сповільнили цей процес, поставивши перед українською освітою інші задачі. Але вони не зупинили ці реформи. Адже нашій країні вкрай необхідні свідомі, освічені громадяни.

Станом на 2024 рік відбувається третій етап введення НУШ, який продовжиться до 2029 року. Цей етап передбачає:

- розроблення та затвердження стандартів профільної середньої освіти на компетентнісній основі;
- початок функціонування профільної школи відповідно до нових освітніх стандартів на компетентнісній основі, що передбачено проектом Закону України «Про освіту», не пізніше 2027 року.

Проведене дослідження показало, що поки зарано говорити про впровадження зазначеної модельної програми в класах старшої школи. Але це не означає, що цей предмет не актуальний для старшокласників. Ця програма актуальна і в 7–9 класах школи. Однак, на даний час МОН ще не створило відповідних програм, на відміну від базової середньої освіти. А там, де вони створені, поки що триває їх практична реалізація. Рік – це дуже малий термін, щоб нововведення були органічно інтегровані в освітній процес. Тим паче зараз, коли наша країна стикається з викликами повномасштабної війни, яка триває фактично другий рік. Що змушує змінювати пріоритети, певним чином впливає на розподіл ресурсів. А тому неминуче впливає на всі сфери нашого життя.

Можна впевнено казати, що війна здебільшого гальмує реформу нашої освіти. Звісно, у нас чи не вперше в історії України з'явився Закон, який визначає офіційне розуміння патріотизму, духовно-морального виховання особистості, суспільства. Практика радянських часів, коли суспільство було заідеологізоване, довгий час свідомо не розвивалася в сучасному українському суспільстві, враховуючи наявність різних суспільних груп в ньому, інтересів, вподобань на базі релігії, культурно-історичного розвитку того чи іншого регіону, національності, якщо мова йде про національні меншини.

Але сучасні умови показали, що мати те, що виступає об'єднуючим фактором для суспільства, в якому панує різноманітність, – це фактично означає виживання в тих обставинах, в яких опинилася наша країна. І першим, що тут має стати – це свідоме, на рівні державної політики, формування спільної системи цінностей. Бо мало говорити про такі загальнодержавні цінності, як патріотизм, захист держави, коли люди в

соціумі не мають згоди щодо загальнолюдських цінностей. Отже, першим кроком нашої держави є реалізація загальної програми по вихованню духовно-моральних цінностей на базі загальної середньої освіти.

Наразі програма «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» виконує задачу виховати інтерес до знань, процесу навчання в 5–6 класах, створити середовище, де учень як особистість буде всесторонньо розвиватися, вміти критично мислити, висловлювати свою думку. У майбутньому це має полегшити вибір життєвого шляху та професійної траєкторії. А також виростити з неї свідомого громадянина своєї держави, щирого патріота, захисника і власних і суспільних цінностей, враховуючи загрози, які ще довго будуть нести небезпеку нашій країні.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Дослідження виявило, що нормативно-правова база з впровадження духовно-морального виховання в системі повної загальної середньої освіти ще вимагає доопрацювань, особливо на рівнях, де безпосередньо відбувається реалізація цієї програми. На рівні Конституції та законів України це питання достатньо закріплене. Однак, оскільки триває реформа загальної середньої освіти, цей процес досі не охопив всі її ланки в цьому напрямку. Що робить подальші дослідження актуальними та перспективними.

Перспективи подальших досліджень. У зв'язку з реформами, через які проходить загальна середня освіта, програму «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» ще не розроблено для 7-го та інших старших класів. Разом з цим, необхідність її розширення та продовження у старших класах не викликає сумнівів. Однак, враховуючи особливості та виклики підліткового віку, ця програма повинна мати іншу структуру, ніж програма, яка розрахована на молодші класи. Що вимагає ґрунтовної роботи з боку психологів, педагогів та інших вчених, які досліджують це питання.

Варто врахувати умови, в яких знаходиться наше українське суспільство через війну та викликану нею суспільну кризу. Адже окрім духовно-морального виховання паралельно впроваджується патріотичне виховання, яке зараз має стратегічне значення для нашої країни та є відносно новим для нашого соціуму на законодавчому рівні. Що теж може корегувати задачі, які стоять перед освітою, а також шляхи їх реалізації. Цей аспект також вартий уваги через фундаментальні дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Верховна Рада України. (1996, Черв. 28). *Конституція України № 254к/96-ВР*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- [2] Верховна Рада України. (2022, Груд. 13). *Закон № 2834-IX «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
- [3] Верховна Рада України. (2017, Верес. 05). *Закон № 2145-VIII «Про освіту»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- [4] Верховна Рада України. (2020, Січ. 16). *Закон № 463-IX «Про повну загальну середню освіту»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
- [5] Кабінет Міністрів України. (2020, Верес. 30). *Постанова № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
- [6] Міністерство освіти і науки України. *Нова українська школа. концептуальні засади реформування середньої школи*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- [7] Міністерство освіти і науки України. (2022, Лют. 09). *Наказ № 143 «Про внесення змін у додаток до наказу від 12 липня 2021 року № 795»*. [Електронний ресурс]. Доступно: https://drive.google.com/file/d/1E_d3znSeUDZDcTePGAQXNvufUMd0Dp0/view
- [8] *Духовність і мораль в житті людини і суспільства для 5–6 класів закладів загальної середньої освіти* / В. М. Жуковський, І. Л. Сіданіч, Д. Г. Грищук, І. І. Губеня, Н. М. Лахман; Рекомендовано МОН України. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Sotsial.zdorovyazberezhev.osv.haluz-5-6->

[kl/Dukhovn.moral.v.zhytti.lyudyny.i.susp-5-6.kl.Zhukovskyy.ta.in.06.05.22.pdf](#) Дата звернення: Січ. 05, 2024.

LEGAL PRINCIPLES OF SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION IN THE COMPREHENSIVE GENERAL SECONDARY EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE

Oleksii Nozdrin,

candidate of legal sciences, lawyer.

Odesa, Ukraine.

nozdrin1986@gmail.com

Iryna Sydanych,

Doctor of Sciences in Pedagogy, professor,

Professor of Department of Pedagogy,

Administration and special education Educational

and Scientific Institute of Management and Psychology

SIHE «University of Educational Management».

Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-2992-3808>

2363395@ukr.net

Abstract. The interdisciplinary nature of the article reveals its relevance. After all, the path of spiritual and moral education from the basic normative basis to practical implementation in the educational program has been followed. The legal foundations of spiritual and moral education in Ukraine at the level of the Constitution, as well as laws: "On education", "On full general secondary education" and "On the basic principles of state policy in the sphere of establishing Ukrainian national and civil identity", and additionally the State Standard were studied general secondary education and basic principles of the New Ukrainian School. A certain conflict of values between personal and social values has been revealed. Attention is paid to the importance of education and its spiritual and moral orientations not only in the psychological and pedagogical sense, but also primarily in the study of the process of their consolidation and implementation in the normative and legal space. The main principles of the reform of general secondary education, within which the introduction of spiritual and moral education, both as a separate direction of reforms and as a separate educational subject, takes place are considered. In the conditions of a full-scale war, the level of implementation of spiritual and moral education in the system of full general secondary education of Ukraine is considered. The model curriculum authored by V. Zhukovsky,

I. Sidanych, D. Hryshchuk, and I. Gubeni developed for 5–6 classes of general secondary education institutions – "Spirituality and morality in the life of a person and society" is characterized. The program is the first one officially approved for spiritual and moral education in general high school. The relevance of further research in the field of spiritual and moral education and its normative consolidation is recorded. The relevance of further scientific research, in the direction of the future implementation of programs of spiritual and moral direction in senior classes of the general secondary school, as part of the reform of the New Ukrainian School, is highlighted.

Keywords: spiritual and moral education; Constitution of Ukraine; laws; right to education; general secondary education.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Verkhovna Rada Ukrainy. (1996, Cherv.28). Konstytutsiia Ukrainy № 254k/96-VR. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (in Ukraine)
- [2] Verkhovna Rada Ukrainy. (2022, Hrud.13). Zakon № 2834-IX «Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukraïnskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (in Ukraine)
- [3] Verkhovna Rada Ukrainy. (2017, Veres. 05). Zakon № 2145-VIII «Pro osvitu». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (in Ukraine)
- [4] Verkhovna Rada Ukrainy. (2020, Sich. 16). Zakon № 463-IX «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (in Ukraine)
- [5] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2020, Veres. 30). Postanova № 898 «Pro deiaki pytannia derzhavnykh standartiv povnoi zahalnoi serednoi osvity». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (in Ukraine)
- [6] Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Nova ukraïnska shkola. kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly. [Elektronnyi resurs].

- Dostupno: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (in Ukraine)
- [7] Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2022, Liut. 09). Nakaz № 143 «Pro vnesennia zmin u dodatok do nakazu vid 12 lypnia 2021 roku № 795». [Elektronnyi resurs].
Dostupno: https://drive.google.com/file/d/1E_d3znSeUDZDcTePGAQXNv_ufUMd0Dp0/view (in Ukraine)
- [8] Dukhovnist i moral v zhytti liudyny i suspilstva dlia 5–6 klasiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity / V. M. Zhukovskyi, I. L. Sidanich, D. H. Hryshchuk, I. I. Hubenia, N. M. Lakhman; Rekomendovano MON Ukrainy. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Sotsial.zdorovyazberezhu.osv.haluz-5-6-kl/Dukhovn.moral.v.zhytti.lyudyny.i.susp-5-6.kl.Zhukovskyi.ta.in.06.05.22.pdf> Data zvernennia: Sich. 05, 2024. (in Ukraine)

*Стаття надійшла до редакції
13 січня 2024 року*

DOI [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\(56\)-117-130](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-117-130)
УДК 37.035.6

Перевознюк Вікторія Вадимівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри лінгводидактики та журналістики
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського.
Кременчук, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0001-9225-3459>
viktoriaperevozniuk@gmail.com

ДІЄВІСТЬ ПЕДАГОГІКИ МІСЦЯ (PLACE-BASED EDUCATION) В АСПЕКТІ ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто ефективності педагогіки місця (PBE) в аспекті формування активної громадянської позиції. Педагогіка місця (Place-based education або скорочено PBE) є педагогічним підходом, який акцентує зв'язок між процесом навчання та територіальною громадою, у якій живуть вчителі та учні. Зазначено, що одним з основних видів освітньої діяльності згідно з цим педагогічним підходом є вирішення реальних проблем громади: екологічних, соціальних, пов'язаних з порушенням прав та різноманітними проявами дискримінації. Акцентовано, що дуже важливим напрямом активності у рамках PBE є волонтерська діяльність, яка надзвичайно актуальна для українського сьогодення. Виокремлено засадничі принципи, дотримання яких може максимально підвищити ефективність цього педагогічного підходу. Сутність першого принципу полягає у тому, що навчання має відбуватися у взаємодії з місцевою громадою. Другий принцип передбачає, що у PBE-освітньому середовищі класна кімната і школа ототожнюються з територіальною громадою. Досягнути цього можна, якщо учні самостійно досліджують проблеми громади за межами шкільних аудиторій, а до освітнього процесу залучаються експерти з різних галузей знань. Підкреслено, що ідея поєднання PBE та національно-патріотичного і громадянського виховання може дати нову корисну перспективу. Розглянуто переваги навчання за принципами PBE, зокрема, в аспекті формування активної громадянської позиції. Обґрунтовано, що освітнє середовище, організоване за принципами PBE, створює умови для успішної самореалізації, вибору індивідуальної життєвої траєкторії, сприяє

ширшому залученню молоді до різноманітних громадських рухів і організацій, для того, щоб вона могла усвідомлювати, що від неї щось залежить, її думку враховують і беруть до відома під час прийняття стратегічних рішень. Педагогіка, орієнтована на територіальну громаду, допомагає вчителям і учням глибше відчувати суспільні настрої і запити, критичніше мислити щодо суспільно-політичних подій і процесів, проявляти громадянську активність. Особливо актуальною є така освітня діяльність у кризових умовах повномасштабної агресії.

Ключові слова: педагогіка місця (Place-based education або PBE); формування активної громадянської позиції; громадянська активність; територіальна громада; взаємодія школи і громади; метод проєктів.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Усвідомлення того, що патріотичне виховання молоді та формування загальної громадянської культури, необхідною складовою якої є активна громадянська позиція, суттєво посилилося після початку повномасштабної війни. Міністерство освіти і науки України затвердило заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року. Згідно з цим документом метою національно-патріотичного виховання визначено «становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності» [4].

Концепція національно-патріотичного виховання України враховує найкращі світові практики, адже розвинені країни стикнулися з проблемою виховання громадянськості вже кілька десятиліть тому і випробували освітні моделі, які довели свою ефективність. Як зазначає О. Власенко, наприкінці ХХ століття багато розвинених країн світу почали відчувати загрозу демократії через імміграцію, байдужість та апатію молодого покоління, відсутність соціальної та громадянської активності. Для того щоб подолати вищезазначені проблеми, уряди країн Європи та світу (Велика Британія, Данія, Німеччина, Франція, США, Канада, Австралія,

Нова Зеландія) вирішили ввести ідею «громадянських цінностей» в освітні заклади, яка б позиціонувала школярів як активних громадян країни, а вчителі допомагали б учням навчитися ініціювати власні дії, стати відповідальними громадянами на місцевих, національних та світових рівнях [1, с. 35]. Імплементация в український освітній простір надбань зарубіжної педагогічної теорії і практики постає важливим завданням української освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виховання молоді з активною громадянською позицією знаходиться у центрі уваги української педагогічної думки. Як слушно зазначає В. Кизенко, «українське суспільство зараз рухається від громадянських цінностей до громадянськості – сталої, фундаментальної цінності. Громадянський рівень українського суспільства вирізняється демократичною ідеологією молоді – суб'єктом громадянської освіти і виховання» [3, с. 37]. Найважливішими ознаками активної громадянської позиції, на думку Т. Наливайко, є стійке прагнення впливати на соціальні процеси та реальна участь у суспільних справах, яка продиктована прагненням змінити, перетворити або, навпаки, зберегти, зміцнити існуючий соціальний лад та його форми [7, с. 101]. Г. Мелеганіч кваліфікує громадянську освіту як необхідну передумову євроінтеграції України і зазначає, що вагому роль у процесі виховання активної громадянської позиції відіграють інститути громадянського суспільства [5].

В. Сухіна та О. Шапаренко, осмислюючи досвід США у громадянському вихованні, зауважують, що в Україні на сучасному етапі реформування освіти стало очевидною потребою виховання ідентичності і громадянськості з дитинства. Потрібно ставити виховання особистості, громадянина на основоположне місце, через те, що «людина може стати зрілою тільки через громадянське бачення світу, через оцінку навколишнього світу з позицій власної активності і відповідальності» [8, с. 193]. З метою формування особистості майбутнього громадянина – патріота України А. Мороз пропонує створювати такі умови життєдіяльності в середині країни, в яких він почуватиме себе захищеним та самодостатнім, здатен буде досягнути зовнішньополітичні перспективи держави, об'єктивно проаналізувати їх наслідки для країни та на основі цього впливати на вибір стратегій подальшого геополітичного існування [6, с. 499]. Л. Задорожна-Княгницька акцентує необхідність урахування регіональних особливостей у процесі громадянського виховання [2].

Зарубіжні вчені, зокрема, Г. Бієста (Biesta) [10], [11], наголошують на

тому, що громадянське виховання має бути обов'язковим елементом загальної освіти. У звіті «Хранитель демократії» (The Guardian of Democracy) на базі різних досліджень доводиться, що громадянська освіта «не просто пропагує знання і навички з громадянськості, але і сприяє навчанню «компетентностей XXI століття» [13].

Дієвою в аспекті виховання громадянськості у зарубіжній освіті вважається педагогіка місця (Place-based education або скорочено PBE), педагогічний підхід, який акцентує зв'язок між процесом навчання та територіальною громадою, у якій живуть вчителі та учні. Траєкторія освіти, орієнтованої на місцевість, розглядається науковцями у контексті відкритої, критичної, екологічної та науково-дослідницької освіти. А. Азано (Azano) зазначає, що PBE передбачає поглиблене вивчення місцевої культури і традицій, а також занурення у проблеми громади [9]. Д. Грюневальд і Г. Сміт акцентують необхідність «місцевої різноманітності» і наголошують на тому, що PBE сприяє розвитку критичного мислення і громадянської активності [14, с. 21]. Особливо актуальним в аспекті цього дослідження є наукова розвідка А. Дерінгера (Deringer), у якій пов'язуються PBE і громадянська свідомість [12].

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у дослідженні ефективності педагогіки місця (PBE) в аспекті формування активної громадянської позиції.

Відповідно до зазначеної мети поставлено такі **завдання**: осмислити сутність педагогічного підходу PBE, розкрити його потенціал в аспекті формування активної громадянської позиції, простежити перспективні шляхи імплементації педагогіки місця в український освітній простір.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

PBE передбачає усвідомлення унікальності своєї малої батьківщини, увагу до місцевої громади та її проблем. Одним з основних видів освітньої діяльності згідно з цим педагогічним підходом є вирішення реальних проблем громади: екологічних, соціальних, пов'язаних з порушенням прав та різноманітними проявами дискримінації. Учні долучаються до різних видів громадянської активності, зокрема волонтерської діяльності. Це може бути соціальне волонтерство, ековолонтерство, зооволонтерство тощо.

Існує два засадничих принципи, дотримання яких може максимально підвищити ефективність цього педагогічного підходу.

Перший принцип полягає у налагодженні ефективної співпраці та комунікації школи і громади. Члени громади, вчителі та учні вступають у довгострокові партнерські відносини, які спрямовують освітню діяльність на вирішення проблем громади, покращуючи розуміння учнями місцевих природних і культурних ресурсів та виховуючи їхню прихильність до рідного краю. У міру того, як учні розвивають вміння і навички, вони вкладають свою енергію і таланти для вирішення важливих екологічних та соціальних питань, використовуючи актуальні можливості для навчання.

Учителі обирають зміст навчання на основі запитів мешканців громади, дотримуючись практичного підходу і методу проєктів. Зміст навчання, як слушно зауважує Б. Лавлес (Loveless), закорінений у місцевий контекст, однак знайдені рішення проблем потенційно можуть бути застосовані у всьому світі [15]. Використовуючи цей підхід до навчання, педагоги повинні завжди орієнтувати уроки на здобувача освіти. Учні мають знаходити проблеми для дослідження, які стосуються їх особистого досвіду і є для них важливими, і відчувати себе здатними самостійно вирішувати проблеми громади.

Учні проводять дослідження за певним предметом у межах обраного проєкту, актуального для місцевої громади, і мають можливість використовувати різноманітні інструменти для вивчення обраної проблеми. Однак, незважаючи на те, що освіта на місцевому рівні має велике значення для формування досвіду й активної громадянської позиції, вчителі повинні проводити регулярні моніторинг формування компетентностей і оцінювання набутих знань і вмінь, а також встановлювати чіткі цілі навчання та критерії оцінювання.

Згідно з другим принципом, РВЕ-освітнє середовище пропонує розуміння класу як громади. Дж. Грюневальд і Д. Сміт (Gruenewald, Smith) наполягають на тому, що необхідно подолати ізоляцію традиційного шкільного навчання від громадського життя, формулюючи це таким чином: «Стіни шкіл мають стати більш проникними, а місцева співпраця та ініціативи мають бути підтримувані, щоб освіта справді стала громадською» [14]. Плідний обмін досвідом між освітніми закладами і громадою є ключем до того, щоб зробити середовище громади ідеальним для РВЕ, а школу – науково-дослідницьким хабом.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для досягнення мети дослідження використано комплекс методів, а

саме: аналіз сучасного стану досліджуваної проблеми, типологічний аналіз для виділення принципів та переваг РВЕ в аспекті формування активної громадянської позиції, описовий метод для їхньої характеристики.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

Основними цілями навчання в межах педагогіки місця є формування свідомого ставлення до навчання, покращення академічних результатів, вплив на місцеві спільноти та сприяння розумінню навколишнього світу.

До типологічних ознак цього педагогічного підходу належить те, що:

- навчання ґрунтується на місцевих контекстах;
- навчальний досвід орієнтований на учня та персоналізований;
- зміст навчання є актуальним;
- соціально-емоційне навчання є пріоритетом;
- навчання є міждисциплінарним;
- уроки побудовано на основі запитів учнів або місцевої громади;
- учні навчаються бачити світ у екологічному, політичному, економічному, соціальному, культурному та інших ракурсах;
- учні мають більше свободи і самостійності, що підвищує мотивацію та наполегливість;
- учні можуть досягти більш глибоких та комплексних результатів навчання, сформувати необхідні компетентності;
- учні краще розуміють світ навколо себе та себе як членів громади і представників певної спільноти;
- в учнів формується відповідальне ставлення до місця, у якому вони живуть, до рідної культури і мови.

Педагогічний підхід РВЕ передбачає орієнтацію на учнів – освітній процес адаптований до місцевої аудиторії та індивідуальних стилів навчання учнів. Навчальні програми розробляються за участю представників громади, батьків і учнів, зокрема, з акцентом на питаннях, які мають особисте значення для учнів.

Педагогіка, орієнтована на територіальну громаду, є актуальною, оскільки вона пов'язує навчання зі специфікою території і людей, а також з можливостями та викликами, які там існують. Модифікована у такий спосіб освіта ініціює процес соціальних змін, занурюючи учнів у місцеву природу, культуру, мистецьку спадщину, а також багате розмаїття можливостей на рівні громади. Учні набувають досвіду громадянської діяльності. У процесі дорослішання учнів їхнє розуміння місцевої проблематики та участь у громадянському житті стають поштовхом для

вивчення регіональних, національних та глобальних проблем.

У межах РВЕ акцент робиться на проектно-орієнтованому та дослідницькому навчанні. Учням надаються можливості застосовувати навички критичного мислення під час проведення комплексних експериментальних досліджень природних і культурних систем, спрямованих на вирішення реальних проблем громади. Навчання ґрунтується на спостереженні: учні досліджують проблеми економічного, екологічного, соціально-політичного та культурного характеру, роблячи прогнозування, збір та аналіз даних, формулюючи висновки, оприлюднюючи результати досліджень.

РВЕ сприяє соціальній та економічній життєздатності громади, адже формує міцні зв'язки між місцевими соціальними та екологічними організаціями та їхніми прихильниками у школах і громадах.

Педагогічний підхід РВЕ та національно-патріотичне і громадянське виховання, тобто формування свідомої громадянської позиції, не є новими концепціями в педагогіці, але ідея їхнього поєднання може дати нову корисну перспективу. У таблиці подано переваги навчання за принципами РВЕ, зокрема, в аспекті формування активної громадянської позиції.

Таблиця

Переваги РВЕ

Переваги	Очікуваний результат
Підвищення зацікавленості й мотивації учнів	Підвищення успішності навчання
Підвищення допитливості	
Розуміння цілей навчання	
Підвищення громадянської активності	Формування активної громадянської позиції
Зміцнення зв'язків між учнями та громадою	
Підвищення екологічної свідомості	
Підвищення національної свідомості	
Підвищення громадянської відповідальності	
Поглиблення критичного мислення	Розвиток soft skills
Поглиблення дизайнерського мислення	
Поглиблення навичок роботи у команді та лідерських якостей	

Освітнє середовище, організоване за принципами РВЕ, створює умови для успішної самореалізації, вибору індивідуальної життєвої траєкторії, сприяє ширшому залученню молоді до різноманітних громадських рухів і організацій, для того, щоб вона могла усвідомлювати, що від неї щось залежить, її думку враховують і беруть до відома під час прийняття стратегічних рішень. Особливо актуальною є така освітня діяльність у кризових умовах повномасштабної агресії.

Партнерські відносини між школою, родиною та громадою здатні покращити освітні програми та психологічний клімат, надати емоційну підтримку, поліпшити виховні навички батьків та зміцнити їхній авторитет в очах дітей, а також допомогти вчителям у їхній роботі. Однак головна причина налагодження співпраці між школою і громадою полягає в тому, щоб допомогти учнівській молоді досягти успіху в школі та в подальшому житті. Коли батьки, вчителі, учні та інші члени громади сприймають один одного на рівних, навколо учнів формується небайдужа спільнота. Тобто, РВЕ зміцнює міжгенераційні зв'язки.

Педагогіка, орієнтована на територіальну громаду, допомагає вчителям і учням глибше відчувати суспільні настрої і запити, критичніше мислити щодо суспільно-політичних подій і процесів, проявляти громадянську активність.

Головними напрямками прояву громадянської активності української молоді в сучасних умовах є участь у суспільно-політичному житті та волонтерська діяльність.

Участь у суспільному і політичному житті найчастіше проявляється у взаємодії з громадським самоврядуванням.

Волонтерська діяльність в Україні сьогодні є дуже поширеною і різноманітною. Українська молодь бере активну участь у допомозі ЗСУ, вразливим верствам населення (зокрема, внутрішньо переміщеним особам), ековолонтерстві, зооволонтерстві тощо.

Імплементация педагогічного підходу РВЕ в українську освіту дозволяє посилити роль школи як соціального інституту, який виховує і формує світогляд молодого покоління. На основі концепцій національно-патріотичного виховання в системі освіти України і принципів РВЕ необхідно вибудувати чітку систему заходів, спрямованих на формування громадянськості. Школа має відновити свою виховну і просвітницьку місію, яка в останні роки в силу об'єктивних причин (передусім, перехід до дистанційного навчання), відійшла на другий план.

Варто виробити комплексний план роботи, до якого мають входити:

- зустрічі з представниками громадських організацій, військовими, волонтерами, представниками місцевого самоврядування, органів внутрішніх справ, правниками, представниками бізнесу та промисловості, експертами і спеціалістами з різних галузей тощо;
- екскурсії, в тому числі до органів місцевого самоврядування, різноманітних державних і комерційних установ, громадських організацій, наприклад, до міських осередків Пласту тощо;
- диспути, дебати і круглі столи з проблем, важливих і актуальних для громади;
- розробка на основі цих зустрічей, екскурсій і круглих столів кейса проєктів (інженерно-технічних, економічних, інформаційних тощо), актуальних для територіальної громади, які пропонуються учням для дослідження;
- громадянські акції, спрямовані на підтримку війська, вразливих верств населення, захисту довкілля тощо.

Слід також посилити співпрацю школи з громадськими та молодіжними організаціями, які є важливим інститутом формування активної громадянської позиції. Спільні акції та заходи школи та громадських осередків сприятимуть створенню єдиного громадського простору.

Також варто звернути увагу на стосунки молоді й медіа. Необхідно проводити заходи, спрямовані на підвищення медіаграмотності учнів, дотримання ними правил інформаційної безпеки та гігієни. Спільноти у соціальних мережах, пов'язані з різними формами громадянської активності, зокрема, волонтерством, є потужним засобом формування громадянськості молоді, її національно-патріотичного виховання.

Громадянська активність сприяє розвитку громадянських знань, відповідальності та участі в індивідуальних та колективних діях на підтримку управління громадою природними та культурними ресурсами та вирішення питань, що становлять суспільний інтерес.

Педагогічний підхід РВЕ загалом залучає молодь до визначення актуальних для громади проєктів. Громадянська активність є найбільш ефективною, коли вона спирається на фундамент, закладений під час навчання. Взаємодія школи і громадських організацій має бути спрямована на виховання громадянського патріотизму, який ґрунтується на засадах гуманізму, демократизму, пріоритету прав і свобод людини. Такий патріотизм передбачає свідомість, моральність і правову культуру.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Активна участь молоді у громадському житті є запорукою успіху і прогресу українського суспільства, адже саме сьогоднішній учнівській молоді доведеться відроджувати і розбудовувати післявоєнну Україну, втілювати ідеї демократизму, входити до європейського простору.

РВЕ – це освітній підхід, який використовує всі аспекти місцевого середовища, зокрема, культурний, історичний та соціально-політичний, а також природне та штучне середовище як інтегральний контекст для навчання. У своїх найрозвиненіших формах цей педагогічний підхід передбачає чіткий фокус на навчанні через залучення до громадянської діяльності та участь у суспільно корисних проєктах, що мають очевидну актуальність для місцевої громади. РВЕ прагне пов'язати навчання з екологічним, культурним та історичним контекстом, в якому здійснюється освітній процес.

Імплементация передового зарубіжного педагогічного досвіду, зокрема, упровадження концептуальних засад РВЕ в українську шкільну освіту відкриває широкі можливості для посилення національно-патріотичного виховання, формування активної громадянської позиції та екологічної свідомості.

Педагогічний підхід РВЕ надає широкі можливості для формування свідомої громадянської позиції, адже він ґрунтується на активній взаємодії школи і територіальної громади.

Участь учнів у громадському житті, робота над проєктами, що стосуються реальних проблем громади, окрім підвищення успішності навчання і розвитку soft skills, сприяє вихованню патріотизму і громадянської відповідальності, формуванню свідомого світогляду.

Педагогічний підхід РВЕ сприяє посиленню ролі школи і вчителів, зокрема, як медіаторов і координаторів співпраці з громадськими та молодіжними організаціями, органами місцевого самоврядування, організаторів підвищення медіаграмотності учнів.

Перспективи подальших досліджень. Представлені результати є основою для перевірки шляхом емпіричного дослідження, спрямованого на імплементацию принципів РВЕ у діяльність ЗЗСО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] О. М. Власенко, «Зарубіжні моделі формування активної

- громадянської позиції школярів в освітньому закладі», *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, вип. 63, с. 34–37, 2018.
- [2] Л. В. Задорожна-Княгницька, «Формування громадянської позиції школярів: регіональний аспект», *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*, вип. 62, с. 63–70, 2020.
- [3] В. Кизенко, «Громадянська освіта і виховання – основа громадянського суспільства», *Біологія і хімія в рідній школі*, № 10, с. 34–37, 2015.
- [4] Міністерство освіти і науки затвердило Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdylo-novu-kontseptsiyu-patriotychnogo-vyhovannya/> Дата звернення: Лип. 18, 2023.
- [5] Г. Мелеганіч, «Громадянська освіта як необхідна передумова євроінтеграції України», *Міжнародний науковий вісник*, вип. 2(18), с. 22–37, 2018. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/31515/1/Мелеганіч%20Громадянська%20освіта..pdf> Дата звернення: Серп. 9, 2023.
- [6] А. С. Мороз, «Формування активної громадянської позиції молоді як запорука успішної інтеграції України до світового співтовариства», *Гілея*, вип. 41, с. 490–501, 2010.
- [7] Т. В. Наливайко, «Формування громадської позиції особистості», *Науковий вісник Херсонського державного університету*, т. 1, вип. 2, с. 100–103, 2014.
- [8] В. Сухіна, О. Шапаренко, «Про досвід США у громадянському вихованні», на *Всеукр. наук.-практ. конф. Американська філософія освіти очима українських дослідників*. Полтава : ПОІППО, 2005, с. 187–193.
- [9] A. Azano, «The possibility of place: One teacher's use of place-based instruction for English students in a rural high school», *Journal of Research in Rural Education*, vol. 26(10), Pp. 1–12, 2011.
- [10] G. Biesta, «Education and the democratic person: Towards a political conception of democratic education», *Teachers College Record*, vol. 109, Pp. 740–769, 2007.
- [11] G. Biesta, «How to exist politically and learn from it: Hannah Arendt and the problem of democratic education», *Teachers College Record*, vol. 112, pp. 9–10, 2010.

- [12] A. Deringer, «Mindful Place-Based Education: Mapping the Literature», *Journal of Experiential Education*, vol. 40, is. 4, 2017.
<https://doi.org/10.1177/1053825917716694>
- [13] J. Gould, *Guardians of Democracy: The Civic Mission of Schools*. Philadelphia: Lenore Annerberg Institute of Civics of the Annenberg Public Policy Center, Campaign for the Civic Mission of Schools, 2011.
- [14] D. A. Gruenewald, G. A. Smith, *Place-based education in the global age: Local diversity*. New York, NY: Psychology Press, 2014.
- [15] B. Loveless, «Guide on Place-Based Education», *Education corner*, 2023. [Online]. Available: <https://www.educationcorner.com/place-based-education-guide.html> Application date: August 12, 2023.

THE EFFECTIVENESS OF PLACE-BASED EDUCATION IN THE ASPECT OF FORMING AN ACTIVE CIVIL POSITION

Viktorija Perevozniuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Linguodidactis and Journalism
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University.
Kremenchuk, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0001-9225-3459>
viktoriaperevozniuk@gmail.com

Abstract. The article examines the effectiveness of Place-based education (PBE) in the aspect of forming an active civic position. Place-based education is a pedagogical approach that emphasizes the connection between the learning process and the territorial community in which teachers and students live. It is noted that one of the main types of educational activity according to this pedagogical approach is the solution of real problems of the community: environmental, social, related to the violation of rights and various manifestations of discrimination. It was emphasized that a very important area of activity within the framework of PBE is volunteering, which is extremely relevant for the Ukrainian present. The basic principles, the observance of which can maximize the effectiveness of this pedagogical approach, are highlighted. The essence of the first principle is that training should take place in interaction with the local community. The second principle assumes that in the PBE educational environment, the classroom and the school are identified with the territorial community. This can be achieved if students independently investigate the problems of the community outside the school classrooms,

and experts from various fields of knowledge are involved in the educational process. It is emphasized that the idea of combining PBE with national-patriotic and civic education can give a new useful perspective. The advantages of studying according to the principles of PBE are considered, in particular, in the aspect of forming an active civic position. It is substantiated that the educational environment, organized according to the principles of PBE, creates conditions for successful self-realization, the choice of an individual life trajectory, promotes wider involvement of young people in various social movements and organizations, so that they can realize that something depends on them, their opinion is taken into account and take into account when making strategic decisions. Pedagogy focused on the territorial community helps teachers and students to more deeply feel social moods and requests, to think more critically about social and political events and processes, to show civic activity. Such educational activity is especially relevant in crisis conditions of full-scale aggression.

Keywords: Place-based education or PBE; forming an active civic position; civic activism; local community; interaction between school and community; project method.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] O. M. Vlasenko, «Zarubizhni modeli formuvannia aktyvnoi hromadianskoi pozytsii shkolariv v osvitnomu zakladi», Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy, vyp. 63, s. 34–37, 2018. (in Ukraine)
- [2] L. V. Zadorozhna-Kniahnytska, «Formuvannia hromadianskoi pozytsii shkolariv: rehionalnyi aspekt», Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriiia: pedahohika i psykholohiia, vyp. 62, s. 63–70, 2020. (in Ukraine)
- [3] V. Kyzenko, «Hromadianska osvita i vykhovannia – osnova hromadianskoho suspilstva», Biolohiia i khimiia v ridnii shkoli, № 10, s. 34–37, 2015. (in Ukraine)
- [4] Ministerstvo osvity i nauky zatverdylo Zakhody shchodo realizatsii Kontseptsii natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy do 2025 roku. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdylo-novu-kontseptsiyu-patriotychno-go-vyhovannya/> Data zvernennia: Lyp. 18, 2023. (in Ukraine)
- [5] H. Melehanych, «Hromadianska osvita yak neobkhidna peredumova yevrointehratsii Ukrainy», Mizhnarodnyi naukovyi visnyk, vyp. 2(18),

- s. 22–37, 2018. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/31515/1/М_елеганич%20Громадянська%20освіта..pdf Data zvernennia: Serp. 9, 2023. (in Ukraine)
- [6] A. S. Moroz, «Formuvannia aktyvnoi hromadianskoi pozytsii molodi yak zaporuka uspishnoi intehratsii Ukrainy do svitovoho spivtovarystva», Hileia, vyp. 41, s. 490–501, 2010. (in Ukraine)
- [7] T. V. Nalyvaiko, «Formuvannia hromadskoi pozytsii osobystosti», Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu, t. 1, vyp. 2, s. 100–103, 2014. (in Ukraine)
- [8] V. Sukhina, O. Shaparenko, «Pro dosvid SShA u hromadianskomu vykhovanni», na Vseukr. nauk.-prakt. konf. Amerykanska filozofia osvity ochyma ukrainskykh doslidnykiv. Poltava : POIPPO, 2005, s. 187–193. (in Ukraine)
- [9] A. Azano, «The possibility of place: One teacher's use of place-based instruction for English students in a rural high school», Journal of Research in Rural Education, vol. 26(10), Pp. 1–12, 2011. (in English)
- [10] G. Biesta, «Education and the democratic person: Towards a political conception of democratic education», Teachers College Record, vol. 109, pp. 740–769, 2007. (in English)
- [11] G. Biesta, «How to exist politically and learn from it: Hannah Arendt and the problem of democratic education», Teachers College Record, vol. 112, Pp. 9–10, 2010. (in English)
- [12] A. Deringer, «Mindful Place-Based Education: Mapping the Literature», Journal of Experiential Education, vol. 40, is. 4, 2017. <https://doi.org/10.1177/1053825917716694> (in English)
- [13] J. Gould, Guardians of Democracy: The Civic Mission of Schools. Philadelphia: Lenore Annerberg Institute of Civics of the Annenberg Public Policy Center, Campaign for the Civic Mission of Schools, 2011. (in English)
- [14] D. A. Gruenewald, G. A. Smith, Place-based education in the global age: Local diversity. New York, NY: Psychology Press, 2014. (in English)
- [15] B. Loveless, «Guide on Place-Based Education», Education corner, 2023. [Online]. Available: <https://www.educationcorner.com/place-based-education-guide.html> Application date: August 12, 2023. (in English)

Стаття надійшла до редакції
08 грудня 2023 року

DOI [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\(56\)-131-146](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-131-146)
УДК 377.147

Сергеева Лариса Миколаївна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри професійної і вищої освіти
Центрального інституту післядипломної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-7177-3014>
lase2508@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ІТ-ФАХІВЦІВ У ПРОЦЕСІ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У представленій статті розглядається важливість організаційно-педагогічних умов для успішного формування готовності майбутніх ІТ-фахівців до професійної діяльності в умовах змішаного навчання. Під впливом глобалізаційних і трансформаційних процесів в Україні відбувається модернізація освітньої галузі. Країни, зіткнувшись з глобалізаційними проблемами розширення та інтеграції ринків праці, старіння населення, зростання рівня міграції та безробіття, розпочали пошук дієвих засобів для протистояння викликам сучасності. Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування та розроблення організаційно-педагогічних умов формування готовності до професійної діяльності майбутніх ІТ-фахівців у процесі змішаного навчання. Актуальність статті полягає у зростаючій важливості ІТ-галузі в Україні та необхідності підготовки майбутніх ІТ-фахівців. Зазначено, що змішане навчання, що поєднує традиційні методи з використанням онлайн-ресурсів та інтерактивних платформ, стає дедалі популярнішим у сучасній освіті. Дослідження організаційно-педагогічних умов в цьому контексті надає важливі відповіді на те, як ефективно підготувати майбутніх ІТ-спеціалістів, забезпечуючи їм необхідні фахові навички та знання для успішної кар'єри в цій галузі, сформованість яких впливає на ефективність та якість організації та результатів освітнього процесу. Встановлено, що зростання конкуренції в сфері ІТ вимагає нових підходів до навчання, а вивчення організаційно-педагогічних умов формування готовності ІТ-фахівців стає ключовим для підвищення якості освіти в цій галузі. У статті розглядаються ключові аспекти, які впливають на

підготовку майбутніх фахівців ІТ-спеціальностей, зосереджуючись на особливостях, технологіях та педагогічних стратегіях, які сприяють оптимальному засвоєнню знань та навичок. Стаття висвітлює важливість планування занять, використання інтерактивних методик, відкритих діалогів та практичних завдань для активного залучення здобувачів до процесу навчання. Акцентується увага на підтримці зацікавленості здобувачів освіти до професійної тематики через різноманітність методів і форм навчання, що сприяють більш ефективному вивченню ІТ-дисциплін у змішаному форматі.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології; змішане навчання; майбутні фахівці; фахівці з інформаційних технологій; освітній процес; готовність до професійної діяльності.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Українська система освіти постала перед низкою викликів: по-перше, глобалізація, що спонукає до жорсткої конкуренції у боротьбі за ресурси, у тому числі за кваліфіковані кадри; по-друге, діджиталізація суспільства, що пришвидшує темпи діяльності та розвитку освіти; по-третє, демографічні зміни, що потребують швидкої адаптації закладів освіти до діяльності в нових демографічних та соціальних реаліях. У сучасному світі, який характеризується швидкими змінами, узгодження між ринком праці, ринком освітніх послуг та кризовими ситуаціями є особливо важливим. Узгодження має відбуватися за кількома напрямками: кількість фахівців (ринок освітніх послуг повинен забезпечувати підготовку достатньої кількості фахівців, щоб задовольнити цей попит); якість підготовки майбутніх фахівців, які випускаються з закладів освіти (повинні мати необхідні знання, компетентності та навички для успішної роботи); перелік професій, (постійний розвиток ринку праці, поява нових надсучасних професій).

Відповідно до цих напрямів ринок освітніх послуг має реагувати на ці зміни та пропонувати високоякісну підготовку за новими професіями. Таким чином, за умови взаємовигідного об'єднання зусиль освіти, науки та виробництва, співпрацюючи з органами державної влади можна забезпечити підготовку висококваліфікованих фахівців.

З метою здійснення аналізу готовності майбутніх ІТ-фахівців до використання цифрових технологій в процесі змішаного навчання виникає необхідність уточнення організаційно-педагогічних умов, сформованість яких має безперечний вплив на ефективність, якість організації та

результати освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні підходи до вивчення та узагальнення теоретичних досліджень, пов'язаних зі змістом, шляхами, формами професійної підготовки майбутніх фахівців, презентовані у працях В. Бикова [11], О. Спіріна, К. Осадчої [8], І. Смирнової [9], Л. Карташової, А. Гуржія [12], А. Кононенка [10], В. Манька [1], М. Братко, О. Пюра [2] та ін.

Зокрема, В. Манько, досліджуючи поняття «педагогічні умови», пропонує розглядати це явище як взаємозв'язану сукупність внутрішніх параметрів і зовнішніх характеристик функціонування, що забезпечує високу результативність навчального процесу і відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності [1]. У свою чергу, О. Пюра стверджує, що термін «педагогічні умови» це сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених чинників, які забезпечують очікувану ефективність освітнього процесу та сприяють досягненню зазначених цілей [2].

Питання моделювання та впровадження змішаного навчання у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) відображаються в працях О. Спіріна, К. Осадчої, С. Сидоренка, В. Кухаренка, Ю. Триус, Г. Ткачук, Т. Собченко та ін. Проблемам підготовки ІТ-фахівців у закладах фахової передвищої освіти (далі – ЗФПО) присвятили свої праці А. Кононенко, О. Спірін та К. Осадча [19], Л. Карташова, А. Квятковська [17], [12], О. Клехо [18], І. Тарасюк [4], [5] та ін.

Водночас аналіз наукових джерел з теми дослідження засвідчив відсутність праць, присвячених комплексному вивченню проблеми.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування та розроблення організаційно-педагогічних умов формування готовності до професійної діяльності майбутніх ІТ-фахівців у процесі змішаного навчання.

Завдання дослідження передбачають визначити організаційно-педагогічні умови формування готовності до професійної діяльності майбутніх ІТ-фахівців у процесі змішаного навчання; уточнити організаційно-педагогічних умов, сформованість яких має безперечний вплив на ефективність, якість організації та результати освітнього процесу.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Здійснюючи аналітичний огляд та узагальнення сутнісних характеристик зазначених вище дефініцій, можна зробити висновок про

те, що організаційно-педагогічні умови – це сукупність чинників підготовки майбутніх ІТ-фахівців у процесі використання технологій змішаного навчання, які будуть націлені на формування професійних якостей, компетентностей та готовності до професійної діяльності. Відповідно, організація підготовки майбутніх ІТ-фахівців у процесі змішаного навчання має бути з використанням засобів цифровізації. Цифрові технології (далі – ЦТ) як сучасний інструментарій, дозволяють створити ефективну та сучасну систему підготовки фахівців, які відповідають вимогам ринку праці. Зазначене, як показує аналітика, стимулюватиме у майбутніх ІТ-фахівців розвиток готовності до майбутньої професійної діяльності та сприятимуть розширенню кола їх навичок. Аналіз досліджень [5], [7], [8], [12] дає можливість погодитись, що інформаційно-комунікаційні технології (далі – ІКТ) мають низку переваг перед традиційними засобами навчання, які роблять їх особливо ефективними для підготовки майбутніх ІТ-фахівців, а саме:

1) ІКТ дозволяють здобувачам навчатися в будь-який час і в будь-якому місці.

2) ІКТ дозволяють здобувачам отримувати якісну освіту, незалежно від їхнього місця проживання.

3) ІКТ дозволяють використовувати сучасні методи навчання, які забезпечують якісне засвоєння знань та навичок.

4) ІКТ дозволяють адаптувати процес навчання до індивідуальних потреб кожного здобувача освіти.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ/ RESEARCH METHODS

Для досягнення мети дослідження нами використовувався аналітичний метод, який передбачає вивчення і систематизацію наукової літератури, матеріалів практики використання різноманітних методів і форм навчання, що сприяють більш ефективному вивченню ІТ-дисциплін у змішаному форматі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

У «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки» [20] зазначається, що пріоритетним завданням розвитку освіти на сьогодні є реформування системи освіти відповідно до викликів, зокрема сформованих кризовими обставинами (COVID-19 та російська агресія проти України); дотримання принципу студентоцентрованого навчання в організації освітнього процесу.

На основі аналізу наукових джерел та в ході педагогічних спостережень [3], [8], [11], [12], нами констатовано, що ефективний вплив на процес підготовки майбутніх ІТ-фахівців мають наступні *організаційно-педагогічні умови* формування готовності до професійної діяльності:

Забезпечення відповідності змісту навчання потребам ринку праці.

Використання сучасних технологій змішаного навчання, зокрема ІКТ.

Організація ефективної взаємодії між викладачами та здобувачами в процесі змішаного навчання.

Сприяння наявності комфортних умов для змішаного навчання.

Формування сприятливого інформаційного середовища ЗФПО для розвитку пошуково-творчих здібностей майбутніх ІТ-фахівців у процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Створення професійно-спрямованого освітнього простору.

Розглянемо їх докладніше. Отже, серед інших організаційно-педагогічних умов виокремлюємо умову *забезпечення відповідності змісту навчання потребам ринку праці*, що беззаперечно передбачає аналіз потреби ринку праці у ІТ-фахівцях. Цей аналіз дозволяє визначити, які компетенції, знання, вміння та навички є необхідними для успішної професійної діяльності в цій галузі. Не менш важливим є узгодження навчальних програм із результатами аналізу потреб ринку праці. Навчання має бути спрямоване на формування у майбутніх фахівців тих компетентностей, знань, умінь та практичних навичок, які є необхідними для їхньої майбутньої професійної діяльності.

Співпраця ЗФПО із стейкхолдерами та соціальними партнерами належить до фундаментальних принципів освітньої політики. Реалізація принципів соціального партнерства передбачає здійснення різноманітних заходів: спільний аналіз ринку праці, розробка навчальних планів і програм освіти, системне їхнє оновлення, конкретизація вимог щодо компетенцій і навичок випускників, організація виробничої практики студентів на підприємствах, підтримка підвищення кваліфікації педагогічних працівників, конкурси професійної майстерності, участь у спеціальних акціях (ярмарки, виставки, презентації), підтримка спільних інтересів, інформаційні послуги тощо.

Наступна організаційно-педагогічна умова передбачає застосування ІКТ у процесі навчання майбутніх ІТ-фахівців та дозволяє формувати у них поряд з іншими так звані «м'які» навички (soft skills), які є важливими для майбутньої професійної діяльності, а саме: критичне мислення, що є важливою навичкою для ІТ-фахівців, які працюють з інформацією, технологіями; командна робота,

що є важливою навичкою для фахівців, які працюють в команді та комунікація, адже саме ІКТ дозволяють здобувачам розвивати навички комунікації, що є важливою навичкою для фахівців, які працюють з людьми та навички самостійної роботи, що є надважливою навичкою для ІТ-фахівців, які працюють в змішаному форматі. Для вирішення багатьох завдань потрібні будуть фахівці, які розуміються одночасно в декількох областях знань. Фахівець по великим даними в HR – одна з професій майбутнього. Для неї потрібно буде як знання математики, ІТ-систем, так і розуміння ключових аспектів роботи з персоналом.

Слід наголосити на важливості організації ефективної взаємодії між викладачами та здобувачами освіти в процесі змішаного навчання. Проаналізуємо, як визначали українські та зарубіжні дослідники поняття «змішане навчання» (див. табл.).

Таблиця

**Аналіз терміну «змішане навчання»
українськими та зарубіжними науковцями**

Визначення	Науковці
Змішане навчання – це процес здобування знань, умінь і навичок, що супроводжується поєднанням різних технологій навчання	Т. Собченко [13]
Цілеспрямований процес передання і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, заснований на поєднанні технологій традиційного, комп'ютерно-орієнтованого, дистанційного та мобільно орієнтованого навчання	Г. Ткачук [14]
Формальна освітня програма, яка передбачає навчання в межах освітнього закладу, дистанційне навчання та методи, що поєднують ці форми навчання	М. Christensen, М. Horn, Н. Staker [15]
Змішане навчання – навчальна методологія, викладання та підхід, який поєднує в собі традиційні методи в класі з комп'ютерною опосередкованою діяльністю для навчання. Сильними сторонами навчання є комбінація різних технологій в єдиний інтегрований навчальний процес	В. Кухаренко [16]

Так, наприклад, у своєму дослідженні А. Гуржій, Л. Карташова та А. Квятковська [12], зазначають, що серед чинників, що впливають на несистемність упровадження змішаного навчання в ЗФПО можна виокремити: відсутність цифрового контенту, чітко регламентованих норм, готових матеріалів у цифровому форматі; відсутність знань і вмінь учасників освітнього процесу якісно використовувати ЦТ у викладанні та навчанні; відсутність достатньої обізнаності учасників освітнього процесу про змішане навчання та бажання змінювати традиційну систему навчання; брак часу для розроблення нових електронних курсів та мотивації для цього.

Тому, можна зробити висновок, що *комфортні умови в процесі змішаного навчання ІТ-фахівців в ЗФПО*, що є ще однією організаційно-педагогічною умовою, є умови, які сприяють ефективному засвоєнню знань і навичок, а також забезпечують емоційний комфорт і позитивний психологічний клімат. До таких умов можна віднести:

- гнучкість і доступність змішаного навчання. Здобувачі освіти повинні мати можливість навчатися в будь-який час і в будь-якому місці, що дозволяє їм поєднувати навчання з роботою або іншими заняттями;
- індивідуалізація освітнього процесу в ході змішаного навчання. Цей процес має бути адаптований до індивідуальних потреб кожного здобувача освіти, що сприяє глибокому засвоєнню знань і навичок. Разом з тим, індивідуалізація навчання в процесі змішаного навчання є важливим завданням, яке дозволяє підвищити ефективність навчання і сприяє розвитку компетентностей майбутніх фахівців;
- використання сучасних педагогічних технологій змішаного навчання. Саме ці педагогічні технології дозволяють використовувати інтерактивні методи навчання, які підвищують мотивацію майбутніх ІТ-фахівців і забезпечують якісне засвоєння знань;
- забезпечення мотивації майбутніх фахівців. Мотивація майбутніх фахівців є важливим фактором, який впливає на ефективність навчання. Викладачі мають володіти такими педагогічними технологіями, які будуть сприяти мотивації майбутніх фахівців до навчання впродовж життя;
- створення позитивного психологічного клімату в процесі змішаного навчання. Саме розвиток емпатії та навичок роботи в команді сприяє формуванню позитивного психологічного клімату, забезпечує умови ефективного навчання. Здобувачі освіти мають можливість висловлювати свої думки, задавати питання та брати участь у дискусіях, педагогічні працівники створюють атмосферу довіри та взаємоповаги в колективі;

- побудова професійно-спрямованого освітнього простору, максимально наближеного до майбутньої професійної діяльності майбутніх ІТ-фахівців.

Аналіз результатів сучасних наукових досліджень [4], [12], дає можливість зробити висновок, що заходами, які можуть бути реалізовані для створення комфортних умов в процесі змішаного навчання ІТ-фахівців є:

- розробка навчальних програм, які відповідають індивідуальним потребам майбутніх фахівців;
- використання інтерактивних методів навчання, таких як онлайн обговорення, телеграм-канали, чати, форуми;
- забезпечення доступу до сучасних технологій навчання, таких як електронні навчальні ресурси, віртуальні лабораторії, програми симулятори та інтерактивні дошки, інтерактивні макети;
- заохочення майбутніх фахівців до активного навчання, наприклад, за допомогою групових проектів, презентацій, групової роботи;
- створення позитивного психологічного клімату в аудиторії чи за допомогою відео чатів, наприклад, отримуючи позитивний зворотній зв'язок, підтримку та ін.

Аналізуючи наступну організаційно-педагогічну умову – *створення сприятливого інформаційного середовища* для розвитку пошуково-творчих здібностей майбутніх ІТ-фахівців у процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності, варто реалізувати такі заходи, як: вільний доступ до різноманітних джерел інформації, адже здобувачі повинні мати можливість отримувати інформацію з різних джерел, таких як книги, статті, електронні ресурси, наукові журнали, онлайн бібліотеки та ін.; формування вміння самостійно знаходити та обробляти інформацію, що є необхідним при виконанні навчальних завдань, вміти критично її оцінювати та використовувати для творчої діяльності; стимулювання розвитку творчого мислення, адже студенти повинні бути заохочені до самостійного пошуку нових ідей, вирішення нестандартних завдань та творчого застосування знань. Заходи, які можуть бути реалізовані для створення сприятливого інформаційного середовища для розвитку пошуково-творчих здібностей майбутніх ІТ-фахівців у процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності, включають у себе створення бібліотек, онлайн бібліотек, читальних залів, оснащених сучасними інформаційними ресурсами. Залучення майбутніх фахівців до наукових досліджень, курсових проектів, проектної діяльності, організація конкурсів, олімпіад та

інших заходів, які стимулюють творче мислення, впровадження інтерактивного підходу в освітній процес.

Далі мова піде про необхідність *створення професійно-спрямованого освітнього простору*. Це простір, який забезпечує формування у майбутніх фахівців професійних знань, умінь і навичок, а також необхідних для майбутньої професійної діяльності особистісних якостей [3]. Дійсно, навчання має бути спрямоване на формування у майбутніх ІТ-фахівців фахових навичок, які є необхідними для успішної професійної діяльності в цій галузі (наприклад, робота з ІТ-обладнанням, адміністрування мережі, проектування інформаційних мереж та ін.). Співпраця з роботодавцями дозволяє отримувати від них інформацію про потреби ринку праці та враховувати її у процесі навчання, роботодавці можуть надавати можливість здобувачам проходити практику або стажування в своїх компаніях, що дозволить здобувачам освіти застосувати отримані знання та навички в реальних умовах і отримати досвід практичної діяльності. Співпраця з роботодавцями є важливою умовою для забезпечення якості освіти майбутніх фахівців телекомунікацій. Вона дозволяє закладам освіти отримувати інформацію про потреби ринку праці, забезпечити практичну підготовку майбутніх фахівців і підвищити їхні шанси на успішне працевлаштування.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Сучасний світ характеризується стрімким розвитком технологій, що вимагає від фахівців у галузі інформаційних технологій високих професійних знань та цифрових навичок. У дослідженні автором були проаналізовані організаційно-педагогічні умови, які ефективно впливають на процес підготовки майбутніх ІТ-фахівців.

Встановлено, що визначення організаційно-педагогічних умов для фахівців інформаційних технологій у процесі змішаного навчання є важливою частиною освітнього процесу, адже вони забезпечують ефективність процесу навчання, підготовки, сприяють досягненню його цілей і завдань. Вони мають бути продуманими, виваженими і відповідати сучасним вимогам підготовки майбутніх ІТ-фахівців до професійної діяльності в умовах змішаного навчання. А саме змішане навчання є ефективним підходом, що відповідає вимогам сучасного ринку праці.

Перспективи подальших досліджень. вбачаємо у висвітленні питань підготовки майбутніх ІТ-фахівців до підготовки виконання дипломних проектів в процесі змішаного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES TRANSLATED AND RANSLITER TED)

- [1] В. М. Манько, «Дидактичні умови формування у майбутніх фахівців професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін», *збірник наук. праць Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Соціалізація особистості*, вип. 2, с. 153–161, 2000.
- [2] О. С. Пюра, «Педагогічні умови формування комунікативних умінь і навичок майбутніх педагогів», *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Педагогіка. Психологія. Філософія*, вип. 22, с. 171–174, 2011.
- [3] О. Потапчук «Організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до професійної діяльності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій», *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*, вип. 37, с. 141–143, 2015.
- [4] І. В. Тарасюк, «Впровадження інноваційних технологій в освітній процес закладів фахової передвищої освіти», на *Міжнар. пед. онлайн-конф. Педагогічні інновації в освітньому процесі в умовах пандемії*. Вишня : Вишнянський коледж ЛНАУ, 2021, с. 65–66.
- [5] І. В. Тарасюк, «Інформаційно-освітнє середовище закладу фахової передвищої освіти в умовах дистанційного навчання», на *III наук.-практ. конф. Професійний розвиток в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди*. Київ : ДЗВО «УМО», 2022, с. 145.
- [6] М. В. Братко, М. В. Козир, *Педагогічна інноватика*. Київ, Україна : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021.
- [7] Н. П. Муранова, О. С. Волярська, «Освітні комунікації в умовах інформатизації суспільства: прогнозування і реальність», на *Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. Організаційно-практичні засади розвитку цифрового освітнього простору закладу освіти*. Київ : ДЗВО «Ун-т менеджменту освіти» НАПН України, 2020, с. 115–119. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://bit.ly/2VRjGtc> Дата звернення: Груд. 06, 2023.
- [8] К. Осадча, М. Алієв, «Використання технологій штучного інтелекту для створення ілюстрацій до книг у професійній підготовці майбутніх цифрових дизайнерів», *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного ун-ту. Серія «Педагогіка»*, т. 1, № 30, с. 136–

- 144, 2023. [Електронний ресурс].
Доступно: <http://magazine.mdpu.org.ua/index.php/nv/article/view/3193> Дата звернення: Груд. 06, 2023.
- [9] О. Осипенко, Т. Саєнко, «Актуальні проблеми екоосвіти: формування екологічної компетентності майбутніх архітекторів у технічних університетах», *Вища освіта України*, вип. 2, с. 59–69, 2023.
- [10] К. Лихогляд, А. Кононенко, «Формування професійної компетентності у майбутніх судових механіків: використання ІТ-сервісів», *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*, т. 174, № 18, с. 122–128, 2022. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/50> Дата звернення: Груд. 06, 2023.
- [11] Н. А. Доценко, «Використання навчальних комп'ютерних інтерактивних тренажерів для формування фахових компетентностей у професійній підготовці бакалаврів з агроінженерії в умовах інформаційно-освітнього середовища», *Вісник черкаського національного педагогічного ун-ту імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*, № 1, с. 124–129, 2020. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/124-129> Дата звернення: Груд. 06, 2023.
- [12] А. Гуржій, Л. Карташова, А. Квятковська, В. Зайчук, «Підготовка майбутніх фахівців з телекомунікацій у форматі змішаного навчання: рекомендації щодо проведення практично-лабораторних робіт», *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 3(127), с. 423–450, 2023. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/10/%D0%93%D1%83%D1%80%D0%B6%D1%96%D0%B9.pdf> Дата звернення: Груд. 08, 2023.
- [13] Т. Собченко, «Змішане навчання: поняття та завдання», *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, т. 3, № 75, с. 73–76, 2021.
- [14] Г. В. Ткачук, «Змішане навчання та особливості використання ротаційної моделі у навчальному процесі», *Інформаційні технології в освіті*, № 4(33), с. 143–156, 2017.
- [15] M. Christensen, M. Horn, H. Staker, *Is K-12 Blended Learning Disruptive? An introduction to the theory of hybrids*. Clayton Christensen Institute,

2013. [Online]. Available: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED566878.pdf>
Application date: January 05, 2024.
- [16] В. М. Кухаренко, С. М. Березенська, К. Л. Бугайчук, Н. Ю. Олійник, *Теорія та практика змішаного навчання*. Харків, Україна: «Міськдрук», НТУ «ХПІ», 2016.
- [17] А. Квятковська, «Факторний аналіз дистанційного та змішаного навчання закладів фахової передвищої освіти», *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*, вип. 2, с. 145–149, 2022. [Електронний ресурс]. Доступно: http://visnikkrnu.kdu.edu.ua/statti/2022_2_19.pdf; <https://doi.org/10.32782/1995-0519.2022.2.19> Дата звернення: Груд. 20, 2023.
- [18] О. Клехо, Т. Четверикова, «Особливості запровадження технології змішаного навчання у педагогічному коледжі», *Інноватика у вихованні*, т. 1, вип. 13, 2021. <https://doi.org/10.35619/iiv.v1i13.339>
- [19] К. П. Осадча, В. В. Осадчий, О. М. Спірін, В. С. Круглик, «Використання технологій змішаного та дистанційного навчання у педагогічній підготовці бакалаврів професійної освіти», *Інноваційна педагогіка*, вип. 46, с. 155–160, 2022. <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/46.31>
- [20] Кабінет Міністрів України. (2022, Лют. 23). *Розпорядження № 286-р «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>

ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF READINESS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY OF FUTURE IT-SPECIALISTS IN THE PROCESS OF BLENDED LEARNING

Larysa Sergeieva,

Doctor of pedagogical sciences, professor,
Head of the department of professional and higher education
Postgraduate Education Central Institute
SIHE «University of Education Management».
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-7177-3014>
lase2508@gmail.com

Abstract. This article discusses the importance of organizational and pedagogical conditions for the successful formation of the readiness of

future IT specialists for professional activities in the blended learning environment. Under the influence of globalization and transformational processes, modernization of the educational sector is taking place in Ukraine. Faced with the globalization problems of the expansion and integration of labor markets, aging of the population, rising migration levels and unemployment, countries have begun to search for effective means to face the challenges of modernity. The purpose of the article is the theoretical and methodological substantiation and development of organizational and pedagogical conditions for the formation of readiness for professional activities of future IT specialists in the process of blended learning. The relevance of the article lies in the growing importance of the IT industry in Ukraine and the need to train future IT specialists. It is noted that blended learning, combining traditional methods with the use of online resources and interactive platforms, is becoming increasingly popular in modern education. The study of organizational and pedagogical conditions in this context provides important answers to how effectively prepare future IT specialists, providing them with the necessary professional skills and knowledge for a successful career in this field, the formation of which affects the efficiency and quality of the organization and the results of the educational process. It has been established that increased competition in the IT field requires new approaches to education, and the study of organizational and pedagogical conditions for developing the readiness of IT specialists is becoming key to improving the quality of education in this area. The article examines the key aspects influencing the preparation of future IT specialists, focusing on the features, technologies and pedagogical strategies that contribute to the optimal acquisition of knowledge and skills. The article highlights the importance of lesson planning, the use of interactive techniques, open dialogues and the practical tasks of actively involving students in the learning process. Attention is focused on supporting the interest of students in professional topics due to the variety of methods and forms of training that contribute to a more effective study of IT disciplines in a mixed format.

Keywords: information and communication technologies; blended learning; future specialists; information technology specialists; educational process; readiness for professional activities.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] V. M. Manko, «Dydaktychni umovy formuvannia u maibutnikh fakhivtsiv profesiino-piznavalnoho interesu do spetsialnykh dystsyplin», zbirnyk nauk. prats Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M.P. Drahomanova. Sotsializatsiia osobystosti, vyp. 2, s. 153–161, 2000. (in Ukraine)
- [2] O. S. Piura, «Pedahohichni umovy formuvannia komunikatyvnykh umin i navychok maibutnikh pedahohiv», Humanitarnyi visnyk DVNZ «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichni universytet imeni Hryhoriia Skovorody». Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia, vyp. 22, s. 171–174, 2011. (in Ukraine)
- [3] O. Potapchuk «Orhanizatsiino-pedahohichni umovy formuvannia hotovnosti maibutnikh inzheneriv-pedahohiv do profesiinoi diialnosti z vykorystanniam informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii», Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia «Pedahohika, sotsialna robota», vyp. 37, s. 141–143, 2015. (in Ukraine)
- [4] I. V. Tarasiuk, «Vprovadzhennia innovatsiinykh tekhnolohii v osvittii protses zakladiv fakhovoi peredvyshchoi osvity», na Mizhnar. ped. onlain-konf. Pedahohichni innovatsii v osvittomomu protsesi v umovakh pandemii. Vyshnia : Vyshniianskyi koledzh LNAU, 2021, s. 65–66. (in Ukraine)
- [5] I. V. Tarasiuk, «Informatsiino-osvittnie seredovyshche zakladu fakhovoi peredvyshchoi osvity v umovakh dystantsiinoho navchannia», na III nauk.-prakt. konf. Profesiinyi rozvytok v umovakh tsyfrovizatsii suspilstva: suchasni trendy. Kyiv : DZVO «UMO», 2022, s. 145. (in Ukraine)
- [6] M. V. Bratko, M. V. Kozyr, Pedahohichna innovatyka. Kyiv, Ukraina : Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, 2021. (in Ukraine)
- [7] N. P. Muranova, O. S. Voliarska, «Osvitni komunikatsii v umovakh informatyzatsii suspilstva: prohnozuvannia i realnist», na Vseukr. nauk.-prakt. internet-konf. Orhanizatsiino-praktychni zasady rozvytku tsyfrovoho osvittomoho prostoru zakladu osvity. Kyiv : DZVO «Un-t menedzhmentu osvity» NAPN Ukrainy, 2020, s. 115–119. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://bit.ly/2VRjGtc> Data zvernennia: Hrud. 06, 2023. (in Ukraine)
- [8] K. Osadcha, M. Aliiev, «Vykorystannia tekhnolohii shtuchnoho intelektu dlia stvorennia iliustratsii do knykh u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh tsyfrovyykh dyzaineriv», Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho un-tu. Seriia «Pedahohika», t. 1, № 30, s. 136–144, 2023. [Elektronnyi resurs].

- Dostupno: <http://magazine.mdpu.org.ua/index.php/nv/article/view/3193> Data zvernennia: Hrud. 06, 2023. (in Ukraine)
- [9] O. Osypenko, T. Saienko, «Aktualni problemy ekoosvity: formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti maibutnikh arkhitektoriv u tekhnichnykh universytetakh», *Vyshcha osvita Ukrainy*, vyp. 2, s. 59–69, 2023. (in Ukraine)
- [10] K. Lykhohliad, A. Kononenko, «Formuvannia profesiinoi kompetentnosti u maibutnikh sudnovykh mekhanikiv: vykorystannia IT-servisiv», *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka*, t. 174, № 18, s. 122–128, 2022. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/50> Data zvernennia: Hrud. 06, 2023. (in Ukraine)
- [11] N. A. Dotsenko, «Vykorystannia navchalnykh kompiuternykh interaktyvnykh trenazheriv dlia formuvannia fakhovykh kompetentnosti u profesiinii pidhotovtsi bakalavriv z ahroinzhenerii v umovakh informatsiino-osvitnoho seredovyschcha», *Visnyk cherkaskoho natsionalnoho pedahohichnoho un-tu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Serii «Pedahohichni nauky»*, № 1, s. 124–129, 2020. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/124-129> Data zvernennia: Hrud. 06, 2023. (in Ukraine)
- [12] A. Hurzhii, L. Kartashova, A. Kviatkovska, V. Zaichuk, «Pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv z telekomunikatsii u formati zmishanoho navchannia: rekomendatsii shchodo provedennia praktychno-laboratornykh robit», *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, № 3(127), s. 423–450, 2023. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/10/%D0%93%D1%83%D1%80%D0%B6%D1%96%D0%B9.pdf> Data zvernennia: Hrud. 06, 2023. (in Ukraine)
- [13] T. Sobchenko, «Zmishane navchannia: poniattia ta zavdannia», *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, t. 3, № 75, s. 73–76, 2021. (in Ukraine)
- [14] H. V. Tkachuk, «Zmishane navchannia ta osoblyvosti vykorystannia rotatsiinoi modeli u navchalnomu protsesi», *Informatsiini tekhnolohii v osviti*, № 4(33), s. 143–156, 2017. (in Ukraine)
- [15] M. Christensen, M. Horn, H. Staker, *Is K-12 Blended Learning Disruptive? An introduction to the theory of hybrids*. Clayton Christensen Institute, 2013. [Online]. Available: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED566878.pdf> Application date: January 05, 2024. (in English)

- [16] V. M. Kukharenko, S. M. Berezenska, K. L. Buhaichuk, N. Yu. Oliinyk, *Teoriia ta praktyka zmishanoho navchannia*. Kharkiv, Ukraina : «Miskdruk», NTU «KhPI», 2016. (in Ukraine)
- [17] A. Kviatkovska, «Faktornyi analiz dystantsiinoho ta zmishanoho navchannia zakladiv fakhovoi peredvyshchoi osvity», *Visnyk KrNU imeni Mykhaila Ostrohradskoho*, vyp. 2, s. 145–149, 2022. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: http://visnikkrnu.kdu.edu.ua/statti/2022_2_19.pdf; <https://doi.org/10.32782/1995-0519.2022.2.19> Data zvernennia: Hrud. 06, 2023. (in Ukraine)
- [18] O. Klekho, T. Chetverykova, «Osoblyvosti zaprovadzhennia tekhnolohii zmishanoho navchannia u pedahohichnomu koledzhi», *Innovatyka u vykhovanni*, t. 1, vyp. 13, 2021. <https://doi.org/10.35619/iu.v1i13.339> (in Ukraine)
- [19] K. P. Osadcha, V. V. Osadchyi, O. M. Spirin, V. S. Kruhlyk, «Vykorystannia tekhnolohii zmishanoho ta dystantsiinoho navchannia u pedahohichnii pidhotovtsi bakalavriv profesiinoi osvity», *Innovatsiina pedahohika*, vyp. 46, s. 155–160, 2022. <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/46.31> (in Ukraine)
- [20] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2022, Liut. 23). Rozporiadzhennia № 286-r «Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (in Ukraine)

*Стаття надійшла до редакції
03 січня 2024 року*

DOI [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\(56\)-147-170](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-147-170)
УДК 37.01:001.891-021.465-047.44:004

Спирін Олег Михайлович,

доктор педагогічних наук, професор,
директор Інституту цифровізації освіти НАПН України.
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-9594-6602>
spirin@iitlt.gov.ua

Іванова Світлана Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, завідувач відділу відкритих
освітньо-наукових інформаційних систем, старший дослідник
Інституту цифровізації освіти НАПН України.
Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0002-3613-9202>
iv-svetlana@iitlt.gov.ua

Олексюк Василь Петрович,

доктор педагогічних наук, доцент, старший дослідник, доцент кафедри
інформатики та методики її навчання Тернопільського
національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.
Тернопіль, Україна;
провідний науковий співробітник відділу відкритих освітньо-наукових
інформаційних систем Інституту цифровізації освіти НАПН України.
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0003-2206-8447>
oleksyuk@fizmat.tnpu.edu.ua

Мінтій Ірина Сергіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник
відділу відкритих освітньо-наукових інформаційних систем
Інституту цифровізації освіти НАПН України.

Київ, Україна;

доцент кафедри інформатики та прикладної математики
Криворізького державного педагогічного університету.

Кривий Ріг, Україна;

доцент кафедри систем автоматизованого проектування
Національного університету «Львівська політехніка».

Львів, Україна;

доцент кафедри інженерії програмного забезпечення
Державного університету «Житомирська політехніка».

Житомир, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0003-3586-4311>
mintii@iitlt.gov.ua

Вакалюк Тетяна Анатоліївна,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри інженерії програмного забезпечення Державного університету «Житомирська політехніка». Житомир, Україна; провідний науковий співробітник сектору мережних технологій і баз даних відділу відкритих освітньо-наукових інформаційних систем Інституту цифровізації освіти НАПН України. Київ, Україна; професор кафедри інформатики та прикладної математики Криворізького державного педагогічного університету. Кривий Ріг, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0001-6825-4697>
tetianavakaliuk@gmail.com

Кільченко Алла Віленівна,

науковий співробітник сектору мережних технологій і баз даних відділу відкритих освітньо-наукових інформаційних систем Інституту цифровізації освіти НАПН України. Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0003-2699-1722>
kilchenko@iitlt.gov.ua

ЕКСПЕРИМЕНТ З РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. Наведено стислий опис методики використання інформаційно-цифрових технологій для оцінювання результативності педагогічних досліджень, метою якої є розвиток компетентності наукових і науково-педагогічних працівників з використання інформаційно-цифрових технологій для оцінювання результативності педагогічних досліджень. У компетентності виокремлено когнітивний, діяльнісний, мотиваційний та оцінно-рефлексивний компоненти. Розглянуто основні етапи формування педагогічного експерименту. Контрольну групу склали учасники, які працювали самостійно за розробленими матеріалами. Для розвитку компетентності учасників експериментальної групи організовано та проведено дистанційний курс, у якому учасникам запропоновано використання цифрових (веборієнтованих) платформ наукометричних баз відкритого доступу (міжнародних та національних/регіональних) і обмеженого

доступу (Web of Science, Scopus), систем соціо- та альтметрики, цифрових інституційних бібліотечних систем (EPrints), бібліометричних систем для оцінювання результативності педагогічних досліджень. Для виявлення рівня розвитку когнітивного та діяльнісного компонентів учасників експерименту проведено тестування, а мотиваційного та оцінно-рефлексивного – анкетування. Перевірку достовірності гіпотези щодо успішності розробленої методики здійснено методом Фішера, результати застосування якого показують, що учасники, які навчалися за розробленим курсом, на кінець експерименту мали більш високі рівні сформованості усіх компонент компетентності з використання інформаційно-цифрових технологій для оцінювання результативності педагогічних досліджень. Цьому сприяло цілеспрямоване використання усіх компонентів методики, тісний контакт з викладачами та практико-орієнтовані завдання. Розроблена методика може використовуватись для оцінки результативності педагогічних досліджень, у тому числі і впровадження в освітню практику.

Ключові слова: інформаційно-цифрові технології; результативність педагогічних досліджень; компетентність наукових і науково-педагогічних працівників; наукометричні бази даних; формувальний педагогічний експеримент.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Відповідно до Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2030 рр. [1] передбачається впровадження ряду змін, спричинених сучасними викликами. Зокрема, міністр освіти і науки Оксен Лісовий заявив: «Трансформуємо вищу освіту в Україні та наближаємо до європейських стандартів. Зміни у системі вищої освіти давно назріли». Так, одним із завдань Стратегії [1] є «модернізація мережі, укрупнення закладів вищої освіти, підтримка дослідницьких університетів». Алгоритм модернізації/укрупнення на даний момент не визначено, але одним із ключових показників буде оцінювання наукової діяльності закладу вищої освіти в цілому та його наукових і науково-педагогічних працівників (НПП). Актуальність оцінювання наукової діяльності наукових і НПП обумовлена ще й тим, що ці показники використовуються у процесі перевірки відповідності НПП ліцензійним умовам; опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових

ступенів доктора і кандидата наук/доктора філософії; призначення на певні посади – головного редактора, членів редакційної колегії та ін.; формування різноманітних міжнародних і вітчизняних рейтингів закладів вищої освіти (ЗВО) та дослідницьких центрів; оцінювання конкурсних заходів (проектів, що фінансуються з державного бюджету, конкурсу молодих науковців та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча деякі заклади здійснюють спроби створення збалансованого оцінювання діяльності наукових і НПП за багатьма напрямками [2], все ж поки що найбільшу увагу привертають саме наукові дослідження (публікаційна діяльність), так у [3] серед найпопулярніших критеріїв оцінювання визначено кількість статей та h-index наукометричних баз даних Scopus, Web of Science та Google Scholar. У [4], [5] досліджено питання використання альтиметричних показників, зокрема, даних професійної мережі вчених і дослідників ResearchGate, а у [6] – мережі Twitter. У [7], [8] зазначено, що для прийняття рішень на основі даних слід розуміти підходи, практику та результати досліджень, а для цього слід використовувати можливості штучного інтелекту, зокрема у [7] описано розроблену інтелектуальну бібліометричну структуру, яка включає серію традиційних бібліометричних підходів. Різні аспекти використання інформаційно-цифрових технологій (ІЦТ) для оцінювання результативності наукових досліджень розглянуто і у працях вітчизняних дослідників, зокрема, В. Бикова, Т. Вакалюк, С. Іванової, А. Кільченко, І. Мінтій, В. Олексюка, С. Семерікова, О. Спіріна, А. Яцишин і ін.

Проте основоположним при розгляді питання оцінювання наукової діяльності (у даному випадку – публікаційної) має стати не тільки вибір інструментарію оцінювання, а й процес формування компетентностей наукових і НПП щодо використання цього інструментарію.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті: є підвищення рівня розвитку компетентностей наукових і НПП з використання ІЦТ для оцінювання педагогічних досліджень.

Завдання дослідження – опис та аналіз результатів формувального етапу педагогічного експерименту з формування компетентності наукових і НПП з використання ІЦТ для оцінювання педагогічних досліджень.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Ключовим поняттям у дослідженні є *компетентність наукових і НПП з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень* – це здатність особистості на основі опанованих знань, умінь, навичок і набутого досвіду використовувати ІЦТ для організації, планування, проведення власних індивідуальних або спільних наукових досліджень, оцінювати їх, впроваджувати результати в освітню практику та здійснювати моніторинг.

Для характеристики компетентності наукових і науково-педагогічних працівників та визначення її компонентів посилаємося на Концептуально референтну рамку цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників [9]. Одночасно ми враховуємо професійні потреби наукових і науково-педагогічних працівників щодо використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень в умовах воєнного стану. Враховуючи вищезазначене, було визначено наступні компоненти цієї компетентності:

когнітивний (знання змісту базових понять щодо використання ІЦТ, їх сервісів для оцінювання результативності науково-педагогічних досліджень);

діяльнісний (вміння використовувати необхідний функціонал ІЦТ для вирішення конкретного дослідницького завдання);

мотиваційний (усвідомлення потреби використання ІЦТ у професійній діяльності науковця та зацікавленість в отриманні актуальних, додаткових відомостей щодо їх можливостей);

оцінно-рефлексивний (здатність здійснювати рефлексивний аналіз та корекцію цифрової діяльності, оцінювання ефективності власних професійних дій).

У 2023 році співробітниками відділу відкритих освітньо-наукових інформаційних систем Інституту цифровізації освіти НАПН України з метою експериментальної перевірки методики використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень проведено формувальний педагогічний експеримент за такою процедурою:

1) проведено констатувальні зрізи у контрольних (КГ) та експериментальних (ЕГ) групах щодо визначення рівня розвитку компетентності наукових і НПП з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень;

2) розроблено зміст і технології для розвитку компетентності наукових і НПП з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень;

3) проведено навчання наукових і НПП відповідно до розробленої методики використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень;

4) проведено контрольні зрізи КГ та ЕГ щодо визначення рівнів розвитку компетентності наукових і НПП з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень;

5) здійснено аналіз одержаних результатів педагогічного експерименту та їх узагальнення.

Під методикою використання інформаційно-цифрових технологій для оцінювання результативності педагогічних досліджень будемо розуміти теоретично обґрунтовану сукупність методів, способів, прийомів і форм використання інформаційно-цифрових технологій, застосування яких у науково-педагогічній діяльності науковими та науково-педагогічними працівниками дозволяє оцінити результативність педагогічних досліджень та сприятиме розвитку їх компетентності.

Методика використання інформаційно-цифрових технологій для оцінювання результативності педагогічних досліджень ґрунтується на системному, діяльнісному, цифровому, практико-орієнтованому і андрагогічному наукових підходах, що застосовуються при навчанні дорослих.

Метою навчання є розвиток цифрової компетентності наукових і науково-педагогічних працівників з використанням інформаційно-цифрових технологій для оцінювання результативності педагогічних досліджень.

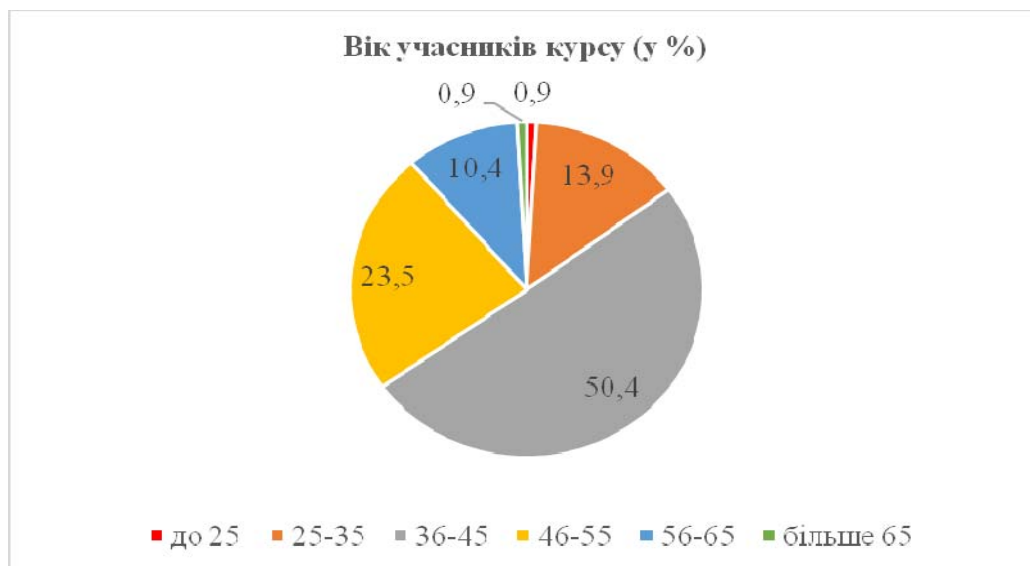
Завданнями навчання є: надати слухачам теоретичні знання з питань опрацювання, використання та оцінювання результативності педагогічних досліджень засобами інформаційно-цифрових технологій; інструментів та програмного забезпечення для їх створення; досвіду їх застосування у науково-дослідній та педагогічній діяльності; сформувати вміння та навички використання сервісів інформаційно-цифрових технологій для оцінювання результативності педагогічних досліджень; підвищити рівень цифрової компетентності наукових і науково-педагогічних працівників для забезпечення оцінювання результативності педагогічних досліджень.

Досягнення навчальних цілей здійснювалось за допомогою комплексу таких форм організації навчання як онлайн лекції, дистанційний курс, семінари, тренінги, практичні заняття, консультування, контрольні заходи щодо оцінювання навчальних досягнень слухачів. У ході проведення занять використовувались такі методи навчання: організації навчально-пізнавальної діяльності, стимулювання та мотивації, контролю (анкетування та тестування). Засоби: цифрові (веборієнтовані) платформи наукометричних баз відкритого доступу (міжнародні та національні/регіональні) і обмеженого доступу (Web of Science, Scopus); системи соціо- та альтметрики, цифрові інституційні бібліотечні системи (EPrints), бібліометричні системи для оцінювання результативності педагогічних досліджень.

Результатом є розвиток компетентності наукових і науково-педагогічних працівників з використання інформаційно-цифрових технологій для оцінювання результативності педагогічних досліджень.

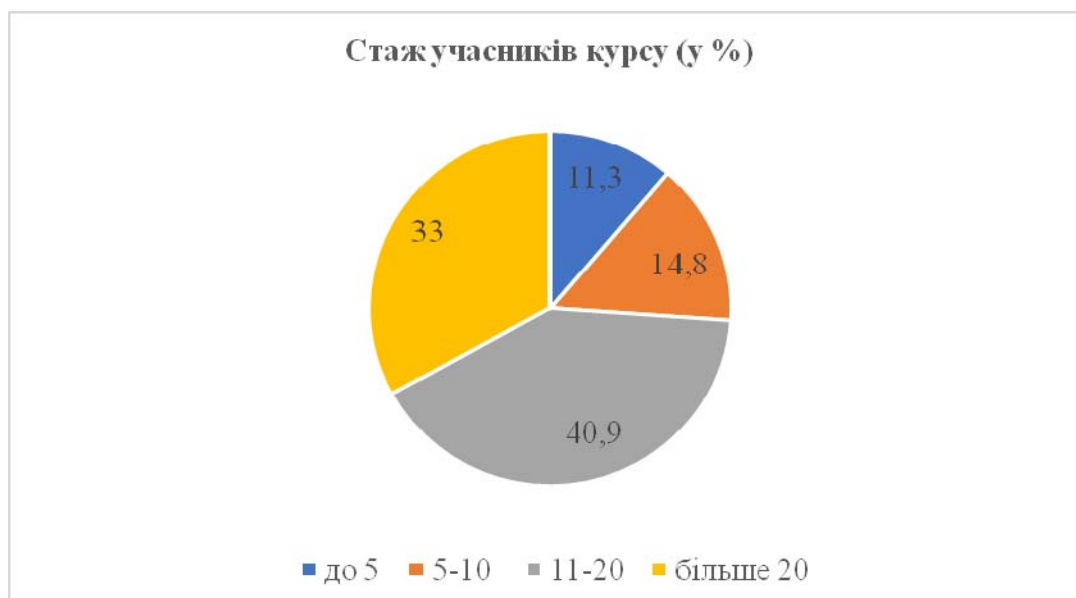
До КГ увійшли наукові й науково-педагогічні працівники, які виявили бажання проходити навчання самостійно. Їм було надано необхідні ресурси та покликання для самостійного опанування навчального матеріалу. Обсяг вибірки у КГ і ЕГ дорівнював по 60 слухачів. Для реалізації навчання у ЕГ було розроблено дистанційний навчальний курс «Інформаційно-цифрові технології для оцінювання результативності педагогічних досліджень», що містив ресурси, які відповідають методиці використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень, та мав на меті розвиток компетентності наукових і НПП з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень.

Для розвитку компетентностей щодо використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень було розроблено дистанційний курс з використанням сервісу Google Classroom. До початку навчання у курсі було зареєстровано понад 102 учасників. Проходили навчання та успішно завершили курс 78 осіб. Серед них спостерігався нерівномірний розподіл за статями (20 % чоловіків, 80 % жінок). Щодо віку (рис. 1), то близько 15 % учасників належать до категорії молодих науковців (вік до 35 років), понад половина слухачів – сформовані науковці середнього віку (36-45 років), майже чверть – досвідчені вчені (вік 46-55 років).

Рис. 1 Розподіл учасників курсу за віком

Подібна ситуація спостерігається науковим (науково-педагогічним) стажем респондентів (рис. 2).

Рис. 2 Розподіл учасників курсу за науковим стажем

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

У роботі використано аналіз наукових джерел для виявлення поточного стану дослідження проблеми оцінювання наукової діяльності наукових і НПП, формувальний педагогічний експеримент, методи математичної статистики (зокрема, метод Фішера) для аналізу результатів експерименту.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

Для виявлення рівня розвитку когнітивного та діяльнісного компонентів компетентності наукових і НПП з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень було проведено тестування, тест містив два розділи (окремо для кожного компонента). Позитивна відповідь на одне завдання оцінювалась в 1 бал. Результат тестування згідно відповідного розділу і визначав рівень когнітивного чи діяльнісного компонентів компетентності. У тесті містились питання як щодо основоположних питань наукометрії, так і щодо розуміння принципів роботи та використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень.

Опрацювання отриманих результатів на початок та кінець формульованого етапу педагогічного експерименту у КГ та ЕГ здійснювалося шляхом переведення абсолютних значень індивідуальних балів наукових і НПП у відносні за формулою:

$$\bar{X}_i = \frac{X_i}{X_{\max}} \cdot 100\%$$

де X_i – індивідуальний бал i -ого наукового/НПП за тест/анкету; $\bar{X}_i$ – відносне значення індивідуального балу i -ого наукового/НПП за тест/анкету; $X_{\max}$ – максимальне значення індивідуального балу за тест/анкету (детальніше – у [10]). Для визначення рівнів розвитку компонент компетентності наукових і НПП з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень на формульованому етапі експерименту були використані модифіковані рівні розвитку компонентів компетентності із дослідження [10]: базовий рівень: менше 50 %; достатній рівень: 50–70 %; високий рівень: більше 70 %.

Значення (у %) рівнів розвитку когнітивного компонента компетентності на початок та кінець етапу формувального педагогічного експерименту у ЕГ та КГ отримано як середні арифметичні відносних значень індивідуальних балів наукових і НПП відповідно у ЕГ та КГ і наведено у табл. 1. Зміни когнітивного компонента представлено на рис. 3.

Таблиця 1

Статистичні дані щодо рівнів розвитку та динаміки змін компонент компетентності з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень у ЕГ та КГ

	КОМПОНЕНТ							
	когнітивний		діяльнісний		мотиваційний		оцінно-рефлексивний	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
початок	28	29	25	23	35	34	31	33
кінець	73	47	86	49	83	75	71	60
зміни	45	18	61	26	48	41	40	27

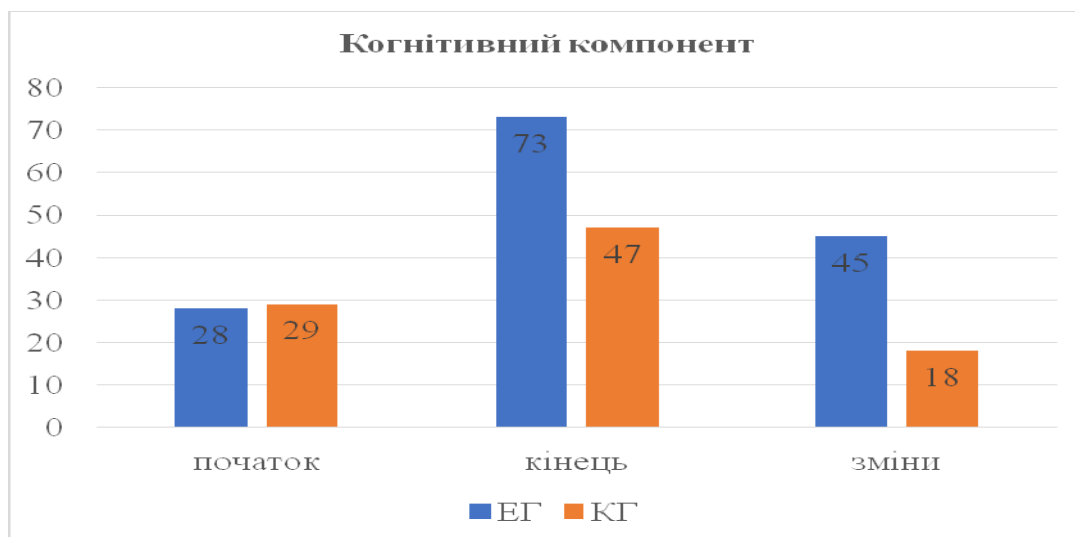

Рис. 3 Зміни рівнів розвитку когнітивного компонента на початок та кінець формувального педагогічного експерименту між ЕГ та КГ

На початок формувального педагогічного експерименту рівень розвитку когнітивного компонента компетентності у ЕГ становив 28 %, у КГ 29 % і знаходився на базовому рівні (менше 50 %), а на кінець педагогічного експерименту у ЕГ групи зріс до 73 % – високого рівня (більше 70 %), у КГ – до 47 %, залишившись все ж на базовому рівні. Динаміка змін між рівнями розвитку когнітивного компонента на 27 % вище у ЕГ, ніж у КГ. Підвищення рівня розвитку когнітивного компонента в експериментальній групі обумовлюється передусім тим, що наукові і НПП опанували дистанційний курс та мали тісний контакт з викладачами курсу, зокрема, мали можливість задавати уточнюючі питання на вступному семінарі та проміжних консультаціях.

Опрацювання даних щодо діяльнісного компонента компетентності наукових і НПП проводилось аналогічно опрацюванню даних когнітивного компонента. Зміни діяльнісного компонента наведено на рис. 4.

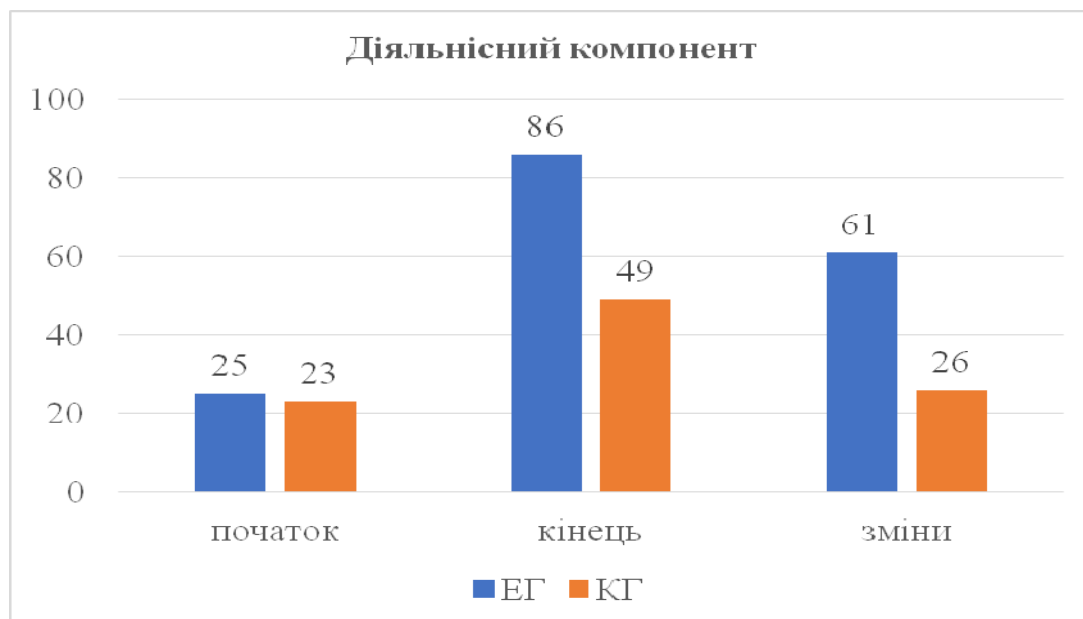

Рис. 4 Зміни рівнів розвитку діяльнісного компонента на початок та кінець формувального педагогічного експерименту між ЕГ та КГ

На початок експерименту рівень розвитку діяльнісного компонента компетентності у ЕГ та КГ становив, відповідно, 25 % і 23 % (базовий рівень) на кінець у ЕГ зріс до 86 % (високий рівень), у КГ – до 49 %, майже досягнувши достатнього рівня. Зміни між рівнями розвитку діяльнісного компонента на 35 % вище у ЕГ, ніж у КГ (рис. 4). Уважаємо, що розвитку

діяльнісного компонента сприяло використання викладачами курсу практико-орієнтованих завдань і, знов-таки, наявність тісного контакту з викладачами, проведення не тільки спільних консультацій, але і надання відповідей на особисті питання учасників курсу.

Для виявлення рівня розвитку мотиваційного та оцінно-рефлексивного компонентів компетентності було проведено анкетування.

Відповіді на запитання про мотивацію до вивчення курсу (рис. 5) вказують на орієнтованість слухачів на одержання конкретних складників компетентностей щодо використання ІЦТ як в їх поточній науковій (понад 84 %), так і в майбутній діяльності (понад 52 %). Понад 36 % респондентів також вказали на розвиток наукової кар'єри, як один із чинників до опанування навчального матеріалу.

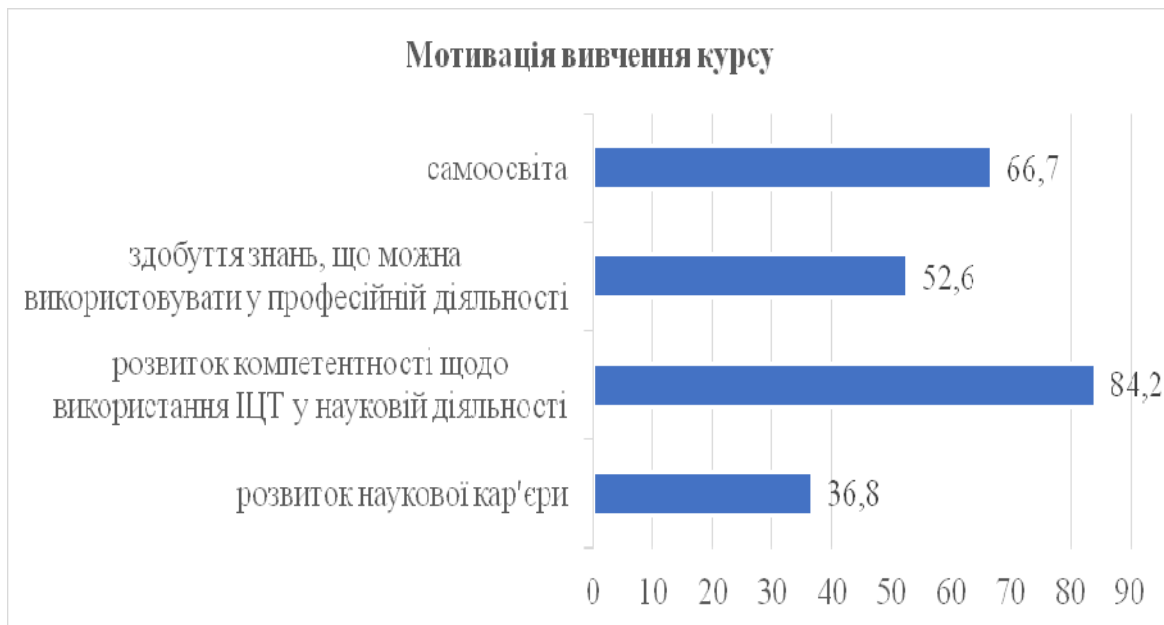

Рис. 5 Розподіл відповідей щодо мотивації навчання в курсі

Ще одне питання стосувалося оцінювання мотивації та зацікавленості у вивченні курсу. Воно було сформоване у вигляді 5-ти позиційної шкали Лайкерта. Аналіз відповідей засвідчив високу мотивацію, яка в цілому відповідає двом попереднім запитанням. Зокрема понад половина опитаних (52,6 %) оцінили зацікавленість у вивченні курсу 4 балами з 5-ти можливих (рис. 6).

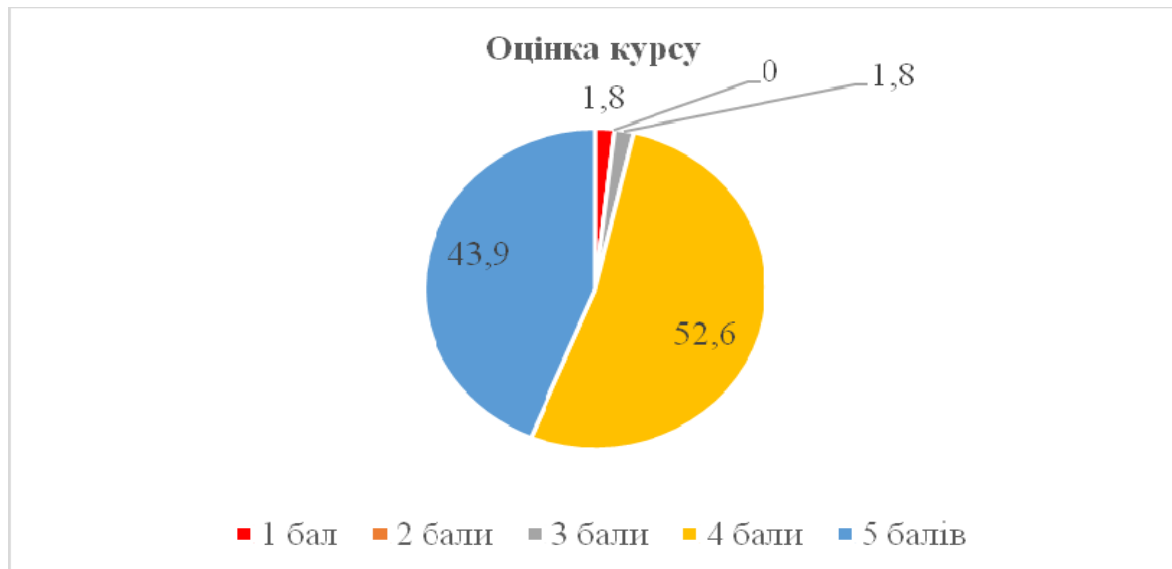

Рис. 6 Оцінювання учасниками зацікавленості у проходженні курсу

Результати оцінювання мотивації до вивчення курсу за вказаною шкалою демонструють вищі показники у порівнянні із зацікавленістю. Вважаємо, що подібна ситуація пояснюється не лише внутрішньою мотивацією слухачів, а зовнішніми чинниками, що спонукають їх до навчальної діяльності (вимога керівництва, розвиток кар'єри тощо).

На початок формуального педагогічного експерименту рівні розвитку мотиваційного компонента компетентності у ЕГ та КГ становили 35 % і 34 % (що відповідає базовому рівню), а на кінець експерименту у ЕГ та КГ рівні розвитку мотиваційного компонента компетентності зросли до 83 % і 75 % (що відповідає високому рівню). Приріст між рівнями розвитку мотиваційного компонента на 7 % вище у ЕГ, ніж у КГ (рис. 7).

На початок формуального педагогічного експерименту рівні розвитку оцінно-рефлексивного компонента компетентності у ЕГ та КГ становили 31 % і 33 % (що, як і у попередніх компонентах, відповідає базовому рівню), а на кінець експерименту у ЕГ та КГ рівні розвитку оцінно-рефлексивного компонента компетентності зросли до 71 % (високий рівень) і 60 % (достатній рівень). Приріст між рівнями розвитку оцінно-рефлексивного компонента на 13 % вище у ЕГ, ніж у КГ (рис. 8).

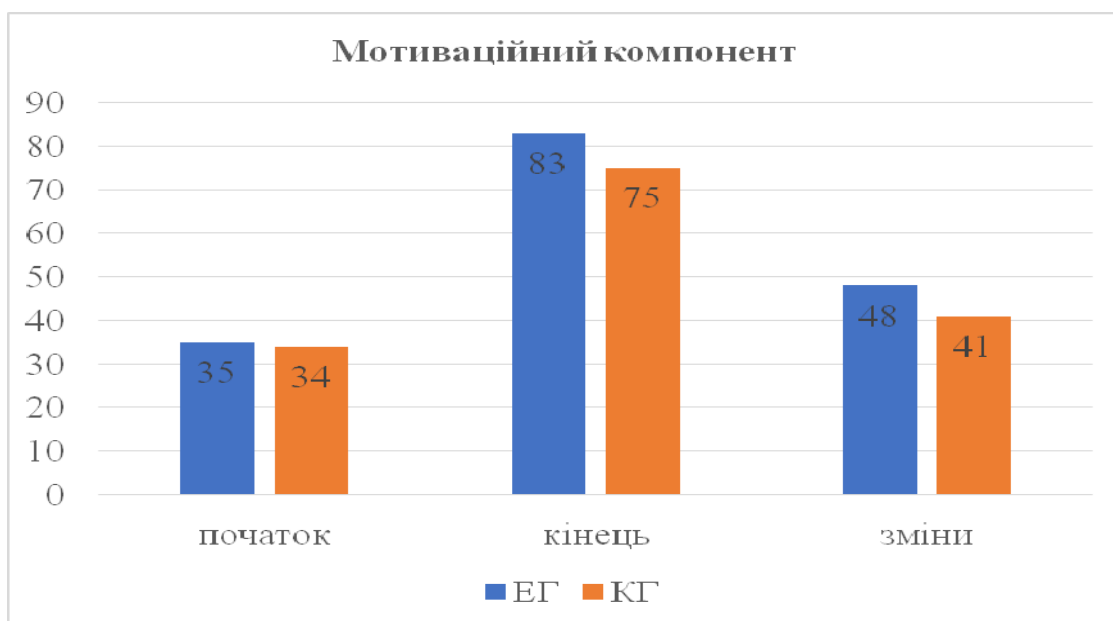

Рис. 7 Зміни рівнів розвитку мотиваційного компонента на початок та кінець формульального педагогічного експерименту між ЕГ та КГ

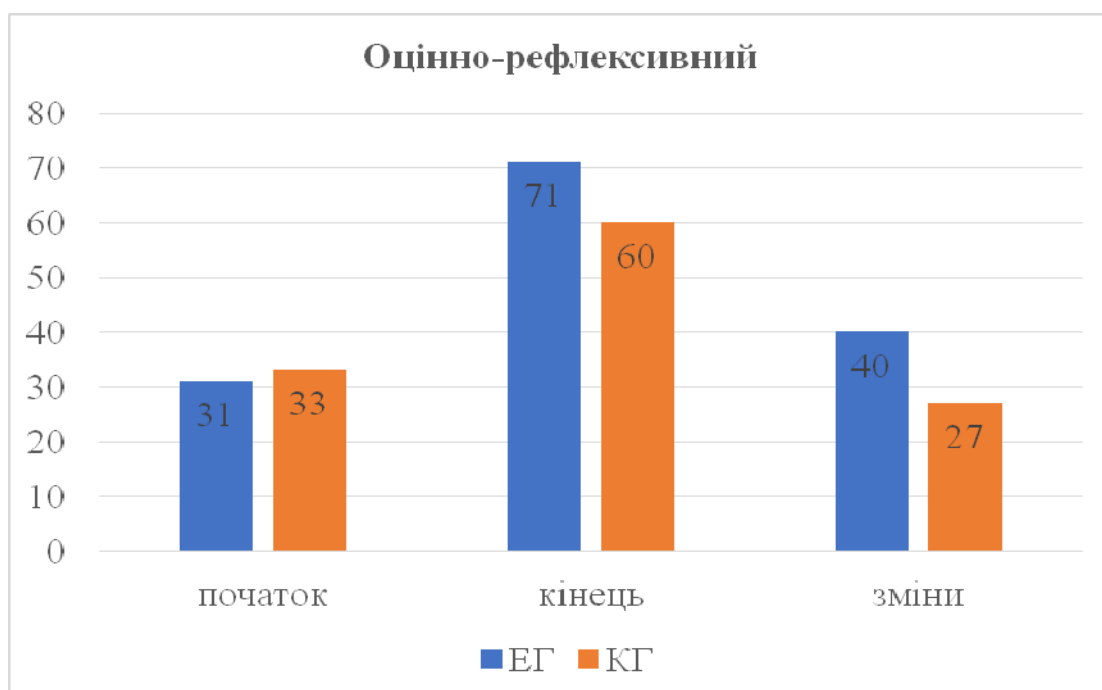
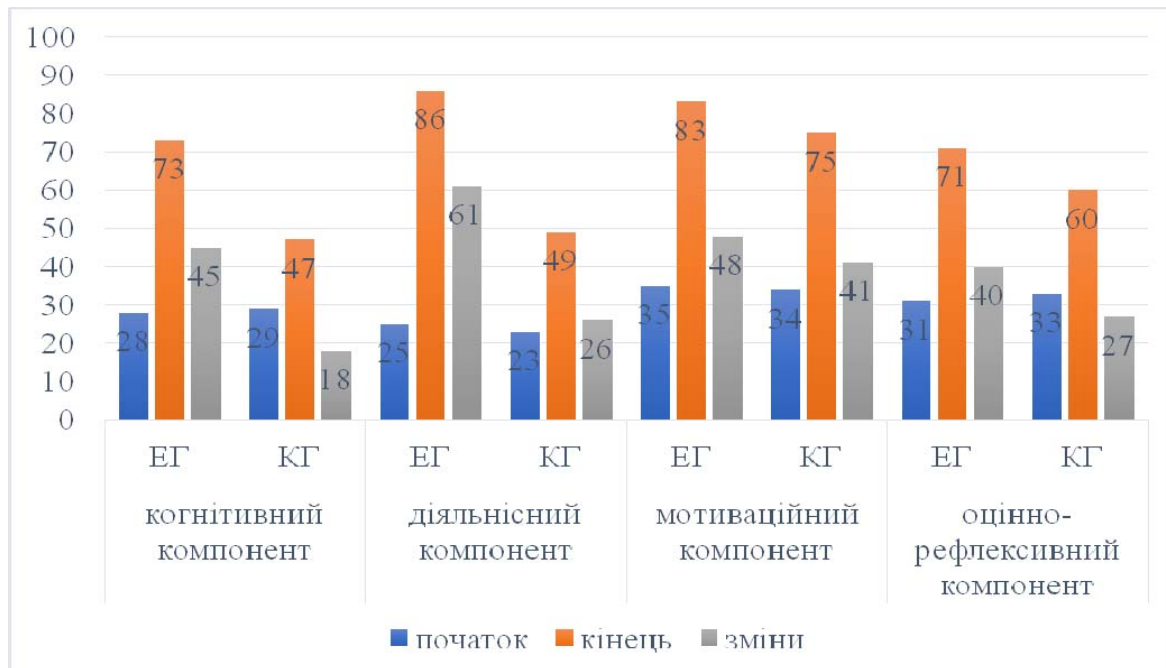

Рис. 8 Зміни рівнів розвитку оцінно-рефлексивного компонента на початок та кінець формульального педагогічного експерименту між ЕГ та КГ

На рис. 9 наведено узагальнення щодо змін компонентів компетентності наукових і НПП з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень.

Рис. 9 Узагальнення змін рівнів компонент компетентності з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень на початок та кінець формульованого педагогічного експерименту між ЕГ та КГ

Опрацювання результатів експерименту та оцінка ефективності розробленої методичної системи здійснювалась методами математичної статистики. Оскільки завдання полягало у виявленні відмінностей в розподілі певної ознаки (сформованості компонент компетентності наукових і НПП з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень) при порівнянні двох емпіричних розподілів можна скористатись φ^* -критерієм (кутовим перетворенням Фішера).

Спочатку за критерієм Фішера було здійснено перевірку достовірності гіпотези щодо відсутності відмінностей між рівнями розвитку компонент компетентності наукових і НПП з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень у ЕГ та КГ до початку формульованого етапу педагогічного експерименту. Сформульовані гіпотези:

H_0 : До проходження дистанційного навчального курсу наукові та НПП ЕГ мають рівень розвитку відповідного компонента компетентності з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень не більший, ніж наукові та НПП КГ, що навчались самостійно за розробленими матеріалами.

H_1 : До проходження дистанційного навчального курсу наукові та НПП ЕГ мають рівень розвитку відповідного компонента компетентності з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень вищий, ніж наукові та НПП КГ, що навчались самостійно за розробленими матеріалами.

За результатами анкетування та тестування було визначено відносні значення за кожним із визначених компонент компетентності. Значення кутів для кожного з компонент компетентності ЕГ і КГ на початок експерименту наведено у табл. 2.

Розрахуємо емпіричне значення $\varphi^*_{емп}$ за формулою

де $n_1 = 60$ – кількість спостережень у ЕГ, $n_2 = 60$ – кількість спостережень у КГ. Отримані значення $\varphi^*_{емп}$ наведемо у табл. 1.

Побудуємо вісь значущості для отриманих даних (рис. 10).

Таблиця 2

Значення кутів за критерієм Фішера для компонент компетентності з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень на початок формульованого педагогічного експерименту у ЕГ та КГ

Компонент	Кут	Значення	Висновок
Когнітивний	$\varphi_1(28)$	1,115	
	$\varphi_2(29)$	1,137	
	φ^*	-0,120	$\varphi^* < \varphi_{кр} = 1,64 (p = 0,05)$
Діяльнісний	$\varphi_1(25)$	1,047	
	$\varphi_2(23)$	1,000	
	φ^*	0,257	$\varphi^* < \varphi_{кр} = 1,64 (p = 0,05)$
Ботиваційний	$\varphi_1(35)$	1,266	
	$\varphi_2(34)$	1,245	
	φ^*	0,115	$\varphi^* < \varphi_{кр} = 1,64 (p = 0,05)$
Оцінно-рефлексивний	$\varphi_1(31)$	1,182	
	$\varphi_2(33)$	1,224	
	φ^*	-0,230	$\varphi^* < \varphi_{кр} = 1,64 (p = 0,05)$

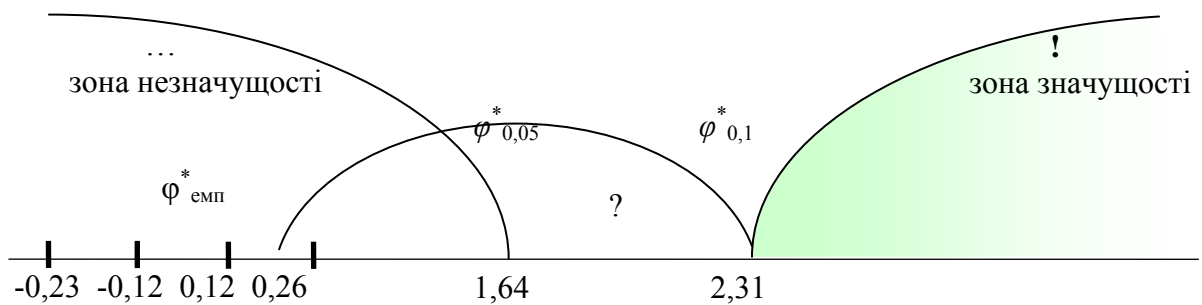

Рис. 10 Вісь значущості для кутового перетворення Фішера
 (на початок формувального етапу педагогічного експерименту)

Аналізуючи рис. 10 бачимо, що $\varphi^*_{емп} < \varphi^*_{0,05}$. Таким чином, гіпотеза H_0 підтверджується, а, отже, ЕГ та КГ не мають статистично значущих відмінностей на початок експерименту.

За критерієм Фішера також було здійснено перевірку достовірності гіпотези щодо наявності відмінностей між рівнями розвитку компонент компетентності наукових і НПП з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень у ЕГ та КГ на кінець формувального експерименту. Було визначено такі гіпотези:

H_0 : Після проходження дистанційного курсу наукові та НПП ЕГ мають рівень розвитку відповідного компонента компетентності з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень не більший, ніж наукові та НПП КГ, що навчались самостійно.

H_1 : Після проходження дистанційного курсу наукові та НПП ЕГ мають рівень розвитку відповідного компонента компетентності з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень вищий, ніж наукові та НПП КГ, що навчались самостійно.

За результатами анкетування та тестування було визначено відносні значення за кожним із зазначених компонентів компетентності. Значення кутів та розраховані значення $\varphi^*_{емп}$ на кінець експерименту в ЕГ та КГ представлено у табл. 3.

Аналізуючи рис. 11 бачимо, що $\varphi^*_{емп} > \varphi^*_{0,01}$, що дає нам підставу для відхилення H_0 і прийняття альтернативної гіпотези H_1 . Таким чином, ЕГ та КГ мають статистично значущі відмінності у рівнях розвитку компонент компетентності наукових і НПП з використання ІЦТ для оцінювання

результативності педагогічних досліджень, що є результатом використання розробленої методики.

Таблиця 3

Значення кутів за критерієм Фішера для розвитку компонент компетентності з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень на кінець формувального педагогічного експерименту у КГ та ЕГ

Компонент	Кут	Значення	Висновок
Когнітивний	$\varphi_1(73)$	2,049	
	$\varphi_2(47)$	1,511	
	φ^*	2,947	$\varphi^* > \varphi_{кр} = 2,31$ ($p = 0,01$)
Діяльнісний	$\varphi_1(86)$	2,375	
	$\varphi_2(49)$	1,551	
	φ^*	4,513	$\varphi^* > \varphi_{кр} = 2,31$ ($p = 0,01$)
Мотиваційний	$\varphi_1(83)$	2,292	
	$\varphi_2(63)$	1,834	
	φ^*	2,509	$\varphi^* > \varphi_{кр} = 2,31$ ($p = 0,01$)
Оцінно-рефлексивний	$\varphi_1(78)$	2,165	
	$\varphi_2(58)$	1,731	
	φ^*	2,377	$\varphi^* > \varphi_{кр} = 2,31$ ($p = 0,01$)

Побудуємо вісь значущості для отриманих даних (рис. 11).

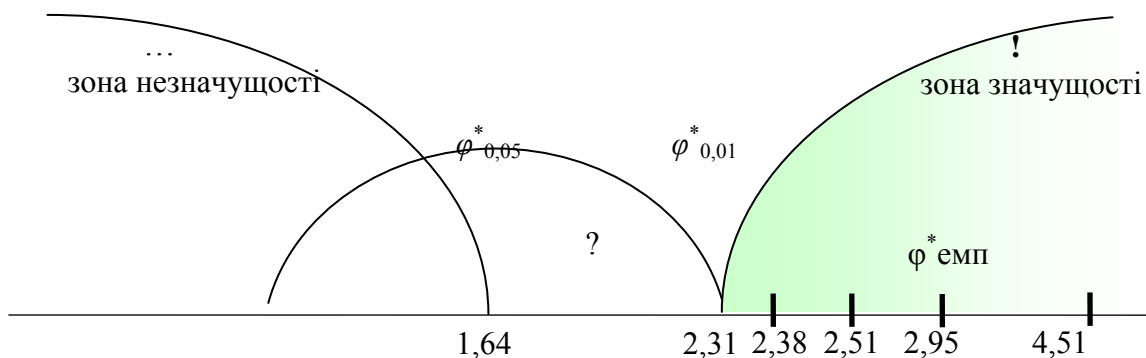

Рис. 11 Вісь значущості для кутового перетворення Фішера (на кінець формувального педагогічного експерименту)

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Аналіз змін компонентів компетентності наукових і НПП з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень показав:

- на початку формувального етапу педагогічного експерименту і в КГ, і в ЕГ усі компоненти компетентності з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень були на базовому рівні;
- на кінець експерименту у КГ практично досягли достатнього рівня когнітивний компонент та діяльнісний, а мотиваційний та оцінно-рефлексивний досягли достатнього рівня розвитку;
- у ЕГ на кінець експерименту усі компоненти були на високому рівні.

Таким чином, можна зробити висновок, що використання запропонованої методики позитивно впливає на динаміку рівнів розвитку компетентності з використання ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень. Проведений педагогічний експеримент підтвердив гіпотезу дослідження.

Проведення наукових досліджень з використанням ІЦТ для оцінювання результативності педагогічних досліджень є потужним допоміжним інструментом, а в деяких випадках й основним засобом для проведення і оцінювання результативності досліджень. Методика має вплинути на підвищення якості психолого-педагогічних науково-дослідних робіт, зокрема тих, що добиратимуться на конкурсних засадах для фінансування за рахунок державного бюджету, та надасть можливість оцінити результативність впровадження педагогічних досліджень у вітчизняну освітню практику в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Кабінет Міністрів України. (2022, Лют. 23). *Розпорядження № 286-р, Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки.* [Електронний ресурс].
Доступно: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-vishchoyi-osviti-v-ukrayini-na-20222032-roki-286->
- [2] Положення про рейтингове оцінювання діяльності НПП Криворізького державного педагогічного університету.

- [Електронний ресурс]. Доступно: [https://drive.google.com/file/d/1CwEpIiMxqdZRvuhjln0qZoEBf0p7VSta/view?usp=share link](https://drive.google.com/file/d/1CwEpIiMxqdZRvuhjln0qZoEBf0p7VSta/view?usp=share_link) Дата звернення: 23 жовт. 2023.
- [3] J. A. Moral-Muñoz, E. Herrera-Viedma, A. Santisteban-Espejo, and M. J. Cobo, "Software tools for conducting bibliometric analysis in science: An up-to-date review," *Profesional De La Informacion*, vol. 29, no. 1, pp. 1-20, 2020. <https://doi.org/10.3145/epi.2020.ene.03>
- [4] V. K. Singh, S. S. Srichandan, and H. H. Lathabai, "ResearchGate and Google Scholar: How much do they differ in publications, citations and different metrics and why?" *Scientometrics*, vol. 127, no. 3, pp. 1515-1542, 2022. <https://doi.org/10.1007/s11192-022-04264-2>
- [5] Ł. Wiechetek, and Z. Pastuszak, "Academic social networks metrics: An effective indicator for university performance?" *Scientometrics*, vol. 127, no. 3, pp. 1381-1401, 2022. <https://doi.org/10.1007/s11192-021-04258-6>
- [6] R. Cao, Y. Geng, X. Xu, and X. Wang, "How does duplicate tweeting boost social media exposure to scholarly articles?", *Journal of Informetrics*, vol. 16, no. 1, 2022. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2022.101249>
- [7] Y. Zhang, A. Porter, S. W. Cunningham, D. Chiavetta, and N. Newman, "Parallel or intersecting lines? Intelligent bibliometrics for investigating the involvement of data science in policy analysis", *IEEE Transactions on Engineering Management*, vol. 68, no. 5, pp. 1259-1271, 2020.
- [8] Y. Zhang et al., "An editorial of 'AI + informetrics': multi-disciplinary interactions in the era of big data", *Scientometrics*, vol. 127, pp. 6503-6507, 2022. <https://doi.org/10.1007/s11192-022-04561-w>
- [9] Концептуально-референтна рамка цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників. [Електронний ресурс]. Доступно: [https://osvita.dii.gov.ua/uploads/0/2900-2629 frame pedagogical.pdf](https://osvita.dii.gov.ua/uploads/0/2900-2629_frame_pedagogical.pdf). Дата звернення: 23 жовт. 2023.
- [10] O. M. Spirin et al., "Experiment on the development of information and research competence of scientists and teachers on the basis of open electronic systems", *Information Technologies and Learning Tools*, vol. 80, no. 6, pp. 281-308, 2020. <https://doi.org/10.33407/itlt.v80i6.4201>

EXPERIMENT ON THE DEVELOPMENT OF COMPETENCE IN THE USE OF INFORMATION AND DIGITAL TECHNOLOGIES FOR ASSESSING THE EFFECTIVENESS OF PEDAGOGICAL RESEARCH

Oleg Spirin,

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences,
Director of Institute for Digitalisation of Education of NAES of Ukraine.
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-9594-6602>
spirin@iitlt.gov.ua

Svitlana Ivanova,

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher,
Head of the Department of Open Education and Scientific Information Systems
Institute for Digitalisation of Education of NAES of Ukraine.
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-3613-9202>
iv-svetlana@iitlt.gov.ua

Vasyl Oleksiuk,

Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher,
Associate Professor of the Department of Computer Science and its Teaching Methods
Ternopil National Pedagogical University.
Ternopil, Ukraine;

Leading Researcher of the Department of
Open Educational and Scientific Information Systems
Institute for Digitalisation of Education of NAES of Ukraine.
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0003-2206-8447>
oleksyuk@fizmat.tnpu.edu.ua

Iryna Mintii,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Senior Researcher of the Department of
Open Educational and Scientific Information Systems
Institute for Digitalisation of Education of NAES of Ukraine.
Kyiv, Ukraine;

Associate Professor of the Department of Computer Science
and Applied Mathematics Kryvyi Rih State Pedagogical University.
Kryvyi Rih, Ukraine;

Associate Professor of the Department of Computer-Aided Design Systems
Lviv Polytechnic National University.
Lviv, Ukraine;

Associate Professor of the Department of Software Engineering
Zhytomyr Polytechnic State University.
Zhytomyr, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0003-3586-4311>
mintii@iitlt.gov.ua

Tetiana Vakaliuk,

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences,
Head of the Department of Software Engineering
Zhytomyr Polytechnic State University.
Zhytomyr, Ukraine;
Leading Researcher of the Department of
Network Technology and Databases of the Department of
Open Educational and Scientific Information Systems
Institute for Digitalisation of Education of NAES of Ukraine.
Kyiv, Ukraine;
Professor of the Department of Computer Science and Applied Mathematics
Kryvyi Rih State Pedagogical University.
Kryvyi Rih, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0001-6825-4697>
tetianavakaliuk@gmail.com

Alla Kilchenko,

Researcher of the Department of Network Technology and Databases
of the Department of Open Educational and Scientific Information Systems
Institute for Digitalisation of Education of NAES of Ukraine.
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0003-2699-1722>
kilchenko@iitlt.gov.ua

Abstract. The article presents a summary of the methodology of using information and digital technologies to the assessment of the effectiveness of pedagogical research, which aims to develop the competence of research and teaching staff in the use of information and digital technologies to assess the effectiveness of pedagogical research. The competence includes cognitive, activity, motivational and evaluative-reflective components. The main stages of the formative pedagogical experiment are considered. The control group consisted of participants who worked independently on the designed materials. To develop the competence of the participants of the experimental group, a distance course was organised and conducted, in which participants were offered the use of digital (web-based) platforms of scientometric databases of open access (international and national/regional) and limited access (Web

of Science, Scopus), socio- and altmetrics systems, digital institutional library systems (ERrints), bibliometric systems for assessing the effectiveness of pedagogical research. To identify the level of development of the cognitive and activity components of the participants of the experiment, testing was conducted, and the motivational and evaluative-reflective components were assessed by questionnaires. The validity of the hypothesis about the success of the developed methodology was tested using the Fisher method, the results of which show that the participants who studied the developed course had higher levels of formation of all components of competence in the use of information and digital technologies to assess the effectiveness of pedagogical research at the end of the experiment. This was facilitated by the purposeful use of all components of the methodology, close contact with teachers and practice-oriented tasks. The developed methodology can be used to assess the effectiveness of pedagogical research, including its implementation in educational practice.

Keywords: information and digital technologies; effectiveness of pedagogical research; competence of researchers and teaching staff; scientometric databases, formative pedagogical experiment.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2022, Liut. 23). Rozporiadzhennia № 286-r, Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022-2032 roky. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-vishchoyi-osviti-v-ukrayini-na-20222032-roki-286-> (in Ukraine)
- [2] Polozhennia pro reitynhove otsiniuvannia diialnosti NPP Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: [https://drive.google.com/file/d/1CwEpliMxqdZRVuhjnn0qZoEBf0p7VSta/view?usp=share link](https://drive.google.com/file/d/1CwEpliMxqdZRVuhjnn0qZoEBf0p7VSta/view?usp=share_link) Data zvernennia: 23 zhovt. 2023. (in Ukraine)
- [3] J. A. Moral-Muñoz, E. Herrera-Viedma, A. Santisteban-Espejo, and M. J. Cobo, "Software tools for conducting bibliometric analysis in science: An up-to-date review," *Profesional De La Informacion*, vol. 29, no. 1, pp. 1-20, 2020. <https://doi.org/10.3145/epi.2020.ene.03> (in English)
- [4] V. K. Singh, S. S. Srichandan, and H. H. Lathabai, "ResearchGate and Google Scholar: How much do they differ in publications, citations and different metrics and why?" *Scientometrics*, vol. 127, no. 3, pp. 1515-1542, 2022.

<https://doi.org/10.1007/s11192-022-04264-2> (in English)

- [5] Ł. Wiechetek, and Z. Pastuszak, "Academic social networks metrics: An effective indicator for university performance?" *Scientometrics*, vol. 127, no. 3, pp. 1381-1401, 2022. <https://doi.org/10.1007/s11192-021-04258-6> (in English)
- [6] R. Cao, Y. Geng, X. Xu, and X. Wang, "How does duplicate tweeting boost social media exposure to scholarly articles?", *Journal of Informetrics*, vol. 16, no. 1, 2022. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2022.101249> (in English)
- [7] Y. Zhang, A. Porter, S. W. Cunningham, D. Chiavetta, and N. Newman, "Parallel or intersecting lines? Intelligent bibliometrics for investigating the involvement of data science in policy analysis", *IEEE Transactions on Engineering Management*, vol. 68, no. 5, pp. 1259-1271, 2020. (in English)
- [8] Y. Zhang et al., "An editorial of 'AI + informetrics': multi-disciplinary interactions in the era of big data", *Scientometrics*, vol. 127, pp. 6503-6507, 2022. <https://doi.org/10.1007/s11192-022-04561-w> (in English)
- [9] Kontseptualno-referentna ramka tsyfrovoi kompetentnosti pedahohichnykh y naukovy-pedahohichnykh pratsivnykiv. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/0/2900-2629_frame_pedagogical.pdf. Data zvernennia: 23 zhovt. 2023. (in Ukraine)
- [10] O. M. Spirin et al., "Experiment on the development of information and research competence of scientists and teachers on the basis of open electronic systems", *Information Technologies and Learning Tools*, vol. 80, no. 6, pp. 281-308, 2020. <https://doi.org/10.33407/itlt.v80i6.4201> (in English)

*Стаття надійшла до редакції
27 грудня 2023 року*

Наукове видання

ВІСНИК ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

*Збірник наукових праць
Випуск 27(56)*

Серія «Педагогічні науки»

Освіта/Педагогіка: 01; код спец.: 011, 012, 013, 014, 015, 016

Редактор — *Максімова Валерія*

Виконавчий редактор,
комп'ютерна верстка — *Васильченко Яніна*

Державний заклад вищої освіти
«Університет менеджменту освіти»
04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-А
тел: +38 (044) 481-38-00; факс: +38 (044)484-10-96
www.umo.edu.ua

Підписано до друку 17.01.2024. Формат 60×84 1/16
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура Cambria.
Умов. друк. арк. 9,99. Обл. вид. арк. 10,75.
Тираж 300 прим. Замовлення № 070124_1

Надруковано в ТОВ «Видавництво "Юстон"»
01034, м. Київ, вул. О. Гончара, 36-а тел.: (044)360-22-66,
www.yuston.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія дк № 497 від 09.09.2015 р.

Scientific journal

BULLETIN OF POSTGRADUATE EDUCATION

*Collection of scientific papers
Issue 27(56)*

Educational Sciences Series

Education/Pedagogy: 01; spec code: 011, 012, 013, 014, 015, 016

Editors — *Valeriya Maksimova*

Executive editor,
Desktop publishing — *Yanina Vasilchenko*

State Institution of Higher Education
«University of educational management»
04053 Kyiv, Sichovykh Striltsiv str., build. 52-A,
phone: (044)481-38-00; **fax:** (044)484-10-96
www.umo.edu.ua

Signed for print 17.01.2024. Format 60×84 1/16
Printing offset. Paper offset. Liberation font Cambria.
Provisionally printed sheets 9,99. Accounting and publishing sheets 10,75.
Edition 300 copies. Order № 170124_1

Printed in PLC «Publishing House "Yuston"»
36-A, O. Honchara Str., Kyiv, 01034, tel.: (044)360-22-66,
www.yuston.com.ua

A certificate of making a publishing business subject to the state register of publishers,
manufacturers and distributors of publishing products series дк № 497 from 09.09.2015.